

צידה לדרך

אגודת מורי הדרך בישראל

גיליון חודש ספטמבר 2020

מייסד המגזין והעורך הראשון

ינאי עוזיאל ז"ל



יד לאבוקה – (צילום יואל שדה)

בשנים 1941-1952 שכנה בנקודה סמוכה קבוצת אבוקה שהוקמה ע"י שני גרעיני תנועת גורדוניה..

בתנאים קשים, תוך התמודדות עם שכנים בדואים עוינים הקימו חברי גרעינים אלו קבוצה לתפארת. הוכשרה קרקע לגידולי שדה, ירקות ומטעי. הוקמו ענפי רפת, לול, מדגה וצאן, נבנו בתים, הוקמו משפחות.

משבר חברתי שפרץ לאחר מספר שנים הביא לעזיבת חברים רבים. גם גרעיני ההשלמה "שגב", הכשרת הפלמ"ח "גבע" וגרעינים של יוצאי סלובקיה ובלגיה לא שפרו את המצב.

בשנת 1952 ננטש הישוב סופית, מבניו נהרסו כליל, אדמותיו נחרשו וחולקו בין הקיבוצים השונים.

שלדת הטרקטור החלודה מהווה זכר לקיבוץ שלא שרד

דבר הצורק

אני נרגש (באמת) להוציא לאור מגזין של ראש השנה תשפ"א . ולכן בטרם אכתוב מי כתב לנו הפעם ומה ועל מה כתבו אתחיל דווקא בציטטה של הרבי מקוצק – מנחם מנדל מקוצק שרבות מאמירותיו נכנסות יש ללב והוא אמר כך " אני מסוגל לומר מה אין לעשות. מה יש לעשות – זאת צריך לשאול כל אחד את עצמו "

כך, לעושים ביננו את התקופה לטובה יותר , נעימה יותר , בלי התלהמות בלי צעקות אלא בעשייה שקטה דווקנית העושה למען ציבור מורי הדרך , בין בעשייה באגודה , בין בארגון מורי הדרך לטיולים, חוויות השתלמויות, בין בסיוע בסתר ועוד ..

לקראת ערב ראש השנה אני מאחל לכולנו שנה טובה יותר של פוריות ועשייה , שגשוג , שיתוף וחדוות יצירה בכול אשר תחפצו תפנו ותעשו .

ומה יש לנו הפעם ?

הפעם חברו להם אנשים יקרי אשר טרחו והעבירו חומרי תוכן, מרתקים במיוחד הקושרים את ראש השנה , חגי ישראל , מסורת , ידע , קשר בין העולם היהודי של תקופת המשנה והתלמוד לימינו אלה – חוויה מרוממת, לקרא כול כתבה לא רק כקריאה לשמה אלא כתוצר היכול לשמש אתכם מורי הדרך בהדרכות עולם התוכן בארץ המקסימה שלנו .

וַיֹּאמְרוּ אֶל כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הָאֶרֶץ אֲשֶׁר עֲבַרְנוּ בָּהּ
לְתוֹר אֶתֶּה טוֹבָה הָאֶרֶץ מְאֹד מְאֹד (במדבר יד')

ד"ר חגי עמיצור הקשר של שביל הסנהדרין וראש השנה , ד"ר שחר שילה על מגיפת הקורונה , שבתאי שירן על הקשר בין פסיפס בית הכנסת בבית אלפא לזיכרונות, מלכויות ושופרות , יואב יאיר בכתבה מרגשת על זיכרונות הילדות וימי הסליחות, ו.... שניים אוחזין (יש לכם סימן שאלה ? כנסו וקיראו !!) ד"ר שמעון גת על סיפור מרגש מימי מלחמת העצמאות , יורם טוויטו מרתק אותנו עם סיפורי מוכתרי הנגב , יעקב וידס המחבר אותנו לשנה החדשה דרך בולי ישראל , רוני פלד ימליץ לנו על סיור בעיר הקייט הצפונית נהריה ועוד פרק ביומן האישי להבות בשמי ירושלים של 1948 בסיוע של ד"ר רביק זרם יחתום את המגזין פרק מיוחד של פרחי הקיץ בחרמון בסיוע של איריס זרטל.

שוב תודה לכותבים ולחולקים במידע – חבר'ה – תגובות בבקשה

בברכת שנה טובה וחתימה טובה לכם ולבני ביתכם



יואל אה-פגדג'ין

תוכן העניינים עמוד

2.....	דבר העורך.....
4.....	משולחן האגודה – אלי מילוא.....
5-11.....	משבר הקורונה - האם חווה ענף התיירות בישראל 'ברבור שחור' חדש? ד"ר שחר שילה.....
12-15.....	להבות בירושלים – יומן אישי פרק ח' – ד"ר רביק זרם -.....
16-21.....	הלוך אחר חכמים בשביל הסנהדרין - ראש השנה בין ציפורי לאושה – ד"ר חגי עמיצור.....
22-26.....	נהריה המתחדשת – הגיעה שעתה של נהריה – רוני פלד.....
27-35.....	זיכרונות , מלכויות ושופרות בבית הכנסת בבית אלפא – שבתאי שירן.....
36-38.....	יעקב פדידה – ד"ר שמעון גת-.....
39-46.....	חגי תשרי טבולים בזיכרונות – יואב יאיר.....
47-55.....	"שכנים בשערי הנגב" -מוכתרי הנגב – יחסי שכנות בנגב – יורם טויטו.....
56-69.....	יפו -שניים אוחזין ברחוב – יואב יאיר.....
70-72.....	פינת הבול לראש השנה – יעקב וידס -.....
73-78.....	פרחי הקיץ בחרמון – איריס זרטל ויואל שדה -.....

למורי הדרך שלום רב

בפתח דברי אני מבקש להודות לכולכם. תודה למי שבחר בי ותודה למי שבחר אחרת, על האמון שנתתם בי להנהיג את האגודה בתקופה זו. בשם כולנו אני מבקש להודות לחברנו בני כפיר היו"ר היוצא, עבור שנים רבות של עשייה אינטנסיבית ומסורה מאין כמותה, לטובת קידום האגודה ומעמד מורי הדרך בארץ.

נכנסתי לתפקיד באחד הזמנים המאתגרים ביותר מצד אחד אין תיירות נכנסת מצד שני תיירות הפנים נתונה לשינויים יומיומיים ומדשדשים בהתאם להנחיות קורונה.

כשאני חושב על תפקיד יו"ר אגודת מורי הדרך, אני רואה את עצמי כשליח של אלפי מורי הדרך המוסמכים בישראל ושליח שלכם, חברי מועצת האגודה שנבחרתם על ידי החברים.

בחזון האישי שלי, תפקיד היו"ר איננו תפקיד של כיבודים והנאות. אני רואה נגד עיני עבודה קשה, במיוחד בימי משבר אלה. רשימת המטלות גדולה וכולן בסדר דחיפות עליון.

לבד – לא אצליח לקדם את המטרות שלנו.

אני רואה אתכם מורי הדרך, חברי מועצת האגודה וחברי ההנהלה, שותפים מלאים. בקדנציה שלי, בכוונתי לנהל את הארגון בשקיפות מלאה ובשיתוף שלכם בכל תחומי העיסוק. חשוב לי שתרגישו מעורבים בנעשה ותהיו שותפים פעילים. כל אחד מכם הוא כח מניע עם יכולות גבוהות שחשוב שתביאו לידי ביטוי, לטובת האגודה ומורי הדרך. בתוך כך, אפנה אליכם אישית בזמן הקרוב, לבדוק לבוא לתת יד ולהיות שותפים פעילים. תיזמו תציעו, תכתבו לי רעיונות, השגות, קחו עליכם משימות ויש בלי סוף, והכל שיעשה בכבוד אחד מול השני כי כולנו נבחרים ציבור. וממתין לתרומתכם באיזה תחום עשייה תרצו להשתלב.

לסיום מורי דרך רבים במצב מצוקה לאחר שבנו מערך התחייבויות כשפנה העתיד היו נפלאים וורודים 4.5 מליון תיירים בשנה.

אני פועל מול גופי הכנסת וממשל רבים מצד אחד מחפש דרכים לדחיפת מתווה להתנעת התיירות הפנים והכנסת, מצד שני בתוכניות הסבה, והכשרה שמטרתה טיוב המקצוע והפיכת מורה הדרך מקצועי יותר בתחומו.

עבודה מול שותפים לדרך משמעותית בימים אלו כלה"ב, לשכת תיירות נכנסת, סוכנים ומשווקים, ומובילים.

לאגודה נכנסו וגויסו מורי דרך צעירים שבעזרתם נבנה דרכי חשיבה והתמודדות מול אתגרי העתיד.

לסיום לא שוכח את מורי הדרך הזקוקים לסיוע אישי במצוקתם האגודה דאגה עד כה ל 180 מורי דרך בקבלת מזון ותלושים.

ביחד – נמשיך נעשה ונצליח למען עתיד האגודה והמקצוע.

שלכם

אלי מילוא- מלול





משבר הקורונה - האם חווה ענף התיירות בישראל 'ברבור שחור' חדש?

ד"ר שחר שילה

תקציר:

מאז תחילת שנת 2020, מתמודד ענף התיירות עם משבר קיומי חריף, אשר עצר כמעט לחלוטין את הפעילות התיירותית ברחבי העולם כולו. מחלה מסתורית שהחלה בעיר ווהאן (Wūhàn) שבסין בשלהי דצמבר 2019, התפשטה לכל העולם ותוך מספר חודשים גרמה לסגירה כמעט מוחלטת של ענף התעופה העולמי, והובילה בשל כך גם לפגיעה קשה בענף התיירות העולמי (W.H.O 2020). בימים אלה, נראה כי המשבר שגרם וירוס הקורונה, הינו החריף ביותר שפגע אי פעם בתעשיית התיירות העולמית, וכפי הנראה זוהי הפגיעה הקשה ביותר בכלכלה העולמית כולה במאה השנים האחרונות (BBC 2020). בישראל, החל המשבר להשפיע בחודש מרץ 2020, ולמעשה מאז ועד היום, משותק רוב ענף התיירות מעבודה. המאמר מציע פרשנות היסטורית לאירוע כלכלי בעל מאפיינים דומים, אשר התרחש בשנת 325 לספירה, עם התנצרותה של האימפריה הרומית. תהליך ההתנצרות פגע אנושות בכלכלת קטורת המור והלבונה, שהובילו הנבטים בדרכי הסחר הקדומות מדרום ערב לנמל עזה. התוצאות הכלכליות של התנצרות האימפריה הרומית, שינו לחלוטין את הכלכלה בדרומה של ארץ ישראל, והמאמר מציע כי גם משבר הקורונה, עלול לשנות את ענף התיירות בישראל כפי שהוא מוכר לנו כיום.

מילות מפתח:

תיירות, כלכלה, ברבור שחור, קורונה, נבטים, נגב.

ענף התיירות הישראלי והעולמי ניצבים בימים אלה בפני אירוע גלובלי בקנה מידה היסטורי חריג, ההולם את התיאוריה הכלכלית 'ברבור שחור', שפיתח הכלכלן פרופסור נאסים ניקולאס טאלב¹ (Taleb 2010). למרות שבמהלך שני העשורים האחרונים, היו שהזהירו מפני וירוס קטלני, העלול להתפרץ כ'פנדמיה' עולמית, הרי שמשבר הקורונה התרגש על העולם החל מינואר 2020 כאירוע בלתי צפוי, אשר איש לא התכוון אליו. חוסר המוכנות של האנושות כולה, הפך את המגיפה הנוכחית לאירוע קיצוני וחריג, המשנה בימים אלה את חוקי המשחק הכלכליים שהכרנו, תוך פגיעה קשה במגוון ענפי כלכלה ברחבי העולם.

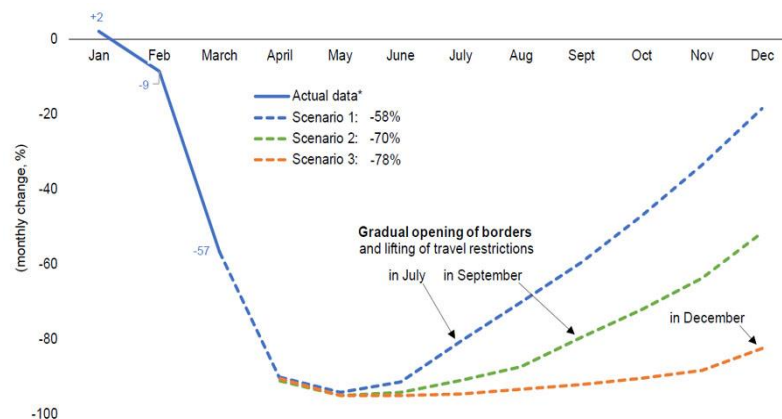
בעת הזו, נראה כי ענף התיירות העולמי לצד תרבות הפנאי כולה, הינם בין הנפגעים האנושים מהשפעות משבר הקורונה, אשר השבית אותם כמעט לחלוטין. עד כה, ספגו ענף התיירות ולצידו תעשיית התעופה העולמית, הפסדי ענק הנמדדים במאות מיליארדי דולרים, אך נראה כי זוהי רק

¹ וזאת למרות שד"ר טאלב עצמו טוען בתוקף כי משבר הקורונה אינו מהווה 'ברבור שחור' לתפיסתו, שכן ניתן היה לחזותו ולהתכונן אליו, במיוחד לאור העובדה שהוא עצמו חזה אירוע כלכלי שכזה בספרו כבר בשנת 2007.

ההתחלה (U.N.W.T.O 2020). בחינה מושכלת של המצב הנוכחי, מצביעה על כך שאובדן ההכנסות התיירותיות מראשית המשבר, הינו קדימון בלבד להשפעה ההרסנית שעלולה להיות למשבר הקורונה על משק התיירות הישראלי. נראה כי אנו ניצבים בפני תקופה חדשה, בה נאלץ לפתח ולעצב כלכלה תיירותית עדכנית, שתתקיים בצל נגיף הקורונה, תוך אובדן של ענפי פנאי, אירוח ותיירות, אשר יתקשו לספק חוויה תיירותית בטוחה ומהנה, תחת מגבלות הבריאות המחמירות.

איור 1:

תרשים הירידה בהיקפי ענף התיירות העולמי (מקור: אתר ארגון התיירות העולמי U.N.W.T.O)



על פי הערכות ארגון התיירות העולמי (U.N.W.T.O), צפוי ענף התיירות להצטמצם במהלך שנת 2020 בין 60% - 80% אל מול היקפו העולמי בשנה החולפת - 2019.

איור 2:

ירידות חדות בתעופה הגלובלית (מקור: אתר ארגון התעופה העולמי I.A.T.A)



השפעת משבר הקורונה על ענף התעופה העולמי במחצית הראשונה של 2020 - מומחי הארגון מעריכים, שבמקרה הטוב יחזרו היקפי התעופה שהכרנו בשנת 2019, רק באמצע שנת 2022.

השפעת משבר הקורונה על כלכלת ישראל עוד תידון בהרחבה בשורה של מאמרים ומחקרים כלכליים הצפויים להתפרסם בעתיד. מטרתנו במאמר קצר זה, הינה להתייחס לזווית התיירותית בלבד. על פי נתוני משרד התיירות, עמדו הכנסות הענף מתיירות נכנסת בשנת 2019 על סך כ- 22 מיליארד ₪ (הודעת דוברות משרד התיירות 2020), המשקפים הכנסות בסך כ- 39 מיליארד ₪ בכל הענף, הכולל גם את הפעילות הכלכלית של תיירות הפנים. על פי דו"ח ארגון O.E.C.D לשנת 2020, אחראי ענף התיירות לסך כ- 2.8% מהתוצר המקומי הגולמי של כלכלת ישראל (O.E.C.D 2020). על פי פרסומי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, עמד התמ"ג של מדינת ישראל בשנת 2019 על קצת יותר מ- 1.4 טריליון ₪ (אתר למ"ס 2020). הצלבת נתוני משרד התיירות, עם דו"חות הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועם נתוני דו"חות ארגון O.E.C.D מביאה אותנו לידי חשבון פשוט, שהשנה הקרובה והשנה הבאה, תהיינה שנים קשות מאד לענף התיירות בישראל.

הכנסות ענף התיירות בשנה החולפת, נשענו על כ- 26 מיליון לינות שנרשמו במלונות ישראל. 45% מלינות אלו, מקורן בלינות תיירים מחו"ל. ל- 55% האחוזה הנותרים, היו אחראים התיירים הישראליים. חלקו של השוק המאורגן והמוסדי בתיירות הפנים היה נרחב מאד, ותפס על פי הערכות חוקרי תיירות ומומחים מהענף, כמחצית מסך הפעילות התיירותית. יש לזכור כי הקבוצות המאורגנות הן אלו שגדשו את בתי המלון ואתרי התיירות באמצע השבוע, בעוד משפחות ומטיילים עצמאיים מתאפיינים בצריכת פעילות תיירותית בסופי השבוע ובחגים.

נכון לעת הזו, נראה כי שנת 2020 תהיה בגדר שנה אבודה עבור ענף התיירות המאורגנת, שכן במהלכה, לא סביר שנוכה לראות כאן תיירים רבים מחו"ל. לצד הפגיעה הקשה בתיירות הנכנסת (הנשענת על ענף התעופה), נראה כי גם פלח התיירות המאורגנת בקבוצות, אינו צפוי לחזור לפעילות משמעותית השנה. הדבר משמעותי במיוחד בקרב פלח הגמלאים הצפוי להיעדר מהזירה בשנה הקרובה ואף מעבר לכך. חשבון פשוט מצביע על כך שענף התיירות הישראלי של שנת 2020, עומד להצטמצם לכדי פחות ממחצית היקפו בשנת 2019. בשיא השנה החולפת, העסיק ענף התיירות כ- 145,000 עובדים באופן ישיר, ועוד כ- 100,000 עובדים במעגלים משניים (O.E.C.D 2020), כגון בענף המסעדות ובענפי שירותי הפנאי, הקשורים בחלקם בהכנסות תיירותיות. אם ניקח בחשבון שהכנסות ענף התיירות צפויות להצטמצם השנה בכמחצית, ואולי אף כדי - 60%, הרי לנו תחזית קודרת ומדאיגה, המהווה בשורה קשה למועסקים רבים שעבדו בתחום התיירות עד פברואר האחרון.

מבט היסטורי, מציע פרשנות כלכלית שעל פיה, לפני כ- 1,700 שנים, כבר נחת כאן 'ברבור שחור' אחר, בדמות אירוע היסטורי בינלאומי רחב השפעה, אשר שינה את פני העולם הקדום שתחת שליטתה של האימפריה הרומית. צחוק הגורל הוא, שכתולדה של האירוע ההוא, נבנה ענף התיירות הצליינית הנוצרית הנכנסת לישראל, בעוד האירוע הנוכחי, מאיים להשבית (זמנית לפחות) את ענף התיירות שהחל להתפתח בעת ההיא. מהו הקשר בין האירועים הכלכליים הללו?

להלן סיפור האירוע בקצרה:

בשנת 313 פרסם הקיסר קונסטנטינוס הגדול צו מלכותי הידוע בשם **"האדיקט של מילאנו"**. צו זה התיר לראשונה את הפולחן הנוצרי ברחבי האימפריה ודרש מן הרומאים להפגין סובלנות דתית כלפי הנוצרים הקדומים (לימור 1997). בהמשך, בשנת 325 - תחת שלטונו כקיסר האימפריה הרומית כולה, כינס קונסטנטינוס את וועידת ניקיאה הראשונה, שהייתה לוועידת היסוד של

הנצרות הממלכתית הקדומה, ובכך קיבע למעשה את הנצרות כדת האימפריה הרומית כולה. השפעתה של החלטה פוליטית-דתית זו הייתה עצומה והיא היוותה למעשה 'ברבור שחור', אשר שינה את פני הכלכלה הקדומה של המזרח התיכון.

בעת ההיא, היה הסחר בקטורת מסוג מור ולבונה בשיאו (הגינבוטום 2004). המור והלבונה הינם עצים נדירים ומיוחדים, הגדלים רק בדרום חצי האי ערב ובאתיופיה. מן העצים הללו, היו מפיקים שרף יקר ערך, שהיה קטורת מבוקשת וחיונית לתפקוד מקדשי העולם העתיק כולו. הקטורת הנדירה והיקרה הועמסה על גבי גמלים והובלה בשיירות מסחר בנתיבים הידועים בשם 'דרכי הבשמים', אשר חצו את הנגב מכיוון פטרה בדרך מערבה אל נמל עזה (עמר 2004). במשך מאות שנים, נהגו אלפי מקדשים פגאניים בעולם העתיק, לצרוך כמויות עצומות של קטורת מסוג מור ולבונה. קטורת יקרה זו, הגיעה כאמור מדי שנה בשיירות המסחר אל נמלי מזרח הים התיכון ומשם הושטה הסחורה לארצות הים התיכון ולאירופה (הגינבוטום 2004).

התנצרות האימפריה הרומית בחטף, במהלך השנים 324-325 לספירה, שינתה לחלוטין את חוקי המשחק בעת העתיקה, כשתוך זמן קצר, פחת מאד הצורך בכמויות עצומות אלו של מור ולבונה. כלכלת השיירות האדירה, שהכניסה לאוצר האימפריה הרומית סכומי עתק, התמוטטה ונמחקה כמעט לגמרי, שכן הכנסיות הנוצריות דרשו רק כמויות קטנות של מור ולבונה לצורכי פולחן.

כך, בדומה למתרחש כעת בענף התיירות המודרני בישראל, איבדו תוך זמן קצר, בעלי משרות רבים את פרנסתם. כלכלת המור והלבונה פרנסה בעלי מקצוע רבים, אשר אם לשפוט על פי השרידים הארכאולוגיים המרשימים בנגב, התפרנסו היטב במקצועם על בסיס מסורת בת מאות שנים. הפגיעה בכלכלת המור והלבונה בראשית התקופה הביזנטית, השליכה אל מעגלי האבטלה של המזרח הקדום המוני אדם ובהם: כוהני מקדשים, מורי דרך, מובילי שיירות, ספקי מזון וסחורה, תופרי ומתקני אוכפי גמלים, בעלי אכסניות ומלונות בצירי הדרך, שומרים ואנשי אבטחה, זונות, טבחים, צוותי שיירות וספקי שירותים שונים. כל אלה איבדו את משרותיהם ללא כל תמיכה סוציאלית וללא שירותי רווחה ממלכתיים.

במאה השנים הבאות, עברה הכלכלה הרומית שינויים מרחיקי לכת, ובדרומה של ארץ ישראל נאלצו הערים הנבטיות-ביזנטיות של הנגב - שבטה, חלוצה, עבדת, ממשית, ניצנה ורחובות בנגב, להמציא את עצמן מחדש תוך איתור פרנסה חלופית במקום השיירות, אשר חדלו לפקוד אותן (Giny & Israel 2013). הייתה זו ראשיתה של החקלאות המפותחת שהחלה להתפשט בצפון ומרכז הנגב במהלך התקופה הביזנטית. עשרות אלפי דונמים של כרמי זיתים וגפנים ניטעו בנגב, שתושביו החלו לייצר כמויות ניכרות של שמן זית ויין, וסיפקו אותם לאלפי עולי הרגל הנוצרים, שהחלו לפקוד את ארץ הקודש. בחלק מהערים עברו התושבים לגדל את הסוסים הערביים האציליים, שיהפכו במרוצת הזמן למותג נחשק ויוקרתי של מעמד האצולה (נגב 1988).

המדיניות שקבע הקיסר קונסטנטינוס, שהובילה להתנצרותה של האימפריה הרומית - עובדת האלילים, הייתה בגדר 'ברבור שחור' שאיש לא יכול היה לצפות או לחזות, בדומה למשבר הקורונה,

שפקד את העולם.² נראה שבעת הזו נדרש מאיתנו להמציא את עצמנו בדומה למה שעשו תושבי הנגב הקדומים לפני 1,700 שנים.

למרות כל הנאמר לעיל, יש להביט גם אל הצדדים האופטימיים של האירוע הגלובלי הזה. בעידן המודרני, ניכר כי הפעילות התיירותית חיונית וחשובה להגדרת הזהות האנושית (Sharma 2020). תרבות הפנאי והתיירות הפכו למרכיב חיוני בחינוך, הבא לביטוי בשלבים העליונים בפירמידת הצרכים של מסלאו (Maslow).³ נראה כי התיירות מספקת מענה לצרכים המופיעים בראש הפירמידה, ובהם: הצורך בשייכות, הצורך בכבוד והערכה וכן מימוש עצמי והגשמה. לאור מעמדה זה של התיירות בחינוך, סביר מאד כי עם חלוף המשבר, נראה שוב ערכי צמיחה גבוהים במיוחד בענף. סיבה נוספת לאופטימיות טמונה בעובדה, כי במהלך השנה הקרובה, צפויים ישראלים רבים לוותר על הנסיעה לחו"ל, ובמקום זאת, יצרכו שירותי תיירות ופנאי בישראל.⁴ תקן "התו הסגול" שקבעו משרד הבריאות ומשרד התיירות להפעלת אתרי תיירות, מלונות, כפרי נופש ויחידות אירוח (משרד הבריאות 2020), נכנס לתוקף ב- 24.5.2020 ומאז עובר מדי פעם עדכון, על מנת להתאימו למצב התחלואה. ביקושי התיירות הגבוהים הניכרים במלונות ובאירוח הכפרי בכל רחבי הארץ מאז שוחרר הסגר, מצביעים על כך שתיירות הפנים, עשויה לסייע ולו מעט, בהפחתת הנזקים הכבדים, שנגרמו לתעשיית התיירות הישראלית מאובדנה של התיירות הנכנסת.

סיכום:

עד לא מזמן, נראה היה כי האתגר הגדול ביותר המונח לפתחו של ענף התיירות העולמי הינו נושא "תיירות היתר" (Over Tourism). עשרות מאמרים מחקריים, ועידות וכנסים נערכו ברחבי העולם בנושא זה ועסקו באתגרים המוצבים לפתח עולם התיירות. בתקשורת הפופולרית והדיגיטלית, נחשפנו למאות כתבות אודות אתרי התיירות המוצפים בעודף תיירים בכל רחבי העולם.⁵ לאחר חצי שנה שבמהלכה התרוקנו אתרי התיירות בכל העולם מתיירים ומבקרים, נראה כי האיום הגדול על ענף התיירות העולמי השתנה, ואין מה לחשוש כעת מהצפה תיירותית של יעדים ברחבי העולם. לאורן של תובנות שונות הנאמרות במסגרות אקדמיות ופופולריות, נראה כי משבר הקורונה, החל להניע תהליך שינוי משמעותי באופי התיירות העולמית. ייתכן כי אנו ניצבים בפתחה של תקופה חדשה בתולדות התיירות, בה נזכה להכיר אופי צרכני שונה ועדכני, המותאם ליכולות הנשיאה

² כאמור, משבר הקורונה אינו באמת 'ברבור שחור' קלאסי מבחינה כלכלית, כיוון שניתן היה לחזותו ולהתכונן אליו, אך העבודות בשטח מצביעות על כך שאיש לא באמת התכונן אליו, ולכן השפעתו כה קיצונית והרסנית.

³ אברהם מאסלו (1908 - 1970) - פסיכולוג חברתי יהודי-אמריקני, שפיתח תאוריה הנקראת "הגשיה ההומניסטית", תאוריית הצרכים המפורסמת שלו נקראת על שמו - "מדרג מאסלו".

⁴ מאז פרוץ המשבר נערכו מספר סקרים של בעלי עניין שונים, על מנת לברר את עמדות הציבור כלפי צריכת חופשות, תיירות, מלונות וכיו"ב. התמונה המצטיירת מסקרים שנערכו על ידי בעלי עניין שונים, לצד הפריחה בתיירות הכפרית ובמלונות הנופש באילת מאז שחרור הסגר בחודש מאי 2020, מראה כי הציבור מעוניין מאד לצאת לחופשות בישראל ומבקש רק לוודא כי האתרים פועלים בחסות תו תקן המפוקח על ידי משרד הבריאות. מרבית הנשאלים ציינו כי יעדיפו להימנע מטיסה השנה וינפשו בישראל.

⁵ על היקפה הנרחב של התופעה, מעידה העובדה כי המאמר שלהלן, פורסם בסוף חודש מרץ 2020, כשמרבית ענף התיירות העולמי כבר עצר מלכת. להרחבה בסוגייה זו ראו:

Nilsson, Henrik Jan, (2020). Conceptualizing and contextualizing over-tourism: the dynamics of accelerating urban tourism, *International Journal of Tourism Cities*, ISSN: 2056-5607, Publication date: 27 March 2020

הטבעיות של כל מרחב. בקרב חוקרי תיירות, מתחיל שיח עדכני אודות האפשרות להאצת תהליכים שהחלו זה מכבר, המחייבים פיתוח של תיירות בת קיימא המתחשבת בסביבתה. תיירות שתהיה רגישה ומותאמת יותר למרחבי הביקור והתיור. ימים יגידו אם משבר הקורונה הביא בכנפיו בשורה חדשה ועדכנית לעולם התיירות, או שעם מציאת חיסון ותרופה למחלה, ישוב עולם התיירות לערכי הצרכנות המוכרים, שהיו נחלתו בעשורים האחרונים.

ביבליוגרפיה:

- B.B.C Website - Coronavirus: Worst economic crisis since 1930's depression, IMF says - <https://www.bbc.com/news/business-52236936> - extracted in 18.7.2020.
- Erickson-Gini, Tali & Israel, Yigal (2013). Excavating the Nabataean Incense Road, Journal of Eastern Mediterranean Archaeology and Heritage Studies, vol. 1.
- I.A.T.A - Recovery in air travel expected to lag economic activity - 15.5.2020 <https://www.iata.org/en/iata-repository/publications/economic-reports/recovery-in-air-travel-expected-to-lag-economic-activity/> - Extracted in 19.5.2020
- I.A.T.A Website - <https://www.iata.org/> - Extracted in 19.5.2020
- Nilsson, Henrik Jan, (2020). Conceptualizing and contextualizing over-tourism: the dynamics of accelerating urban tourism, International Journal of Tourism Cities, ISSN: 2056-5607, Publication date: 27 March 2020
- OECD (2020), OECD Tourism Trends and Policies 2020, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/6b47b985-en>.
- Sharma, Ramji (2020). Sociology of Tourism: Shifting Paradigm from Nostalgia to Happiness. Journal of Tourism and Hospitality Education, 10, pages 90-107. <https://doi.org/10.3126/jthe.v10i0.28762>
- Taleb, Nicholas, Nassim (2010). The Black Swan: The Impact of the Highly Improbable, Random House Publishing Group.
- U.N.W.T.O Website - <https://www.unwto.org/news/covid-19-international-tourist-numbers-could-fall-60-80-in-2020> - Extracted in 19.5.2020.
- W.H.O Website - Timeline of WHO's response to COVID-19 <https://www.who.int/news-room/detail/29-06-2020-covidtimeline> - Extracted in 18.7.2020.
- אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה - <https://old.cbs.gov.il/ts/IDab45c3999e0eb3/> - חולץ בתאריך 19.5.2020.
- אתר משרד התיירות - תו סגול למלונות 2020, 24.5.2020, חולץ בתאריך 18/7/2020.
- <https://www.gov.il/he/departments/policies/policy-openning-hotels-after-covid>

- הגינבוטום, רוזנטל, רנטה (2004). על אודות הנבטים, בתוך: הגינבוטום, רוזנטל, רנטה (עורכת), הנבטים בנגב, עמ' 7-11, מוזיאון הכט, חיפה.
- לימור, אורה (1997). בין יהודים לנוצרים: יהודים ונוצרים במערב אירופה עד ראשית העת החדשה. תל אביב, האוניברסיטה הפתוחה.
- משרד התיירות, הודעת דוברות לעיתונות, 5.1.2020 - השר לוי: "2019 הייתה שנת שיא". <https://www.gov.il/he/departments/news/summary-2019-1100-0005-2020-660272>. חולץ מאתר משרד התיירות ביום 19.5.2020.
- נגב, אברהם (1988). ערי הנבטים בנגב, הוצאת אריאל.
- עמר, זוהר (2004), המסחר הקדום בסממני קטורת, בושם ותבלין, בתוך: הגינבוטום, רוזנטל, רנטה (עורכת), הנבטים בנגב, עמ' 66-61, מוזיאון הכט, חיפה.

אודות מחבר המאמר:

ד"ר שחר שילה - חבר סגל אקדמי במחלקה לניהול מלונאות ותיירות באוניברסיטת בן גוריון בנגב, מנהל תיירות רמת הנגב, ושותף ובעלים ב- 'ר.א.ש תיירותי', המתמחה בתכנון תיירותי, פרוגרמות, ייעוץ, ליווי וניהול אתרי תיירות ברחבי הארץ והעולם.



ר.א.ש תיירותי

(רונית ניר / אבי קורנס / שחר שילה)

סיוע לניהול אתרי תיירות ופיתוח תיירות

ירושלים בלהבות – יומן אישי

מובא על ידי - ד"ר רביק זרם

פרק ח'

"מלון סמירמיס"

בזירה הפוליטית היה חודש ינואר - חודש מאבק-הסרק על העברת השלטון לידי ועדת הביצוע של או"ם, או כפי שכתבו עיתוני-הארץ אז : "מתחיל הדיון המעשי על תאריך סיום המנדט". פלצר-קוק, סגן-מזכיר הכספים של ממשלת המנדט יצא ללייק-סאקסס, כדי לנהל את "הדיון המעשי" שם, ואותו זמן הכריז בירושלים מנהל לשכת המודיעין הממשלתית כי "המנדט יסתיים במועדו, אולם יתכן שהפינוי ידחה בגלל מצב הביטחון". גולדה מאירסון נפגשה עם המזכיר הראשי לשיחות על קידום תאריך סיום המנדט עד לראשון לאפריל; אותו זמן התנהל גם המו"מ על גורלם של 15,000 מעפילי "עצמאות" ו"קבוץ גלויות", ובסופו של דבר נכנעה הסוכנות ללחץ השלטונות והספינות הוטו ישר לקפריסין. הנציב העליון פנה ל"צלב האדום" הבין-לאומי בבקשה להגיש עזרה רפואית לתושבי הארץ, דהיינו - לערבים, ולאחר שנתקבלה תשובה עקרונית חיובית מהארגון, המתינו בירושלים לבואם של שליחיו; מנהל הדואר המנדטורי, הודיע לאיחוד הדואר הבינלאומי על אי יכולתו לקיים את ההסכמים הבין-לאומיים, חברות הבטוח הגדולות החלו משיבות ריקם פני המבקשים לבטח סחורות המועברות ברכבת, לאחר שזו הפכה לאחד מצינורות הקיום העיקריים של הכנופיות - הארץ הלכה והתקדמה במהירות, לקראת התוהו ובוהו שהבריטים נבאו לו.



תקופת הפעילות הקצרה שגילתה ההגנה בירושלים, שעוררה דאגה רבה כל כך בלב הבריטים בראותם את השינויים המהירים החלים בחזיתות ובהלך הרוח בקרב הערבים - באה לידי סיום פתאומי עם פיצוץ מלון "סמירמיס" שבגבול המושבה הגרמנית וקטמון.

הרבה מאוד נכתב ונאמר בשעתו על פיצוץ זה, אם כי הנהלת הסוכנות עשתה את כל שבידה להשתיק את הרעש שהתחולל. מבחינת אופן הביצוע, היה הפיצוץ פעולה נועזת ומוצלחת. בליל גשם זלעפות הצליחה קבוצת אנשי ההגנה לחדור ללב האזור הערבי, פרצה את דלת הכניסה למלון והטילה מטען של חמרי נפץ לחדר המדרגות. הקבוצה נסוגה ללא כל אבדות.

מטה ההגנה ודובר הסוכנות טענו מיד למחרת הפיצוץ, כי במלון נמצאה המפקדה הערבית של



ירושלים. הערבים והממשלה טענו כי היה זה מלון רגיל ותו לא. האמת לא הוכחה עד היום, אולם רשימת ההרוגים נטתה כאילו לאשר את הטענה הערבית. מבין 16 ההרוגים, היו 7 נשים, ילד אחד, שלושה מלצרים סודאנים, מ"מ הקונסול הספרדי, בעל המלון - יווני נוצרי ובנו, ערבי נוצרי כבן 60 בעל בתים במרכז מסחרי שדירתו שם פוצצה - ובנו, שוטר ערבי ממשפחת חאלידי ואחד מעורכי עיתון החוסיינים "אל וואחדה".

ימים מספר אחרי כן אמר לי הקצין האמילטון מהבולשת הבריטית, כי נראה ששירות הידיעות של ה"הגנה", שכן באותה סביבה נמצא אמנם איזה מרכז ערבי, שתפקידו העקרי היה - הקשר עם בית צפפה ומלחה, אבל בית זה נמצא כ-150 מטרים מהמלון המופצץ.

בכל אופן, השלטון הבריטי השתמש
 בפיצוץ כתואנה לרסן את ההגנה
 בירושלים. הנציב קרא אליו מתל
 אביב את בן גוריון ונזף בו חמורות,
 הועדה הקונסולרית בקרה במשרדי
 הנהלת הסוכנות והוע"ל ומיחתה על
 רצח מ"מ הקונסול הספרדי והממשלה
 פרסמה הודעה רשמית שאמרה:
 "הממשלה מעיינת בכובד ראש במצב
 שנוצר אחרי שארגון ההגנה הודיע
 בפומבי שהוא אחראי לרצח פחדני



והומני זה של אנשים חפים מפשע" - הכוונה הייתה גלויה. אפילו פקידי ממשלה הודו בשיחות
 פרטיות שאין פיצוץ המלון פשע העולה על מעשים אחרים שבוצעו בארץ קודם לכן - ע"י יהודים
 וערבים כאחד, וההזדעזעות העמוקה שגילתה הממשלה לפתע אינה אלא פתחון פה לפעולות
 נמרצות יותר נגד ההגנה. כצעד ראשון, הודיע דובר הממשלה על מתן הכשר להקמת מחסומי
 דרכים ובדיקת תעודות ע"י הערבים "בתנאי שעל כל מחסום יהיה ממונה חבר אחראי של כוחות
 המגן הערביים" - הייתה זו הכרה ראשונה בקיום "כח מגן" ערבי על ידי השלטונות.

דובר הסוכנות השיב בהצהרה חריפה, והאשים את הממשלה בצביעות; אבל מאחורי גבו נרתעה
 הסוכנות ונבהלה; בישיבות סגורות של מטה ההגנה והנהלת הסוכנות עם חוגים שונים, נאשם
 מפקד "ההגנה" בירושלים בבצוע פעולות על דעת עצמו, בלי הוראות ואף בניגוד להוראות; כמה
 עיתונים בארץ פרסמו מאמרים
 ויטריאליים על "ההגנה"
 שהשפילה עצמה לדרגת
 הפורשים". התעוררה דרישה
 לחילופי גברא בפקוד בירושלים.



בית צפאפה 1948

התהדקות המצור על העיר העתיקה ופצצת אצ"ל בשער יפו, העתיקו את תשומת הלב מפיצוץ "סמירמיס"; בעיר החדשה, שרר "שקט יחסי" שהתבטא בהמשכת ההתקפות - שכבר הפכו שיגרה על השיירות, על ימין משה ומקור חיים ובהתקפות נגדיות בבית-צפפה ע"י ההגנה, ובקטמון ומלחה ע"י לח"י.

ירושלים ירדה לזמן
מה מכותרות
העיתונים; שרתוק
נמצא בלייק-
סאקסס והתדיין עם
ועדת הביצוע
והבריטים על
תאריכי הפנוי,
ומרבית חברי
הסוכנות כבר
הועברו לתל אביב
עם חלק גדול של



הפקידות, מקום שם החלה לפעול ועד מצב מיוחדת בהקמת המנגנון הממשלתי לעתיד לבוא. כמפת מפתח נקבעה מפת החלוקה, שחולקה ל-4 אזורים אדמיניסטרטיביים וועדת משנה מיוחדת נקבעה לטפל באותן בעיות אדמיניסטרטיביות ש"לשם ניהולן יש צורך בשיתוף פעולה עם המדינה הערבית".

ואז התחוללה ההתקפה הגדולה על גוש עציון.

הלוך אחר חכמים בשביל הסנהדרין - ראש השנה בין ציפורי לאושה



ד"ר חגי עמיצור



בשנים האחרונות הולך ומתפתח לו ברחבי הגליל שביל הליכה נוסף - שביל הסנהדרין. השביל, שתחילתו ברעיון של חגי עמיצור לפני כ- 25 שנה, אומץ על ידי רשות העתיקות שלקחה אותו כמיזם חינוכי ומוביל במסגרת פעילות ההנחלה של הרשות. למיזם מונה מנהל – יאיר עמיצור, שהוא היום גם הארכיאולוג שחופר באתר של אושה העתיקה. פעילות רשות העתיקות מתמקדת בעיקר בחפירות ובמצאים לאורך שביל הסנהדרין. אנו ננסה כאן, להוסיף רובד נוסף של תוכן, שבמסגרתו נצעד בעקבות חכמים ודבריהם לאורך שביל הסנהדרין.

עם חורבן הבית השני, בשל היעדר היכולת לקיים את עבודת המקדש, החלה להתפתח תפילת הציבור. בבתי הכנסת, שהיו קיימים כבר בימי הבית השני, החלו לקיים מידי יום שלוש תפילות. זאת, בנוסף לקריאה בתורה שהתקיימה כבר מימי עזרא הסופר (מאה חמישית לפנה"ס). כחלק מהתפתחות תפילת הציבור חשו חכמים צורך לקבוע גם את נוסח התפילה, סדר הברכות, המלל שיאמרו בכל ברכה, טקסים נלווים ועוד. בין אלה היו התפילות והטקסים הקשורים לראש השנה, שכפי שמופיע בכל לוח שנה תאריכו הוא - א' בתשרי.

התורה אינה מציינת את א' תשרי כראש השנה. בתורה – תאריך זה נקרא בשם "יום תרועה" או "יום הזכרון" והוא קשור למצווה אותה יש לקיים ביום זה. **וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מִלְאכַת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם (במדבר פרק כט:א),** ובמקום אחר **דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם שַׁבָּתוֹן זִכְרוֹן תְּרוּעָה מִקְרָא קֹדֶשׁ (ויקרא פרק כג:כד).** לא רק שהוא אינו נקרא ראש השנה אלא התאריך שלו הוא בכלל בחודש השביעי.

מהו אם כן ראש השנה? מתי מתחילה השנה? כבר המשנה מציינת שישנם ארבעה תאריכים שונים שמשמשים כראשי שנים. **ארבעה ראשי שנים הם: באחד בניסן ראש השנה למלכים ולרגלים, באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה, ... באחד בתשרי ראש השנה לשנים ולשמיטין וליובלות לנטיעה ולירקות. באחד בשבט ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי בית הלל אומרים בחמשה עשר בו ראש השנה פ"א משנה א) .. נראה אם כן שאין יום אחד בלבד בשנה שהוא תחילת השנה, אלא ישנם תאריכים**

שונים. גם בעידן המודרני אנו רואים כי תאריכים שונים שימשו כתחילת שנה. כך ב – 1 בספטמבר מתחילה שנת מערכת החינוך, ועד לפני כשני עשורים תחילת שנת המס היתה ב – 1 באפריל וכך גם שנת המילואים.

מסתבר אם כן שמכיוון שהשנה היא מחזורית ומעגלית, ולכן נקראת 'שנה' כי היא שונה וחוזרת, אין לה בעצם נקודת התחלה אחת ברורה. כמו בכל מעגל, ניתן לבחור בכל נקודה על גבי המעגל כדי שתשמש כנקודת התחלה, ובלבד שהמחזור יושלם בחזרה אל נקודת ההתחלה. ולא רק זאת, אלא שקביעת נקודת ההתחלה היא שרירותית ומסורה לבני האדם, היכולים לבחור כל תאריך שיעלה ברצונם. ניתן אם כן להבין קביעת תאריכים הקשורים לתופעות טבע. חודש ניסן הוא תחילת האביב והראשון שבין שלושת הרגלים. חודשי שבט ואלול הם מועדים הקשורים לחנטת הפירות וללידת וולדות בצאן. מה יש בו בא' בתשרי שבגללו בחרו חכמים לקבוע אותו כראש השנה? מה הסיבה והמשמעות מאחרי בחירת תאריך זה כראש השנה? ומה הקשר בין עובדת היות היום תחילת שנה חדשה ומצוות היום שהיא 'תקיעת שופר'?

תקיעת שופר במקדש ובגבולין – יהודה מול הגליל

מצוות תקיעת שופר היא מצוות היום בראש השנה. המצווה מחייבת לתקוע בשופר בכל מקום, גם במקדש וגם בגבולין (השם בו מתייחסת ספרות חז"ל לכל רחבי הארץ). כדי להבדיל בין המקדש לבין רחבי הארץ ולהדגיש את חשיבותו וקדושתו של המקדש נקבעו הבדלים למיפרט הטכני של קיום טקסים ומצוות שונות. כך למשל ידוע ההבדל לגבי ראש השנה שחל בשבת. בבית המקדש תקעו בשופר ואילו ברחבי הארץ לא תקעו כאשר ראש השנה חל בשבת (כמו השנה תשפ"א). רבן יוחנן בן זכאי שרצה לקבוע תקנות 'זכר למקדש' וליצור מציאות של חיים ללא מקדש קבע שבכל מקום שבו יושבת הסנהדרין יתקעו בשופר בראש השנה שחל בשבת. קביעתו לא עברה ללא מחלוקות, והוא נאלץ להשתמש בכל מיני 'תרגילים' כדי שתקנתו תתקבל להלכה (בבלי ראש השנה כ"ט ע"ב). תקנה זו הפכה להלכה והיותה את אחד היסודות לחיזוק מעמד הסנהדרין, שכן המקום בו ישבה הסנהדרין נחשב כאילו זה מקום הקודש והמקדש. בשלב מאוחר יותר, סביב אירועי מרד בר כוכבא, עברה הסנהדרין לגליל וכך גם התקנות לביצור מעמדה של הסנהדרין יתקיימו בגליל. יחד עם זאת, במקביל לפעילות המתרחשת ביבנה שביהודה התקיימה גם פעילות תורנית בגליל. אלא שבגליל מסתבר כי צורת החשיבה היא שונה ואחרת.

המשנה מתארת כי הטקס במקדש בו תקעו בשופר בראש השנה כלל מלבד השופר גם שתי חצוצרות שעמדו משני צידי התוקע בשופר. **שׁוֹפָר וְשֵׁן וְרֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל יַעֲלֵ פָּנָיו, וְפִי מִצֶּפֶה זָהָב, וְשֵׁנִי חֲצוּצְרוֹת מִן הַצִּדִּין. שׁוֹפָר מֵאֲרִיף וְחֲצוּצְרוֹת מִקְצָרוֹת, שֶׁמִּצְוֹת הַיּוֹם בְּשׁוֹפָר:** (מסכת ראש השנה פרק ג' משנה ג'). גם בתעניות (ימי צום) היו תוקעים בשופר ולידו בחצוצרות אלא שהיה הבדל בין שופר של ראש השנה לבין שופר של תעניות. וכך מתארת המשנה בהמשך: **בְּשֵׁן וְזָרִים כְּפֹפִיין, וְפִיהֶן מִצֶּפֶה כֶּסֶף, וְשֵׁנִי חֲצוּצְרוֹת בְּאֶמְצַע, שׁוֹפָר מִקְצָר וְחֲצוּצְרוֹת מֵאֲרִיכוֹת, שֶׁמִּצְוֹת הַיּוֹם בְּחֲצוּצְרוֹת:** (בבלי ראש השנה כ"ז ע"א) המסבירה את המשנה מופיע שנוהל זה של שופר וחצוצרות התקיים רק במקדש על פי הפסוק בתהלים צו: **בְּחֲצוּצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר הָרִיעוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ ה'** (הגמרא ממשיכה ומסייגת וקובעת הבדל בין המקדש לבין הגבולין. במה דברים אמורים) (שמשתמשים גם בשופר וגם בחצוצרות) - במקדש, אבל בגבולין: מקום שיש חצוצרות - אין שופר, מקום שיש שופר - אין חצוצרות. רש"י מסביר: **מקום שיש שופר - כגון ראש השנה ויובל. מקום**

שיש חצוצרות - כגון תעניות. כלומר, במקדש גם בראש השנה וגם בתעניות תקעו בשופר ולידו בחצוצרות. בגבולין (ברחבי הארץ) הטקס היה תלוי בתאריך. בראש השנה – רק בשופר, ואילו בתעניות רק בחצוצרות.

והנה, ממשיכה הגמרא ומספרת לנו כי בגליל היה מנהג מיוחד. וכן הנהיג רבי חלפתא בציפורי, ורבי חנניא בן תרדיון בסיני. רש"י מסביר **וכך הנהיג - כמשנתינו שופר וחצוצרות.** כלומר, החכמים בגליל, בשני המרכזים האזוריים – בציפורי ובסכנין, נהגו כמו שהיה מקובל בבית המקדש. דבר הטקס הגיע ליבנה וכשבא דבר אצל חכמים אמרו: לא היו נוהגין כן אלא בשערי מזרח ובהר הבית בלבד. בגליל רווחת תפיסה אחרת מאשר ביבנה. תקיעת השופר בראש השנה היא המלכתו של הקב"ה כמלך העולם. **בְּחִצְצֹרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר הָרִיעוּ לְפָנָיו הַמֶּלֶךְ ה'.** ממילא המלכת המלך צריכה להיעשות בציבור הרחב, זהו ביטוי לתפיסת עולם בה הקשר למקדש וזכרונו צריך להיעשות במרחב הציבורי הכללי, ולא רק במקום הסנהדרין.

תפילת מוסף של ראש השנה

בין הדברים שהתפתחו בדור יבנה היה מבנה התפילה והמלל שיש לומר. **תפילות כנגד קרבנות -** ולכן יש לפתח את התפילה כזכר למקדש וכתחליף לקרבנות. תקיעת השופר בראש השנה ועיצומו של יום באים לידי ביטוי בתקיעת השופר שהתקיימה במקדש עם קרבן המוסף. לכן, ראו חכמים צורך לחבר את תקיעת השופר לתפילת מוסף. אלא שגם כאן היתה אי הסכמה ורווחו שתי גישות לגבי המקום בו יש לשלב את תקיעת השופר בתפילת המוסף.

כאן המקום להרחיב מעט בעניין מבנה תפילת מוסף של ראש השנה. החלק המרכזי והעיקרי בכל התפילות היא **תפילת ה"עמידה"** – הנקראת כך בגלל העובדה שנאמרת בעמידה. תפילה זו מורכבת מסדרת טקסטים הנקראים 'ברכות'. בכל תפילה מתפילות השנה ישנן 6 ברכות קבועות. 3 הברכות הראשונות – אבות, גבורות וקדושת ה'. סדרת ברכות זו עוסקת בגדלותו של האל וקדושתו והקשר שלו לעם ישראל דרך אבות האומה – אברהם יצחק ויעקב. בסוף התפילה נאמרת סדרת ברכות נוספת של 3 ברכות – עבודה הודאה ושלוש. סדרת ברכות זו עוסקת במקדש, חידוש העבודה, אמירת תודה לאל על מעשיו והקשר שלו לעולם, ובקשה להשכנת שלום חסד ורחמים בעם ישראל. 6 ברכות אלה אינן משתנות בין בימות החול ובין בשבתות ומועדים, ובין אם זו תפילת הבוקר או הערב. לעומת זאת, סדרת הברכות של מרכז תפילת העמידה משתנה בהתאם לנסיבות. בימות החול נאמרו בימי הבית השני 12 ברכות. דבר, שיצר תפילה בת 18 ברכות ולכן נקרא שמה "תפילת י"ח" או תפילת "שמונה עשרה". בדור יבנה התווספה ברכה נוספת ולכן היום תפילת העמידה בימות החול כוללת 19 ברכות. בשבתות וחגים לעומת זאת, במקום 13 הברכות שנאמרות היום בתפילת החול, נאמרת ברכה אחת בלבד. זו הסיבה בגללה תפילת העמידה בשבת נקראת "תפילת שבע". התפילה כוללת 3 ראשונות ו- 3 אחרונות שהן קבועות וברכה אחת אמצעית הנקראת- ברכת 'קדושת היום'. ברכת קדושת היום היא ברכה על הזמן ולכן מסתיימת בברכה על אותו מועד. בשבת מילות הסיום של הברכה יהיו "מקדש השבת", בשלושת הרגלים "מקדש ישראל והזמנים", בראש השנה "מקדש

ישראל ויום הזיכרון", וביום הכיפורים "מקדש ישראל ויום הכיפורים". כך בכל תפילות השבת והמועדים.

לקביעה זו יש יוצא מן הכלל והוא תפילת מוסף של ראש השנה, בה נקבע כי מלבד 6 הברכות הקבועות – 3 ראשונות ו- 3 אחרונות, יתווספו בלב התפילה 3 ברכות – דבר שהופך תפילה זו ל"תפילת תשע". הברכות שנאמרות בחלק המרכזי של תפילת העמידה הן : **מלכויות, זכרונות ושופרות**. לא כאן המקום להרחיב בעניינן ומשמעותן, אך חשוב לציין כי הן מבטאות את הטקס המרכזי של ראש השנה והוא המלכת הקב"ה למלך על העולם - מלכויות, באמצעות זכרון העבר עקידת יצחק ומעמד הר סיני - זכרונות, על ידי תקיעת שופר - שופרות.

השלב הראשון בהתפתחות תפילת מוסף של ראש השנה היה בקביעת הברכות השונות והמלל שיש לומר בברכות אלה. מכיוון שברור שמצוות היום היא תקיעת שופר, הגיוני לחבר את ביצוע תקיעת השופר בברכות אלה. אלא שכאן, עיון במקורות חז"ל מגלה כי רווחו שתי גישות – יהודה וגליל. וכך מופיע במשנה העוסקת במבנה וסדר תפילת המוסף של ראש השנה (מסכת ראש השנה פרק ד משנה ה) : **סדר ברכות: אומר אבות ונבחרות וקדושת השם, וכולל מלכויות עמהן, ואינו תוקע; קדושת היום, ותוקע; זכרונות, ותוקע; שופרות, ותוקע; ואומר עבודה והודאה וברכת כהנים; דברי רבי יוחנן בן נורי. אומר לו רבי עקיבא: אם אינו תוקע למלכויות, למה הוא מזכיר? אלא אומר אבות ונבחרות וקדושת השם; וכולל מלכויות עם קדושת היום, ותוקע; זכרונות, ותוקע; שופרות, ותוקע; ואומר עבודה והודאה וברכת כהנים :**

המשנה מתארת מחלוקת לגבי תפילת מוסף. מוסכם על כולם כי יש לתקוע בברכת זכרונות ובברכת שופרות, וכמו כן יש לתקוע בברכת קדושת היום. אך ישנה מחלוקת לגבי ברכת מלכויות. האם יש לצרף אותה לברכת קדושת השם ואז לא תוקעים בשופר בברכת מלכויות, או שיש לצרף את ברכת מלכויות לברכת קדושת היום.

התוספתא (מסכת ראש השנה פרק ב הלכה יא) מוסיפה נדבך נוסף ואומרת כי המחלוקת לא היתה תיאורטית בלבד אלא בהלכה למעשה כיצד יש לנהוג, והיו מנהגים שונים. מקום שנהגו לומר כדברי ר' עקיבא אומרים כדברי ר' עקיבא, כדברי ר' יוחנן בן נורי אומרים כדברי ר' יוחנן בן נורי. במילים אחרות, כל אחד בחר לו כיצד לנהוג. היו שבחרו בדעת רבי עקיבא ואמרו בקדושת היום והיו שנהגו כדעת רבי יוחנן בן נורי ואמרו בקדושת השם.

דבר זה עלול ליצור בעיה, שהתפילה לא תהיה זהה בקהילות ישראל. ולכן, מעניין לראות את המשך התוספתא המספרת לנו על ראש השנה באושה לאחר מרד בר כוכבא : **וכשקדשו את השנה באושה. ביום הראשון עבר ר' יוחנן בן ברוקה ואמר כדברי ר' יוחנן בן נורי. אמר רבן שמעון בן גמליאל לא היינו נוהגין כן ביבנה. ביום השני עבר ר' חנינא בנו של ר' יוסה הגלילי ואמר כדברי ר' עקיבא ואמ' רבן שמעון בן גמליאל כך היינו נוהגין ביבנה**

ראש השנה נחגג יומיים. ביום הראשון חיברו את מלכויות עם קדושת השם, ביום השני חיברו את מלכויות עם קדושת היום. כך נקבע להלכה באושה וכך מתנהלת תפילת מוסף של ראש השנה מאז ועד היום.

קדושת השם מול קדושת היום

נראה כי אין מחלוקת לגבי ברכת זכרונות ושופרות. מוסכם על כולם כי כל אחת מהן היא ברכה בפני עצמה, ובכל אחת מהן תוקעים בשופר. מדוע אם כן יש מחלוקת לגבי ברכת מלכויות- מה עומד בבסיס המחלוקת? האם זו סתם אי הסכמה או שמא עומדות מאחרי המחלוקת תפיסות עולם מגובשת השונות מאד זו מזו.

נראה כי בבסיס המחלוקת עומדת ההתייחסות לתפקידו של האדם בעולם. קביעת הזמן בעולם היא דבר המסור לידי בני האדם. אין משמעות אמיתית לזמן – הוא מופשט לחלוטין. זו הסיבה בגללה אחד הביטויים לגדולתו וקדושתו של האל היא באינסופיות הזמן – הוא היה הוא הווה והוא יהיה, שכן לזמן אין משמעות אצל האל. מצד שני בני האדם הם אלה שקובעים את אורך היום, אורך השעה דקה שניה. ההחלטה על 60 שניות בדקה היא שרירותית לחלוטין, היא קביעה אנושית. ביטוי קביעת הזמן מבטא את השליטה והאחריות. זה ההבדל בין עבד לבן חורין. עבד – אינו אדון לזמנו. כל הזמן מישהו אומר לו מה לעשות ומתי. הביטוי לעבדותו הוא בכך שמישהו אחר אחראי לזמן שלו. בן חורין לעומת זאת, הוא מי שהוא אדון לזמנו. הוא בוחר מתי לעשות מה. במילים אחרות, הוא האדון למעשיו ואחראי לאיך הוא מנצל את הזמן. זו הסיבה בגללה ביטויי שליטה לאורך ההיסטוריה באו לידי ביטוי בקביעת זמן. המלך קבע מתי תתחיל שנה חדשה, השליט היה אדון לזמן של נתיניו. **לא לחינם בחר הסולטן עבדול חמיד השני להציב מגדלי שעון** ברחבי האימפריה בסוף המאה ה-19. לא ממש עניין אותו שנתניו ידעו מה השעה, אלא בכך הודגש הרעיון שהוא האדון, הוא השליט.

קביעת המועדים ביהדות מסורה לבני האדם. מידי חודש יבואו עדים שראו את מולד הלבנה, יבואו לסנהדרין שיקבלו את עדותם, ישו לידע האסטרונומי הנמצא בידיהם, ומשנמצאה התאמה 'יקדשו את החודש'. קדושת הזמן, המנגנון הקובע שזמן הוא מיוחד והוא בשליטת בני האדם בא לידי ביטוי בקידוש החודש וקביעת מועדי החגים. שכן לאחר שנקבע ראש חודש ניסן לדוגמה, אני יכול לדעת מתי יהיה ט"ו ואז לחגוג את פסח.

שתי גישות – מצד אחד דטרמיניזם מוחלט, הכל נקבע בידי האל ולאדם אין כל השפעה בעולם. מצד שני תבוא היהדות ותקבע שהאדם הוא הקובע והמשפיע בעולם. זה אחד מעיקרי המחלוקת בין הצדוקים לבין הפרושים עוד בימי הבית. האם השנה היא שנת חמה – דטרמיניזם מוחלט, שנה קבועה באורכה ומהותה, שזו דעת הצדוקים (ועיין במאמריה של פרופ' רחל אליאור על שנת החמה והלוח השמש). או מצד שני שנת לבנה, המצריך קידוש חודש מידי חודש בחודשו. אך זה נעשה כאשר בני האדם צופים בגרמי השמים ותלויים בהם, הם קובעים ומשפיעים. נשיאת העיניים לשמים היא זו שמייצרת את קדושת הזמן. זה ההבדל בין שתי הברכות. קדושת השם – דטרמיניזם או קדושת היום – קביעת בני האדם ואחריותם על העולם. לא לחינם מילות הסיום של ברכה זו הן "מקדש ישראל ו...". הקב"ה מקדש את עם ישראל, אך העביר לו את האחריות על ניהול הזמן, מה לעשות איתו וכיצד להתנהל בעולם.

ראש השנה – א' בתשרי הוא החג היחיד שחל בראש חודש. כל שאר החגים נקבעים רק אחרי שהסנהדרין קידשה את החודש והכריזה על תחילתו של חודש חדש. ולכן, המלכתו של הקב"ה ותקיעת שופר שהם עיצומו של 'יום הזכרון' ייקבעו לדורות בברכת קדושת היום.

לא פלא הוא שבציפורי בה החל התהליך המעביר את קדושת המקדש אל המרחב הציבורי ומעביר את האחריות על העולם ליד בני האדם יופיעו ברצפת הפסיפס של בית הכנסת המוטיבים שמופיעים. גלגל המזלות כפי שהראה ד"ר לאוב הוא גלגל העיבור וקשור לקביעת הזמן ע"י בני האדם. (הרצאה בנושא הועברה במסגרת כנס שביל הסנהדרין וניתן לצפות בה בקישור <https://www.youtube.com/watch?v=IUfUTmcsQz8&t=7s>).

כך גם לגבי בשורת המלאכים לשרה ועקידת יצחק המבטאים את קריאת התורה הנקראת בראש השנה (הרצאה בנושא "מלכויות זכרונות ושופרות ברצפת הפסיפס של בית הכנסת בציפורי הועברה במסגרת מועדון הכורסה של נעם הארץ וניתן לצפות בה https://www.youtube.com/watch?v=Lv7sNxY8F_4&list=PL30Z3dZGe_0aUIvsXDaw6u3Y4qkmMFrmR&index=16).

וכך ההולך על שביל הסנהדרין וצועד בעקבות חכמים ודבריהם, מגיע אל ההכרעות של חז"ל שנקבעו להלכה. קדושת המקדש שייכת לכולם היא איננה נחלתו של סקטור מצומצם רק במקדש. וכך ינהל רבי חלפתא את טקס תקיעת השופר ויעבירו אל המרחב הציבורי. כך ייקבע באווה שברכת מלכויות ותקיעת שופר צריכה להיות בברכת קדושת היום ולא בברכת קדושת השם. בני האדם אחראים לאיך שהעולם נראה, ולמה שקורה בעולם.

המפעל הציוני של שיבת עם ישראל לארצו יונק את רעיונותיו מחכמי שביל הסנהדרין, לקחת אחריות על מעשינו ולא להשאיר את הדברים רק לרצונו של האל. כך נכתב גם בשיר: יס לא קרה לנו / פד שמן לא מצאנו. / לעמק חלקנו, הקרה עלינו, / מעינות האורות הגנוזים גלינו. . . יס לא קרה לנו / פד שמן לא מצאנו. / בסלע חצבנו עד דם - ויהי אור!

עם ישראל בחר בשילוב המנצח של צפייה בשמים, התרוממות למרומים של קדושה וזכרון, קשר אל העבר אך הביצוע הוא בידי בני האדם ומעשיהם. ומכיוון שעל פי המסורת א' בתשרי הוא היום השישי לבריאת העולם, היום בו נברא האדם, זהו בעצם יום ההולדת של האנושות- היום בו הועברה האחריות, מהעולם שנברא, אל האדם "לעובדה ולשומרה".

מי ייתן ונשכיל לקחת אחריות על מעשינו ולהתחבר אל דברי החכמים – הלוח אחר חכמים בשביל הסנהדרין.



נהריה המתחדשת – הגיעה שעתה של נהריה מו"ד רוני פלד מנהריה!

נהריה הוקמה רשמית ב- 10 לפברואר 1935. יוסף לוי, איש החזון, שראה צורך ליישב יהודים בכרמל, ראה גם את המישור שמצפון לעכו ועד כמה הוא שומם והחליט לרכוש שם אדמות. השאר, כמו שאומרים.. היסטוריה.

כיום נהריה היא עיר תוססת מצד אחד ושקטה ושלווה מצד שני.

שנים אחדות לאחר הקמתה כמושבה חקלאית (הראשונה ואולי היחידה שהוקמה על אדמות פרטיות), הבינו המתיישבים שרובם ככולם היו יהודים יוצאי גרמניה, שחקלאים גדולים הם לא יהיו.

מתוך החקלאות ומתוך היזמות והמקצועות החופשיים שלהם, החלו יוזמות להפוך את המקום לעיירה בסגנון גרמני יקי וזה כלל הקמת מסעדות, פנסיונים, טיפוח גנים וכמובן הפנינה של נהריה עד היום והוא חוף הים.

כיום נהריה מאכלסת קצת מעל 60 אלף תושבים ובבחירות האחרונות הוחלף ראש העיר הוותיק, ג'קי סבג, בראש עיר צעיר ודינמי, רוני מרלי.

החלפה זו של ראשי העיר נטעה תקווה גדולה בלב התושבים שהשתוקקו להשיב לנהריה את ההילה שהייתה לה בעבר כעיר תיירות.

ואכן, נעשים מאמצים רבים להתניע מהלכים תיירותיים שרק ילכו ויתגברו לאחר כ-30 שנים של דעיכה והפנית המשאבים לנושאים אחרים ולא לתיירות.

בבואכם לנהריה, כתיירים, ישנם נושאים רבים שניתן לחוות בעיר :

מסלול בעקבות הארכיאולוגיה שמתחילה בתקופת הברונזה הקדומה, ממשיכה לתקופה הרומית והביזנטית, התקופה העות'מנית ועד ימינו.

יש מסלולים בעקבות ראשונים הכוללים גם את ה"טייקונים" הגדולים בישראל כגון משפחת שטראוס, זוגלובק, מולר, סטף ורטהיימר ועוד שמוצא כולם והתחלת האימפריות העסקיות שלהם הוא בנהריה.

מסלול בעקבות השטפונות בנהריה שכמעט מידי שנה עולה לכותרות בעקבות הנזקים הכבדים. מסלול כזה יכול להתחיל במעלה נחל הגעתון ולהסתיים בשפך או להתחיל מהמקום שבו נעוצה הסיבה לשיטפונות שחווינו בשנים האחרונות ולסיים בשפך.

מסלול נוסף הוא ה"מסלול הבטחוני". נהריה התמודדה (ומי יודע מה צופן לנו העתיד) במשך שנים, מתחילתה, עם רצף של אירועים ביטחוניים, שכללו פיגועים ומעשי רצח של מחבלים שהגיעו דרך הים (משפחת זרנקין ומשפחת הרן) וכן ספיגת אינספור "קטיושות" מה שהיום נקראות רקטות גראד. בהן נהרגו לא מעט תושבים שלווים כתוצאה מהירי הפתאומי, ולפחות מלחמה אחת פרצה כתוצאה מהאיומים האלה והיא מלחמת של"ג (שלום הגליל) שבשביל חלק מהאוכלוסייה הדרומית יותר נחשבה מלחמת לבנון אבל עבורנו, תושבי נהריה, קריית שמונה ויתר יישובי הגבול, היא הייתה באמת מלחמת שלום הגליל.

בנהריה קיימים אתרים רבים הראויים לביקורים ושיש להם היסטוריה מעניינת:



- הראשון הוא **"בית ליברמן"**, מוזיאון לתולדות העיר נהריה בניהולה של מאיה בר לב. זהו בית מידות הנמצא בכניסה הדרומית של נהריה ונבנה על ידי משפחת טואני הלבנונית באמצע המאה ה-19 ונקנה על ידי פיליפ ליברמן בשנות ה-30 של המאה ה-20 כבסיס הראשוני של נהריה החקלאית.

כתובת: רחוב הגדוד ה-21. 04-9821516 ☎ ,

שעות פעילות: ימי א',

ה' 9:00 - 13:00, ימי ב', ד' 16:00 - 19:00,

ימי ו' 9:00 - 12:00, ימי שבת 10:00 - 14:00.

- השני הוא **מגדל המים** אשר היה המבנה הציבורי הראשון שנבנה בשנת 1935 במטרה לספק מים לחלקות החקלאיות שממזרח לו. הוא נבנה על רכס הכורכר הצמוד לחוף הים בגובה של 10 מ' מעל פני הים והמגדל עצמו עוד 27 מטר. סיפורו קשור במציאת מים בנהריה, שימוש בהם וכן שימש כתחנת משטרה, בית מעצר, סליק בימי המחתרות ומגדל תצפית וקשר עם הקיבוצים שבסביבת נהריה. **כיום המגדל משמש כמרכז תרבות ותערוכות מתחלפות.** פתוח בחינם בשעות הבוקר ועד הצהריים ועל פי תאום.

בתמונות מגדל המים בשנות השישים וכיום

כתובת: רחוב ז'בוטינסקי 12. 04-9511214 ☎, שעות פעילות: בשעות 9:00 -

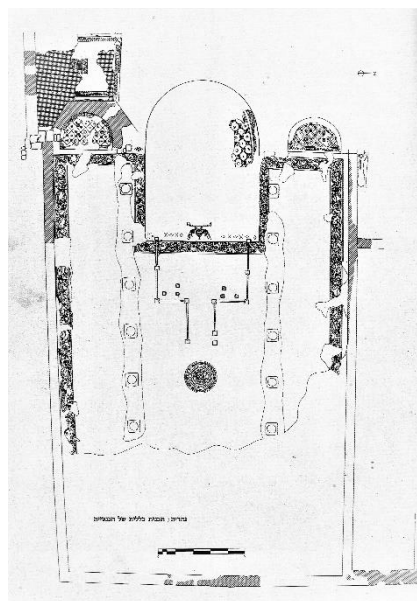
13:00 בימים א'-ה' (ובנוסף לכך בשעות 16:00 - 19:00 בימים ג' ו-ה'), ובשעות

10:00 - 14:00 בימי שבת.



- האתר השלישי שהיה סגור כמעט 30 שנה וכיום עובר שיפוץ והכנה לקבלת קהל הוא **הכנסייה הביזנטית. בגבעת כצלסון**, שהיא הגבעה המרכזית מבין 3 הגבעות המזרחיות של נהריה, קיים אתר ארכיאולוגי שנתגלה בשנת 1964, נחפר בשנת 1974 והוכשר כאתר לביקורים בשנת 1984. המקום פעל שנים ספורות כאתר קולט קהל ונסגר בהוראת ראש העיר הקודם והוזנח באופן מחפיר. ביוזמה של כותב המאמר ואלי אוקנין (שנינו תושבי נהריה), התחיל שיפוץ והכנה בסיוע מורי דרך ותושבים ומדריכים מנהריה וסביבתה שאיכפת להם ובסיוע כספי של עיריית נהריה בלווי צמוד של רשות העתיקות ועוזר ראש העיר ובעת כתיבת שורות אלה עומדת מחלקת השימור של רשות העתיקות להיכנס לעבודת שימור הפסיפס.

מדובר בכנסייה הגדולה מסוגה באזור הגליל המערבי שהשתרעה על שטח של כ- 700 מ"ר. נוסדה בתחילת המאה הששית מכסף שהועבר על ידי יואן, הארכיבישוף (ארכיאפיסקופוס) של צור ונחרבה עם הכיבוש הסאני בשנת 614.



- האתר הרביעי הוא **גבעת הזיכרון ויד לבנים הנמצא בגבעת אוסישקין** שהיא הגבעה הדרומית מבין 3 הגבעות המזרחיות של נהריה וכל המתחם הוא יצירת מופת ארכיטקטונית הכוללת את המבנה המרכזי, גבעת הזיכרון עם המישלט שהגן על נהריה בימי המאורעות ומלחמת הקוממיות וכן עיצוב הגנים שמסביב. מצריך תאום עם הנהלת האתר. הביקור חינם וכולל הדרכה והסבר.





- **האתר החמישי הוא שדרות הגעתון** ששם אפשר לדבר על מגוון רחב של נושאים החל מנחל הגעתון, הרכבת, החקלאות, התעשייה, שיירת יחיעם שיצאה מצומת הרחובות הרצל ושדרות הגעתון ועוד ועוד.

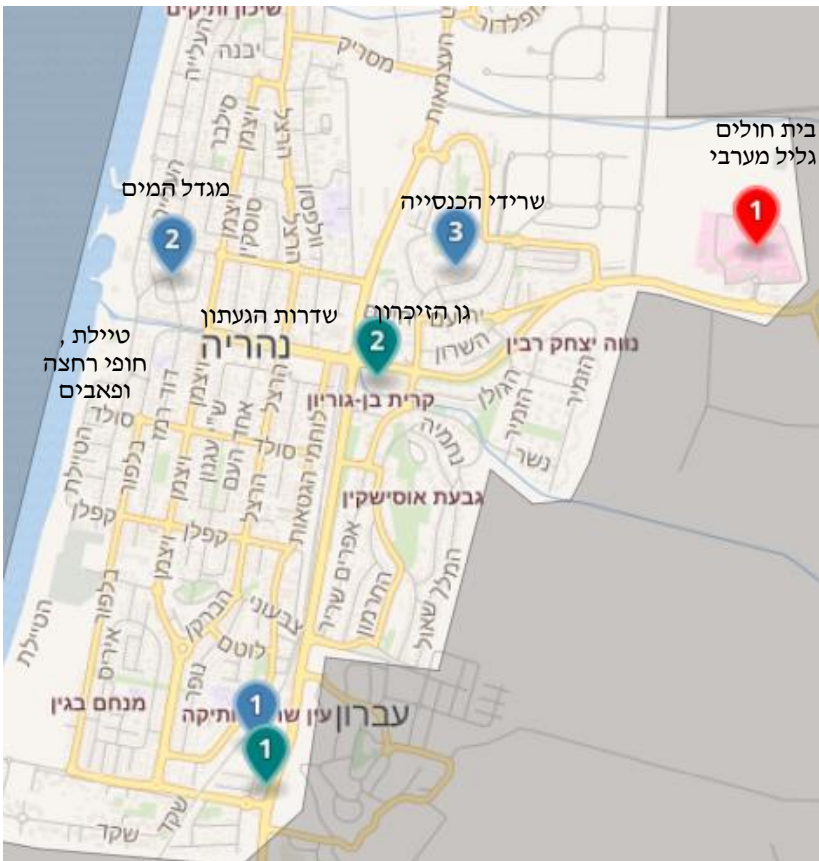
• **בתמונה – התותח הסובייטי** שהיה בידי מחבלי אש"פ והפציץ את נהריה והרג אנשים בשנת 1981 ובתחילת מלחמת של"ג. הוא נלקח שלל והובא ביוזמת אל"מ יוסי צחור, מפקד עורף צפון במלחמה, בכדי שישמש תזכורת לאיום התמידי הנשקף ממבקשי רעתנו שמעבר לגבולנו עם לבנון. לתותח הזה ושכמותו נקשרים מספר סיפורים מרתקים מעדויות אישיות אפילו ממלחמת יום הכיפורים. התותח מהווה חלק מהכניסה המרכזית לעיר נהריה לשדרות הגעתון.

- האתר האחרון למאמר זה הוא כמובן, חוף ימה המדהים של נהריה שבימים אלה הולכת ונשלמת הטיילת עד לחוף הצפוני שלפני חוף אכזיב. הטיילת בנויה להולכי רגל ולרוכבים ונמתחת משבי ציון בדרום ועד למלון סי לייף בצפון העיר עם כוונה להמשיך אותה עד לחוף אכזיב שהוא קצה גבול תחום השיפוט הצפוני של נהריה. בתמונה – מגדל המים וחוף הרחצה המרכזי במבט מהים.



קיימים עוד אפשרויות תיור וטיול רבות, אפשרויות לינה, בילוי ונופש בנהריה המתעוררת

אני אסיים בתמונה משנות הששים הממחישה בדיוק את מה שאנו, תושבי נהריה ובמיוחד מורי הדרך שבה שים בימים אלה של שינוי והזדמנות להעלות את נהריה מחדש על מפת התיירות של מדינת ישראל.



זכרונות , מלכויות ושופרות בבית הכנסת בבית אלפא

מורה דרך - שבתאי שירן

תקציר

האומנות בבתי הכנסת העתיקים היא מהנושאים הבולטים במחקר הארכיאולוגי של ארץ ישראל שכן הכרה של כל בית כנסת כזה מאפשרת מפגש מרתק עם הקהילה שבנתה אותו ומלמדת רבות על תפיסת עולמה של אותה קהילה.

עדויות מקבילות לתפיסת העולם של יהודי א"י בתקופה הביזנטית נותרו לנו גם בספרות ההלכה, בספרות האגדה ובתפילה ולכן כל ניתוח של יצירת אמנות מאותה תקופה ובעיקר אמנות בתי הכנסת לא עומד בפני עצמו אלא יש לבחון את התאמתו לעדויות הנוספות. גדעון פרסטר, אבי הורביץ ויוסף יהלום, כתבו על הזיקה שבין כתובות בבתי-הכנסת העתיקים לנוסחים של ברכה ותפילה⁶, אך לא מצאתי התייחסות לזיקה שבין אמנות בתי הכנסת לתפילה. מאמר זה בוחן את המוטיבים האמנותיים ברצפת הפסיפס בבית אלפא ביחס למוטיבים דומים המופיעים בתפילת ראש השנה.

גילוי בית הכנסת

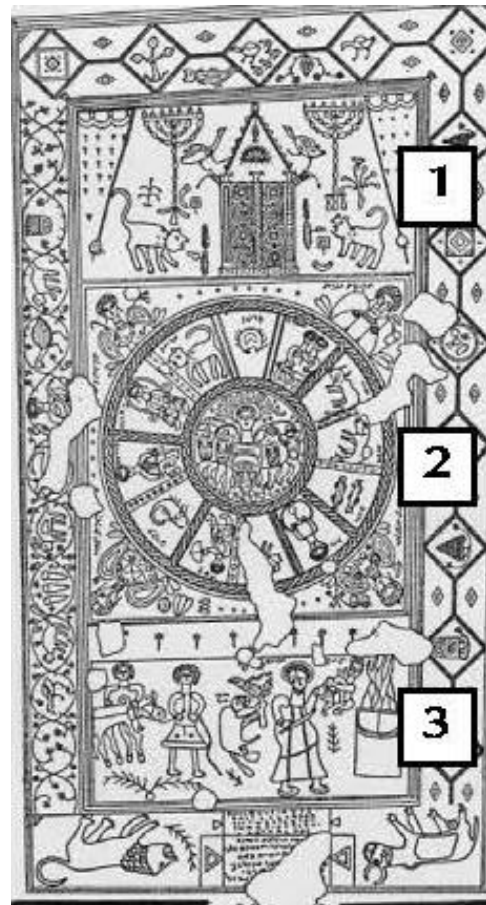
שרידי בית הכנסת התגלו בשנת 1928, תוך כדי חפירת תעלה להובלת מים אל קיבוץ בית אלפא שלרגלי הגלבוע. כיוון שלא נמצאו סימוכין ליישוב יהודי באזור, נקרא בית הכנסת על שם הקיבוץ השכן בית אלפא, למרות שהוא נמצא בשטח קיבוץ חפציבה. ב 1929 נערכה חפירה ארכאולוגית במקום בידי פרופ' אלעזר ליפא סוקניק מטעם האוניברסיטה העברית

בית הכנסת מתוארך למאה השישית עם זאת בחפירות התגלו עדויות שבית הכנסת שוכן על שרידי מבנה קדום יותר. חלל בית הכנסת נבנה במתכונת של בזיליקה אשר אורכה הוא 27.7 מטרים על 14.2 מטרים, אולם, מבנה בית הכנסת אינו סימטרי לחלוטין. החלל המרכזי חולק לאולמות אורך (ספינות), על ידי עמודים, ובסופו הוקם אפסיס אשר בו, כנראה, הוצב ארון הקודש. חלק משטח בית הכנסת הוקדש למבואה מקדימה או נרתקס אשר אורכו 9.65 מטרים ורוחבו 11.9 מטרים.

שטח האולם מכוסה הפסיפס הוא 57 מ"ר. איכותו של הפסיפס טובה, אבני הפסיפס רב-גוניות מאוד וצפיפותן גבוהה ועומדת על 110–150 אבנים בדצמ"ר, ואבני הזכוכית המשובצות בפסיפס אפילו קטנות יותר. תוכנית הפסיפס כללה מערך דימויים פיגורטיבי במרכז החלל, אשר שרד במצב טוב מאוד, ודגמים גאומטריים בחלקים המשניים של המבנה, מהם שרדו חלקים באולם האורך הימיני (צד מזרח) ושרידים מעטים בנרתקס של המבנה. הפסיפס מכיל כתובת, פגומה מעט, המזהה את האמנים, אב ובנו בשם מריאנוס וחנינא. שמות אלו מופיעים גם על גבי רצפת פסיפס בית הכנסת בבית שאן.

⁶ גדעון פרסטר, אבי הורביץ ויוסף יהלום, דיון: כתובות מבתי-הכנסת העתיקים וזיקתן לנוסחים של ברכה ותפילה, קתדרה 19, אפריל 1981, עמ' 46-11

מבנה רצפת הפסיפס



איור רצפת הפסיפס בבית אלפא

רצפת הפסיפס באולם המרכזי בבית אלפא מכילה שלוש רצועות כשלכל רצועה מסגרת משלה, עם זאת שלושת הרצועות מאוגדות במסגרת משותפת, מודגשת.

נראה שהאומן ביקש להעביר את המסר שלפנינו **שלושה נושאים המאוגדים תחת רעיון אחד**.

בשאלת הרעיון המשותף התלבטו חוקרים. זאב וייס ואהוד נצר מציעים לראות בציור ביטוי אמנותי לרעיון "**ההבטחה והגאולה**" ההבטחה האלוקית לעם ישראל ששורשיה בהבטחה לאברהם בעקדת יצחק ועתידה בגאולה העתידה שתתבטא בתקומת בית המקדש⁷, הצעתם של וייס ונצר מתייחסת לבית הכנסת בציפורי אך מכיוון שהמוטיבים דומים ניתן לקבל אותה גם לבית הכנסת בבית אלפא.

⁷ הבטחה וגאולה, פסיפס בית הכנסת מציפורי, חוברת, זאב וייס ואהוד נצר, עמ' 39

יפה אנגלרד⁸ סבורה שבמכלול התיאורים יש מסר דידקטי המיועד לחזק את הנכנס לבית הכנסת באמונתו כנגד הנצרות המתפשטת באותה תקופה שאל לו ליהודי להתייחס בשעותיו הקשות. עליו להאמין שהברית אשר כרת הקב"ה עם אברהם, עם דוד, עם הכוהנים הלויים היא נצחית ותתממש בבוא היום.

אני מקווה להראות במאמר זה הקבלה מרובה בין נושאי הפסיפסים בבית אלפא (וצפורי) לבין של הזכרות של **זכרונות, מלכויות ושופרות** בתפילת מוסף של ראש השנה ובהתאם לכך לחפש את ההקשר הכללי.

זכרונות

נתקדם לאורך הרצפה מכוון הכניסה אל ארון הקודש כפי שהתקדם מי שנכנס לבית הכנסת בזמנו.

הרצועה הראשונה, רצועה מספר 3 באיור מתארת את עקדת יצחק, פרשנות זו מקובלת היום על מרבית החוקרים⁹, רואים באופן ברור את אברהם אבינו אוהז בידו את המאכלת ומחזיק דמות מטושטשת, כנראה יצחק, רואים את המזבח והאש יוקדת, ומאחור האיל הנאחז בעץ, שני הנערים והחמור.



מוטיב עקדת יצחק הוא מוטיב מרכזי בתפילת ראש השנה, קריאת התורה של היום השני עוסקת בעקדת יצחק, סיפור העקידה מתואר במקרא כסיפור נסיון "וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַהֲאֱלֹהִים נִסָּה אֶת-אַבְרָהָם" (בראשית, כב, א) ומסתיים בהבטחה הנצחית של הקב"ה לעם ישראל "כִּי-יְבָרֶךְ"

⁸ על משמעותו של גלגל המזלות ברצפות בתי הכנסת הקדומים בארץ ישראל, יפה אנגלרד, קתדרה 98, דצמבר 2000, עמ' 33-48

⁹ יפה אנגלרד, שם

אַבְרָקָד וְהַרְבֵּה אַרְבֵּה אֶת־זֶרַעַךְ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכֹחֹל אֲשֶׁר עַל־שִׁפְתַי הַיָּם וַיִּרְשׁ זֶרַעַךְ אֶת שְׁעַר אֵיגִיּו
 " (שם, יז) ועל בסיס הבטחה זו אנחנו חוזרים מדי שנה אל הקב"ה כשבידנו צ'ק פתוח ואנו
 מזכירים לו את הבטחתו¹⁰.

האזכרה העיקרית של העקידה נאמרת בתפילת מוסף בפסקת זכרונות שהסיכום שלה הוא בברכה
 החותמת "אֱלֹקֵינוּ וְאֱלֹקֵי אֲבוֹתֵינוּ, זְכָרְנוּ בְּזִכְרוֹן טוֹב לְפָנֶיךָ, וְזָכַר לָנוּ ה' אֱלֹקֵינוּ אֶת הַבְּרִית
 וְאֶת הַחֶסֶד וְאֶת הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְרָהָם אֲבִינוּ בְּהַר הַמְּרִיָּה. וְתִרְאֶה לְפָנֶיךָ עֲקִידָה שְׂעָקָד
 אַבְרָהָם אֲבִינוּ אֶת יִצְחָק בְּנוֹ עַל גְּבִי הַמִּזְבֵּחַ"

בהתאם לכך אקרא לרצועה הראשונה בשם זכרונות.

מלכויות



הרצועה השניה, ליתר דיוק מלבן, מכילה במרכז את הליוס אל השמש רוכב במרכבה הרתומה
 לארבעה סוסים דוהרים על רקע השמים הזרועים ירח וכוכבים, סביבו גלגל המזלות כאשר שנים
 עשר המזלות ערוכים במעגל וכל אחד מהם מסומן בשמו העברי וסביבו בארבע פינות ארבע נשים

¹⁰ בנוסח התפילה של עדות המזרח מוטיב זה מקבל הדגשה מוגברת בפיוט המרכזי של החג הנאמר
 לאחר קריאת התורה ולפני תפילת מוסף, הפיוט "עת שערי רצון" שנכתב במאה ה 12 על ידי ר'
 יהודה בן שמואל עבאס מבוסס על מדרשים קדומים עוסק כולו בעקידת יצחק ובהבטחה האלוקית
 לשמור על עם ישראל

מוצגות ארבע תקופות השנה בדמות נשים מכונפות ענודות תכשיטים ומלוות בפרות, ציפורים ועוד. ליד כל אחת מהן כתוב שמה: תקופת ניסן, תקופת תמוז, תקופת תשרי ותקופת טבת.

השאלות "מה לגלגל המזלות ולבית הכנסת?" ובמיוחד "מה להליוס, אל השמש הפאגני ולבית הכנסת?" העסיקו רבות את המחקר ורבות הדעות בעניין זה, היו שטענו שגלגלי המזלות בבתי הכנסת מעידים על הקלה בהלכות עבודה זרה היו שטענו שגלגלי המזלות מבטאים מידות שונות של נאמנות להלכה הנעות מבתי הכנסת בחמת ובבית אלפא שציירו את הליוס בניגוד להלכה, דרך ציפורי בו נמנעו מציור הליוס, עין גדי שבו כללו רק רשימה של המזלות ועד בתי הכנסת בבית שאן ורחוב שבו נמנעו מהכללת גלגל המזלות כלל, יפה אנגלדר לדוגמא סבורה שגלגלי המזלות מעידים על הברית הנצחית לקיום בית דוד כמענה לנצרות שהתפשטה באותה תקופה¹¹.

סיכומים של הדעות השונות ניתן לראות במאמרים של גדעון פרסטר¹², יפה אנגלדר¹³, חננאל מאק¹⁴ ובמאמרים רבים נוספים.

כיום מוסכם על חוקרים רבים כי למרות שהמוטיבים של הליוס וגלגל המזלות מקורם בעולם הפאגני הרי שהמכלול כולו הוא מכלול יחודי לעולם היהודי שכן אנו מוצאים אותו בבתי כנסת רבים ולעומת זאת לא מצאנו אותו בשום מקדש פאגני או כנסיה.

בעניין זה אלך בעקבות עודד לאוב¹⁵ הטוען כי השילוב של גלגל המזלות המציין את שנת הלבנה עם ארבע עונות השנה הוא יחודי לעולם היהודי שרק בלוח השנה שלו מתקיים השילוב של שנת החמה ושנת הלבנה וכך הוא כותב..

גלגל המזלות הוא העיטור הגדול והמרכזי באולם, והוא מוכר משישה בתי כנסת נוספים. המוטיבים המרכיבים את גלגל המזלות הם: אל השמש (הליוס) נוהג במרכבה רתומה לסוסים במעגל המרכזי, דמויות שנים עשר המזלות בגלגל החיצוני ודמויות ארבע נשים בארבעת הפינות המסמלות את ארבע תקופות השנה. העיטור כולו תחום בתוך ריבוע, ומלווה בכיתוב עברי של המזלות ושל תקופות השנה.

....לפיכך, הצעתנו היא לזהות את גלגל המזלות כסמל יהודי מובהק, הנושא רבדים וטעונונים על זהות יהודית לאומית אל מול הנצרות. **עיטור גלגל המזלות הוא "מכונת זמן יהודית"** המתאמת בין המחזור השנתי של השמש לבין המחזור החודשי של הלבנה באמצעות עיבור השנה בהתאם לדרישות התורה: החודש הזה לכם 'המכוון אל הלוח הירחי מחד, ו'-שמור את חודש האביב '

¹¹ יפה אנגלדר, שם

¹² גדעון פרסטר, "גלגל המזלות בבתי הכנסת ומקורותיו האיקונוגרפיים", ארץ ישראל יח, תשמ"ה, עמ' 380-391.

¹³ יפה אנגלדר, שם

¹⁴ חננאל מאק, "יחודו של גלגל המזלות מבית הכנסת בציפורי ומדרשים מארץ-ישראל, קתדרה 88, יולי 1998, עמ' 39-56

¹⁵ עודד אריה לאוב הקהילה היהודית בנערן לאור ממצא בית הכנסת העתיק במקום מחקרי בקעת הירדן, א (תשע"ז). עמ' 61-71

המכוון אל הלוח השמשי מאידך. תקופות השנה בפינות הגלגל מייצגות את הצורך בהתאמת החודשים (מחזור הלבנה) לשנה השמשית בגלגל הפנימי. תיאום זה נעשה מעת לעת בידי ההנהגה בראשות הנשיא ובעזרת מנגנון עיבור השנה – הוספת חודש אדר נוסף. לוח השנה וקביעתו היו לאחד הנושאים המרכזיים בפולמוס היהודי-נוצרי....

אם כן, בעיטור זה טמונים מסרים יהודיים מובהקים הקשורים בפולמוס עם הנצרות, מסרים של מקוריות, של עליונות ושל קיומה של מנהיגות מבית דוד המכריזה בפועל על הלוח. ללוח השנה יש תפקיד מהותי בזהותה של האומה ובהיבדלותה של הדת מסביבתה. בעוד שנושאים כגון עקדת יצחק ודניאל בגוב האריות מוכרים באמנות בתי התפילה של שתי הדתות, ומעידים על פולמוס פרשני ועל טענות ניכוס של המקורות, הדרת עיטור גלגל המזלות מהאמנות הנוצרית בתקופה הנידונה היא מובהקת, ותומכת בפענוח שהצענו, שאכן זהו סמל יהודי מובהק. הסמל נושא גם מסר יהודי פנימי באמצעות הדגשת מקום העיבור בארץ ישראל אל מול יהדות הגולה וניסיונותיה להעתיק את הליך העיבור אל הגולה. בהתאם להצעה זו אפשר לכנות את גלגל המזלות בבתי הכנסת בשם **גלגל העיבור**.

כאן יש להוסיף את משמעותו של הליוס במרכז, הליוס מסמל את השמש, השמש היא המנוע של כל המערכת השנתית, השמש וכל צבא השמים נתפסים ביהדות כמסמלים את מלכותו של הקב"ה בעולם, יש דוגמאות רבות לכך במקרא, לדוגמא בתהילים יט

הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד־אֱלֹהִים וּמַעֲשֵׂה לְדָוִד מִגִּיד הַרְקִיעַ:

יוֹם לַיּוֹם יִבְרַע אֶמֶר וְלַיְלָה לְלַיְלָה יַחְוֶה־דָּעַת:

אִין־אֶמֶר וְאִין דְּבָרִים כָּלִי נִשְׁמָע קוֹלָם:

בְּכָל־הָאָרֶץ | לְצֹא קוֹלָם וּבְקֶצֶה תִּבְל מְלִיחָם לְשִׁמְשׁ שִׁם־אֶהָל בָּהֶם:

וְהוּא בְּחֶתֶן יֵצֵא מִחֶפְתּוֹ יֵשִׁישׁ כְּגִבּוֹר לְרוּץ אֶרֶח:

מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם | מוֹצְאוֹ וּתְקוּפָתוֹ עַל־קְצוֹתָם וְאִין נִסְתָּר מִחֶמְתּוֹ

באופן רחב ביותר השמים והארץ וכל היקום מסמלים את שליטתו של הקב"ה בעולם. התורה בחרה לפתוח דווקא בתיאור בריאת העולם

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֶת בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלַּיְלָה וְהָיוּ לְאֹתֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וְשָׁנִים: (בראשית א, יד) ועל זה שואל מדרש תנחומא את השאלה המוכרת לבו היטב מרש"י " אמר ר' יצחק לא היה צריך לכתוב את התורה אלא מהחדש הזה לכם, ולמה כתב מבראשית, להודיע כח גבורתו..."¹⁶

השמים והארץ הם גם העדים הניצחיים לבריתו של הקב"ה עם עם ישראל, כמו שאומר משה

¹⁶ מדרש תנחומא (בובר) פרשת בראשית סימן יא

הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֶדְבָּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אֲמַר־יָי : כִּי חָלַק ה' עָמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נִחְלָתוֹ : (דברים לב , א)

גם ירמיהו משביע את השמש, הירח והכוכבים כעדי הברית בין ה' לעמו

כֹּה אָמַר ה' נִתְּנוּ שְׁמֶשׁ לְאֹזֶר יוֹמָם חֹשֶׁת לַיָּל וְכֹכָבִים לְאֹזֶר לַיְלָה רַגַע הַיָּס וַיִּהְיוּ גִלְיוֹ ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ : אִם־יִמְשׁוּ הַחֲקִים הָאֵלֶּה מִלִּפְנֵי נְאֻם־יְהוָה גַּם זֶרַע יִשְׂרָאֵל יִשְׁבְּתוּ מִהָיוֹת גְּוֵי לִפְנֵי כָל־הַיָּמִים : כֹּה אָמַר ה' אִם־יִמְדּוּ שְׁמַיִם מִלְמַעְלָה וַיִּחַקְרוּ מוֹסְדֵי־אָרֶץ לִמָּטָה גַם־אֲנִי אֲמַאֵס בְּכָל־זֶרַע יִשְׂרָאֵל עַל־כָּל־אֲשֶׁר עָשׂוּ נְאֻם ה' (ירמיהו לא, לד)

מכאן שמהותה של הרצועה המרכזית היא להדגיש את שליטתו של הקב"ה בעולם.

ברוח הדברים הללו כותבים וייס ונצר¹⁷ "לשמש אמנם מקום מרכזי בסדרי העולם , כפי שנראה בפסיפס, אולם בסופו של דבר האלוהים הוא המנצח על הבריאה כולה, דמותו של הליוס בתוך גלגל המזלות אינה מתימרת אפוא להציג את האלוהים במושגי אדם, אלא רק לסמל באופן אלגורי את כוחו ויכולתו של האל בעולם"¹⁸

רעיון זה מבוטא גם בפסוק הבא מתהילים "ה' מִלֶּךְ גִּאֲוִת לִבְּשׁ לִבְּשׁ ה' עֶז הַתְּאֵגֶר אֶף־תִּפְּזֹן תִּבְּל כָּל־תִּמּוֹט : (תהילים, צג, א) פסוק המצוטט בתפילת ראש השנה בפסקת מלכויות.

ואכן הברכה החותמת את פסקת מלכויות מבטאת את רעיון מלכותו של הקב"ה על הארץ והתבל כולה.

אֶלְקִינוּ וְאֱלֹקֵי אֲבוֹתֵינוּ, מְלוֹךְ עַל כָּל הָעוֹלָם כְּלוּ בְּכֹדֶד, וְהַנְּשֹׂא עַל כָּל הָאָרֶץ בִּיקָרֶד, וְהוֹפֵעַ בְּהִדָּר גָּאוֹן עֲזָד עַל כָּל יוֹשְׁבֵי תֵבֶל אֶרֶץ, וַיֹּאמֶר כָּל אֲשֶׁר נִשְׁמָה בָּאָפוֹ, ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מְלֶךְ, וּמַלְכוּתוֹ בְּכָל מְשָׁלָה :

¹⁷ הבטחה וגאולה, פסיפס בית הכנסת מציפורי, חוברת, זאב וייס ואהוד נצר, עמ' 37

¹⁸ בפסיפס בציפורי הזדה מבחינה רעיונית לפסיפס בבית אלפא אכן לא מופיעה דמותו של הליוס אל השמש במרכבה ובמקומו צוירה השמש עצמה.

שופרות

ברצועה הקדמית ביותר, רצועה מספר אחת מצוירים מספר מוטיבים אשר את כולם ניתן לקשור לעבודת בית המקדש¹⁹.



במרכז הרצועה זוג דלתות, יש חוקרים הסבורים כי מדובר בציור של ארון הקודש ויש הסבורים שמדובר בדלתות ההיכל ונראה לי שזה הרעיון.

משני צדי ההיכל זוג אריות (הנראים יותר כחתולים) שלכאורה תמוה מה לדמות חיות בבית הכנסת, כביכול, בניגוד לדבר השני. אלא שהעיטור של חיות וביחוד אריות בבתי כנסת הוא עיטור מקובל ביותר בבתי הכנסיות מהתקופה הביזנטית והוא מקובל עד היום כעיטור לפרוכת וכבר היו ראשונים ואחרונים שפסלו אותו²⁰, והיו שהתירו אותו בטענה שגם במשכן שלמה היו דמויות של חיות בכלל ואריות בפרט כמו שכתוב (מלכים א, ז, כג)

וַיַּעַשׂ אֶת־הַיָּם... עֲלֵי־שָׁנֵי עֶשֶׂר בָּקָר שְׁלֹשָׁה פָּנִים | צִפּוֹנָה וְשְׁלֹשָׁה פָּנִים | לְמָה וְשְׁלֹשָׁה פָּנִים | וְשְׁלֹשָׁה פָּנִים
וְשְׁלֹשָׁה פָּנִים מִזְרָחָה... וְעַל־הַמִּסְגָּרוֹת אֲשֶׁר | בֵּין הַשְּׁלֵבִים אֲרִיֹּת | בָּקָר וְכִרְוָיִם וְעַל־הַשְּׁלֵבִים כָּן
מִמָּעַל וּמִתַּחַת לְאֲרִיֹּת וְלִבָּקָר לִיֹּת מַעֲשֶׂה מוֹרָד :

ונראה שמכאן מקור המנהג לצייר אריות ליד ההיכל.

מעל האריות זוג מנורות, הסמל היהודי האולטימטיבי שללא ספק מציין את עבודת הקודש במשכן ובמקדש, מעל דלתות ההיכל נר תמיד אותו נר במנורת בית המקדש, שלהבדיל משאר הנרות שכובו עם שחר נשאר דלוק עד שעות בין הערביים, וממנו מדליקים את שאר הנרות. בנוסף נראה שתי צפורים, אולי כנגד שני התורים שנדרש להביא למקדש מי שהקריב קרבן חטאת, לדוגמא

ויקרא פרק ה, ז

וְאִם־לֹא תִגָּע יָדוֹ דֵּי שָׁהּ וְהִבִּיא אֶת־אֲשָׁמוֹ אֲשֶׁר חָטָא שְׁתֵּי תִרְיָם אוֹ־שְׁנֵי בְּנִיֹּנָה לַה' אֶחָד לְחַטָּאת
וְאֶחָד לְעֹלָה :

¹⁹ יפה אנגלרד, שם

²⁰ הרב עובדיה יוסף זצ"ל, לדוגמא, פסל אותו לחלוטין

כמו כן ניתן לזהות את המחנה, כלי שמש רבות במקדש להעברת גחלי אש לצורך הקטרת קטורת.

שני פריטים משמעותיים ביותר הם השופר הלולב והאתרוג המציינים את הכמיהה לחזרת העבודה לבית המקדש וזאת על פי המשנה במסכת ראש השנה ד, א

יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעים אבל לא במדינה משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהיו תוקעין בכל מקום שיש בו בית דין

בראשונה היה הלולב ניטל במקדש שבעה ובמדינה יום אחד משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל במדינה שבעה **זכר למקדש**

לסיכום, רצועה מספר אחת הסמוכה למקום ארון הקודש מציינת בצורה אמנותית את הכמיהה לעבודת בית המקדש וזאת בדומה לברכת שופרות בתפילת מוסף של ראש השנה.

אַלְקִינוּ וְאַלְקֵי אֲבוֹתֵינוּ, תְּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְחֵרוּתֵנוּ, וְהִבֵּיאוּנוּ לְצִיּוֹן עִירְךָ בְּרִנָּה וְלִירוּשָׁלַם בֵּית מִקְדָּשְׁךָ בְּשִׂמְחַת עוֹלָם, וְשֵׁם נִעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת קִרְבָּנוֹת חֻבּוֹתֵינוּ,, כְּאֶמּוֹר: וְיָיוֹם שִׂמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרֵאשֵׁי חַדְשֵׁיכֶם, וּתְקַעְתֶּם בְּחֻצּוֹתַי עַל עוֹלוֹתֵיכֶם וְעַל זִבְחֵי שְׁלָמֵיכֶם, ...

סיכום

השתדלתי להראות כאן כי הפסיפס בבית אלפא (ובדומה לו בצפורי) מציג בדרך אמנותית את אותם רעיונות שמביעה תפילת מוסף של ראש השנה, **זכרונות, מלכויות ושופרות.**

הרעיון המרכזי של תפילת ראש השנה הוא שהקשר בין הקב"ה לעם ישראל מבוסס על שלושה עיקרים, מלכותו של הקב"ה על העולם כולו שאינה ניתנת לערעור ולכן גם בחירתו בעם ישראל אינה ניתנת לערעור, העיקר השני הוא שהבטחתו של הקב"ה לאברהם במעמד העקידה היא נצחית והעיקר השלישי הוא שהקשר הישיר בין העם לאלוקיו נעשה בעבודת הקורבנות בבית המקדש שאף על פי שבטלה אנו מקווים לחדושה. ונראה שאותו רעיון מבוטא בדרך אמנותית ברצפת הפסיפס של בית אלפא (וצפורי)

בתפילת ראש השנה הסדר הוא מלכויות, זכרונות ושופרות, ברצפות הפסיפס הסדר הוא זכרונות, מלכויות ושופרות ולכן אין כאן זהות. הפסיפס אינו המחשה של התפילה אלא נראה שהן התפילה והן האמנות (הפסיפס) משתמשים באותם רעיונות בכדי להביע את מארג הקשרים בין עם ישראל לרבש"ע.



יעקב פדידה

ד"ר שמעון גת

יעקב פדידה היה מצעירי הנופלים במלחמת העצמאות. רק בן 15 במוותו. נער צעיר זה, שהתנדב להילחם על אף גילו הצעיר, יזם ופעל ומעשיו ראויים היו לציון לא פחות מסיפורי הגבורה המפורסמים בתש"ח. אלא שליעקב, שנפל ממש עם שחרור טבריה, לא היה מי שיפרסם ויוציא את אומץ ליבו, יוזמתו ופעולותיו.

במקרה נתקלתי בסיפורו של יעקב. כדי להסביר אצטרך להיכנס קצת לענייני "משפחתולוגיה" שלי. בתי הצעירה, נורית, נשואה לצורי. אחיו של צורי, הלל, נשוי לאַבְיָה, בת למשפחת פדידה. ביום העצמאות השבוע במפגש משפחתי, הזכירה אַבְיָה את שמו בתוספת כמה מילים. אני, שמתעניין שנים רבות בארועי מלחמת העצמאות, לא שמעתי עד אז את שמו מעולם. מיד אחרי סיום המפגש, התחלתי נודד בין חומרים ומצאתי סיפור מרתק שראוי היה שידובר בו והרבה. הנהו.



https://www.izkor.gov.il/%D7%A2%D7%A7%D7%91%20%D7%A4%D7%A9%D7%93%D7%94/en_6e0f8e80386234b2b481ba2a96b5f3bc3

יעקב פדידה היה בן חמש עשרה, בתחילת מלחמת העצמאות. הוא צמח וגדל במשפחת פדידה, להורים עמלים ושכירי יום, אשר על אף דלותם הכלכלית השרו בילדיהם רוחב לב, אהבת הבריות ונכונות לעזור. מגיל צעיר דיבר ערבית שוטפת, מה שאפשר לו להסתובב ברחובות האזור הערבי בעיר התחתית ולהביא מידע על פעילות הלוחמים הערבים שם. בפרוץ המלחמה הגיע אל נחום עֶבֶן, וביקש להצטרף אל שורות הלוחמים. יעקב שהיה נמוך קומה, נראה קטן מכפי גילו, על כן נדחה מיד.

כעבור יום או יומיים חזר אל צפו, התחנן, ביקש והסביר כי הוא מסוגל ויודע להשתמש בנשק כמו הגדולים. כדי להתחמק מהנער הטרדן, אמר לו צפו, שלהגנה אין די נשק למבוגרים, לנערים בוודאי שאין.

יעקב עבר את הקווים לצד הערבי והחל לחפש נושאי נשק ומשהרגיש באחד כזה, המהלך ברחובה הראשי של העיר התחתית המאוכלסת ערבים, תקפו ופרקו נשקו ממנו ונטלו לעצמו. וזאת בצהרי יום לעיני הרבים והערבים בתוכם, מעשה שלא היה לו תקדים, לא בבצוע ולא בתכנון. למחרת הופיע הנער, ואקדח בידו. הוא הסביר: "מאחר ושמעתי כי אין די נשק בידכם, ארבתי בכניסה לשכונה הערבית, ובעבור ערבי מזויין הפתעתיו, איימתי עליו בסכין, הוצאתי את הכלי ממנו. הערבי נמלט כל עוד נשמה באפו", יעקב סיים סיפורו בצחוק. צפו בקשו למסור את האקדח לידיו ושלחו לביתו. כעבור ימים מספר חזר יעקב על מעשה זה לפחות פעמיים נוספות. בנוסף לכך הביא כאמור מידע על מעשיו הערבים וכוונותיהם. בעקבות זאת התקבל לשורות "ההגנה", יש במטה ומילא שליחויות שונות ומאוחר יותר הוצב, על אף גילו הצעיר, בעמדה סמוכה למלון "אדלר" על גבול הרובע המוסלמי.

שעתו הגדולה של יעקב היתה בעת הצלת מספר לוחמים ממוות בטוח. זה היה בעת המצור על עמדתנו בעיר העתיקה. "במבצר" בית חכם רבינו - ישבה קבוצת לוחמים, אשר אזלו לה המזון והתחמושת. היה צורך דחוף להעביר להם הדרוש.

אוטובוס משוריין שימש לנו להסעת הלוחמים והציוד שעבר דרך עמדות הערבים. המשמרות התחלפו, התחמושת והמזון נמסרו במקום, והאוטובוס חזר בדרך שעבר בה קודם. ליד המחסום עלה על מוקש שהערבים הטמינו. קול נפץ אדיר החריד הסביבה. למרבה המזל, האנשים שבתוכו לא נפגעו, אך אש אחזה בו והחל לבעור. המשוריין עמד במחסום ליד מלון אדלר ולא היתה אפשרות להתקרב אליו,



מלון אדלר – (ייתכן והתמונה כפופה לזכויות יוצרים)

הערבים ירו אש מכל הכיוונים. הלוחמים נלכדו בתוך הרכב הבווער. בעמדה הסמוכה למקום נמצאו לוחמים ויעקב פדידה ביניהם. כשנשמע הפיצוץ והאוטובוס החל עולה באש, פקד יעקב על אנשי העמדה לחפות עליו באש. הוא דרש למסור לו את רימוני היד

שהחזיקו. עם תרמיל מלא הרימונים שנאספו מהבחורים דילג על גגות הבתים הסמוכים זה לזה, התקרב אל עמדות הערבים והחל לזרוק רימון אחר רימון על האורבים שירו על האוטובוס. כמה מהאורבים נפגעו. כמה בהלה בקרב הערבים, הירי פסק והיורים נטשו את העמדות ונסו על נפשם. בשוך היריות, ירד יעקב מהגג וקרא ללוחמים לצאת מהרכב הבווער. מפקד המשורין שמע בקולו והורה ללוחמים לנטוש את המשורין, וכך ניצלו ממוות בטוח. יעקב כיוון אותם למדרגות בית מזומן, ומשם לעמדתה במלון אדלר. כל הלוחמים באוטובוס הגיעו שלמים בגופם לעמדה.

במקרה אחר נשלח יעקב, יחד עם אחיו יחיא שהצטרף גם הוא ל"הגנה", קבוצה של חבלנים והדריך אותם אל עמדות הערבים כדי לפוצצן. כאשר שלחה "ההגנה" מכתב אזהרה למוכתר הרובע המוסלמי, ובו דרישה לשחרור שבויים יהודיים, חמק דרך סמטאות הרובע המוסלמי עד בית המוכתר והניח שם את המכתב.

זהו רק חלק קטן מעלילותיו. לרוע המזל אין תעוד סדור של מעשיו.

במהלך הקרבות על שחרור טבריה, בעת שעשה דרכו מהרובע המוסלמי חזרה אל כוחותינו, נורה יעקב בידי איש ההגנה. ארבעה ימים אחר כך (יום לפני ליל הסדר, ב-22.4.1948), נפטר ונקבר בעיר. פרשה עגומה זו הסתיימה בהעמדת היורה לדין ובעונש קל.

יום אחרי מותו, נהרג בן דודו, יחיאל פדידה, בניסיון שעשה כח גולני, לכבוש את העיירה סמח' (צמח), מאש שנורתה מתחנת המשטרה במקום ועימו ששה חללים נוספים. יחיאל נקבר בטבריה, לא הרחק מיעקב הקטן.



חגי תשרי טבולים בזיכרונות

יואב יאיר – מורה דרך

חודש אלול "אני לדודי ודודי לי" {שיר השירים פרק ו', פסוק ג} הוא פתיח לחגי תשרי הקרבים. חודש אלול הוא גם חודש הסליחות והרחמים, בו עדות ישראל לגווניהם משכימים קום. הספרדים והתימנים החל מא' אלול ישכימו לאמר

פיוטי סליחות, ולבקש רחמים, סליחה, כפרה ותיקון המידות, לקראת השנה החדשה הבאה עלינו לטובה. אחינו האשכנזים יאמרו סליחות בשבוע שלפני ר' השנה.

עניינו של חודש אלול שמרבים באמירת סליחות, מפשפשים ומתקנים המידות, נותנים צדקה, תוקעים בשופרות הכול כהכנה לראש השנה ויום הכפורים. ובחודש זה קיימת התעוררות האדם המביאה לאהבתו של מקום, כמו כן, קיים סיוע משמים המביא לתשובת האדם.

מקור השם

מקור שמו של חודש אלול, כשמותיהם של שאר החודשים בלוח העברי, הוא מתקופת גלות בבל. יש שמקשרים אותו למילה "אולולו" שפירושה באכזבית קציר, היות והוא חל בסיום תקופת הקציר, כמו כן, בלוח גזר נקרא החודש "ירח קיץ", על שם האסיף של הפירות בתקופה זאת.



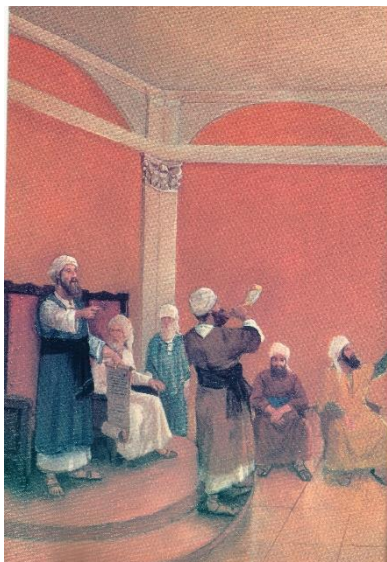
הקדמונים נתנו סימן לחודש אלול בראשי תיבות "אני לדודי ודודי לי", שבא לרמוז כי בחודש אלול האלוקים קרוב לעם ישראל, ונעשה כדוד להם. וכן, ארבע המילים מסתיימות באות י' בגימטריה 40, מספר המסמל את ארבעים הימים שבהם משה רבינו על הר סיני לצורך קבלת

התורה, וכנגד ארבעים ימי רצון שמראש חודש אלול ועד יום הכיפורים. בארבעים ימים אלה שעלה משה להר סיני יש בהם כדי לרצות ולפייס על חטא העגל, וישראל נמצאו במחנה למרגלות ההר ועסקו בתשובה לטהר את עצמם, עד שביום הכפורים נתבשרו שליחה בנתינת לוחות שניים, ושבה אהבת בוראם לשכון בתוכם.

בחסידות מקובל לומר שבניגוד לשאר ימי השנה המלך האל נמצא הארמון, בחודש אלול "המלך בשדה" כלומר קרוב ונגיש לעם, מקשיב ושומע לבקשות עמו ברחמים.

בקהילות אשכנז נהגו להוסיף בתפילה מראש חודש אלול ועד הושענה רבה את מזמור, "לדוד ה' אורי וישעי" פעמיים ביום, ומנהג זה התקבל גם במספר קהילות יוצאי צפון אפריקה. המזמור רומז לראש השנה, יום הכיפורים ולחג הסוכות.

תקיעה בשופר



(מתוך מחזור לראש השנה – מחזור המקדש)

בהוצאת מכון המקדש והוצאת כרטא)

מנהג נוסף שמקורו בקהילות אשכנז הוא לתקוע בשופר – פרט לשבתות וערב ראש השנה – מראש חודש אלול ועד סמוך לערב ראש השנה. יש נוהגים לתקוע בסיום תפילת שחרית. קהילות, בתקופה מאוחרת, נוהגים לתקוע במהלך אמירת הסליחות בלבד, לפני אמירת המילים "תענו ותעתרו" בקדיש שבסיום הסליחות ויש המוסיפים אף בעת אמירת "ג מידות. השופר עיקר פעולתו לעורר חרדה בלב שומעיו

ולהזעיקם ולהתבונן במעשיהם. "עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם",...

ועכשיו אבקש לשתף אתכם הקוראים בזיכרונותיי האישיים מבית אבא עשרות בשנים לאחור לאווירת סליחות בקטנותי :

ימי חודש אלול "אני לדודי ודודי לי" הינם בעיצומם ואנו כמנהגנו הספרדים קמים לאמירת הסליחות 40 יום מראש חודש אלול ועד ערב יום הכפורים. עבורי אלה ימים מיוחדים של חשבון נפש, מחשבות על השנה שחלפה לה ביעף, והשנה החדשה הבאה עלינו לטובה. עוד בקטנותי אני

זוכר את הלילות שאבא עזריה ז"ל היה משכים עשרות בשנים בשכונתנו הקטנה, את מתפללי בית הכנסת "שערי צדק" לעדת הבבלים בבית שמש לאמירת הסליחות. תחילתו של בית הכנסת בצריף עץ שהועבר בחלקים ממעברת הר טוב, ולימים גם הוקם מבנה קבע. אבא היה עובר מבית לבית ממשפחת יואל אחי הבכור ז"ל, למשפחת שמעון אליהו גיסי, לרחמים יששכר, ממשפחת מלמה רחמים, למשפחת ניסן, ממשפחת פרץ, למשפחת שוען, וממשפחת שרגאי, למשפחת נעמת שאינם איתנו, ועוד רבים שנקבצו מעדות שונים לבית הכנסת שלנו. אבא היה קורא בשמם של המתפללים על מנת שיתקבצו למניין. המתפללים היו מכל העדות והסוגים דתיים ומסורתיים כאחד, בני עיראק, פרס, מרוקו, תימן, טוניס, אלג'יר וביניהם היו גם מספר עולי אשכנז מרומניה והונגריה. אלה חברו יחד באותה שכונה צנועה, עם הגיעם ארצה בשנות החמישים והשישים, ובית הכנסת שערי צדק היה עבורם בית תפילה והתכנסות, מקום לשפוך את מר שיחם בקשותיהם ותחינותיהם לפני הקב"ה. ולעשות חשבון נפש שנתי בבחינת לתקן דרכנו ונחקורה. גם סבתי נזדר מצד אבא הייתה בין הנשים הבודדות שהייתה מקפידה על אמירת הסליחות בכל הלילות. בשעות הקטנות של הלילה כאשר הכול חשוך והלבנה מאירה לה את הדרכה בין הסמטאות, הייתה מזדרזת ומקפידה להגיע ראשונה לבית הכנסת שערי צדק. ואכן הייתה ממתונה פעמים זמן רב לבואו של אבא שיפתח את בית הכנסת לקבלת המתפללים. עם תחילת אמירת הסליחות, הייתה אוחזת בידה סדור וממלמלת לה את הפיוטים שהיו נאמרים בקול ובנגינה מיוחדת מפי המתפללים. ובנוסף, הייתה מושיטה את ידיה אל על ומבקשת בקשותיה בדומיה ובעיניים עצומות לחיים, לבריאות ולבשורות טובות. מנהג קבוע היה בבית הכנסת שבין אמירת הפיוטים אבא יחד עם החבר שכנו של אבא רחמים מלמה מוותיקי בית הכנסת היה סובב בין המתפללים ומחלק כוס תה או קפה מהביל, והצבור היה עונה "ברוך וברוך שמו" "ואמן" עם סיום הברכות. האווירה הייתה מיוחדת ומחשמלת בבית הכנסת, אווירה של קדושה, שעת רצון והתחדשות, של בקשת סליחה וכפרה על השנה החולפת, על מעשים שבין אדם לחברו ובין האדם למקום. אווירה של הזדככות ושל נפש חפצה.

אווירה מיוחדת עטפה את צבור המתפללים עם קבלת האות על ידי שליח הצבור המיתולוגי נ"י יוסף עזיז לתחילת אמירת הסליחות. כל מתפלל בתורו הוזמן, ונטל אמירת קטע מהפיוטים והצבור חזר אחריו בקול רם. אלה מקצת הפיוטים שנאמרו ביחד בהדרת קודש ובקול רם ועדיין מהדהדים בזיכרוני הטרי:

"בן אדם מה לך נרדם, קום קרא בתחנונים שפוך שיחה, דרוש סליחה מאדון האדונים..."

"אדון הסליחות בוחן לבבות גולה עמוקות דובר צדקות... חטאנו לפניך רחם עלינו..."

"אם אפס רובע הקן אוהל שיכן אם ריקן, אל נא נאבדה כי על כן. יש לנו אב זקן"...

"שומר ישראל, שמור שארית ישראל. ואל יאבד ישראל. האומרים בכל יום שמע ישראל"...

אבא ז"ל היה משכים את מתפללי בית הכנסת שערי צדק בעיירה בית שמש בראשיתה שהפכה עם הזמן לעיר גדולה לאמירת הסליחות שנים רבות, למרות ראייתו החלושה מאוד לא ויתר והמשיך במסורת בת שנים מתוך דבקות ואהבת השם. בהיותי כבן 11 בקשתי את אבא להצטרף אליו, ואבא השיב כשאגדל יותר יצרף אותי. אבל אני לא ויתרתי ולא חדלתי מלבקש להצטרף...פעם החלטתי שאני מצטרף לאבא, ישנתי עם בגדי ומרבית שעות הלילה הייתי ער שמא אפספס את היציאה עם אבא. כאשר שמעתי את אבא מתעורר התייצבתי ובקשתי להצטרף וכך היה. יצאנו יחד כאשר בידי אבא פנס קטן, ובידי עשית עשויה פחית מנוקבת בחורים ונר לבן דולק בתוכה. הרגשתי חוויה מיוחדת ומרגשת להסתובב עם אבא יד ביד ולהשכים את המתפללים. הדבר חזר על עצמו מספר פעמים ואבא התרצה לבסוף שאצטרף אליו בהמשך בקביעות. המתפללים אותם הכרתי השתהו ושמחו לראות אותי מתמיד, בהשכמה ובסיוע לאבא ולהצטרף למניין המשכימים. פעם אחת, למזלי לא התעוררתי בזמן, ונעדרתי מלהשתתף באמירת הסליחות. אולי מפאת חולשה ואולי מפאת עייפות איני יודע. הבוקר הפציע, והופתעתי שאבא עדיין לא חזר מבית הכנסת, וחששתי לראות את תגובתו על העדרי מהסליחות. עם לכתי לבית הספר דרך החצר שחיברה מספר בתים בשכונה, הבחנתי באבא שוכב שרוע על הקרקע וזועק מכאבים. אני ואחי אפי ניסינו לסייע בידו ללא הצלחה רבה. הזעקנו אמבולנס לקחתו לבית החולים בירושלים, שם התברר שהוא שבר את עצם הירך דבר שדרש ניתוח ושיקום. בערב כשבאתי לבקר הוציא מכיסו צרור מפתחות מרעיש בצבעים שונים של בית הכנסת שנשמט מידי, ואמר לי חלושות ובכאב תחליף אותי עד שאחלים... חייבים להמשיך את אמירת הסליחות... אמירה זאת מצד אחד ציערה אותי שאבא לא יכול להמשיך בתפקידו, ומאידך שימחה אותי על ההזדמנות הגדולה והמרגשת שנפלה בחלקי להמשיך את המסורת של אבא... וכך היה באותו לילה, ליל ירח מלא. השכמתי קום עם הרבה חששות, עברתי בין הבתים, הסמטאות, הרחובות המוכרים, כאשר עשית קטנה שאהבתי נתונה בידי שכבתה מידי פעם בפעם, והשכמתי אט אט את המתפללים. הפכתי ממתפלל מזדמן לממלא מקום של אבא מספר ימים עד להחלמתו. ובנוסף, נטלתי חלק בהגשת כוסות התה והקפה למתפללים, ואמירת קטעים של פיוטי הסליחות בתורי שכה אהבתי. הרגשתי הייתה מיוחדת ומרוממת, ספוק גדול היה נסוך על פני שקבלתי את ההזדמנות להמשיך את אמירת הסליחות בשכונתנו האהובה עד להחלמתו של אבא.

לימים כאשר התבגרתי ועזבתי את השכונה, הייתי מגיע עם בני ליאור בשעות הקטנות של הלילה, להשתתף באמירת הסליחות לצדו של אבא, בבחינת זיכרון בלתי נשכח. עד היום אני שומע חרישית את הפיוטים המהדהדים באוזניי, טובלים בזיכרונות מתוקים, רחוקים וקרובים מסליחות של בית אבא.

ראש השנה

ראש השנה החל בא' תשרי הוא חג התורה. הוא מצויין כחג יהודי שנחוג שני ימים א-ב בתשרי ופותח את עשרת ימי התשובה שסיומם ביום הכיפורים. מצוות החג העיקרית על עשיית יום א' תשרי כיום תרועה ולכן מצוות החג העיקרית היא תקיעת שופר. דהיינו מצוות עשה של התורה לשמוע תרועת השופר בראש השנה שנאמר יום תרועה יהיה לכם. ומהותה של המצווה לא התקיעה אלא שמיעת קול השופר. הרמב"ם בהלכות תשובה כותב: בתקיעת שופר קיים רמז כלומר: "עורו עורו ישנים משנתכם, והקיצו נרדמים מתרדמתכם, וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה, וזכרו בוראכם." במסורת היהודית יום זה נחשב ליום דין מפואר בו מכתירים וממליכים את הקב"ה למלך על כל העולם שמשגיח ומנווט את העולם. "תמלוך אתה הוא ה' אלוקינו מהרה לבדך על כל מעשיך, בהר ציון משכן כבודך, ובירושלים עיר קודשך, ככתוב בדברי קודשך, ימלוך ה' לעולם אלוך ציון לדור ודור הללויה"

בראש השנה נוהגים בשמחה, אף שהוא יום דין, מכל מקום מצווה של "ושמחת בחגך" יש בו. בראש השנה כל הבריות עוברין לפני הקב"ה, כבני מרון". הדימוי הוא לצאן העובר תחת השבט "מעביר צאנו תחת שבטו" המקום מונה אחד אחד, וכל אדם נידון בעצמו על פי מעשיו במהלך השנה.

מנהגי החג

בגמר תפילת ערבית מברך איש את רעהו בשמחה בברכת לשנה טובה "תכתב ותחתם לאלתר ולחיים טובים". בגמר הקידוש המשפחה מתכנסת, ובמהלך הסעודה לסדר הברכות, של אכילת דברים שיש בהם או בשמם סימן יפה, ומתפללים בעת אכילתם על שנה טובה ועל השנה חדשה. ובכל פרי ופרי ברכתו רמוז בו ברכה לשנה החדשה להתחדשות והתעצמות.

אוכלים : תמרים, רמון, { הרומז שירבו זכויותינו כרמון } תפוח, קרא רוביא, כרתי, סילקא, דגים { הרומז שנפרה ונרבה כדגים }, ראש של אייל { הרומז לזיכרון של אילו של אברהם אבינו שעקד את יצחק בנו על המזבח } או של כבש או של דג { הרומז שנהיה לראש ולא לזנב }.

אני זוכר מבית אבא שבכול ראש השנה ובפסח, שנה בשנה היינו מתחדשים בבגדים חדשים, בבגדי לבן ובנעלים חדשות, סימן להכנה לקראת קבלת החג בשמחה, בקדושה ובאהבה גם פיזית וגם רוחנית. כמו כן היה נהוג אצלנו לערוך מעין סדר של ברכות שבכל פרי או ירק היה רמוז רמוז מופלא. אימא ז"ל הייתה טורחת רבות על הכנת הברכות וכל אחד בתורו היה מברך ואוכל.

יום הכפורים

ל-פי-ביום הזה יכפר עליכם, לטהר אתכם: מפל, חטאתיכם, לפני ה'ה, תטהרו. לא שפת שפתון היא לכם, ועניתם את-נפשתיכם--חקת, עולם {ויקרא, פרק ט"ז פסוקים ל=לא} יום הכפורים חל ב' בתשרי במרכזיותו התשובה והסליחה, הוא יום צום ונמצא בדרגת השיא מבחינה רוחנית ואמונית, בו כל בריה ובריה עומדת בדין ומבקשת סליחה וכפרה על המעשים של השנה החולפת ובקשה לכתיבה טובה לחיים. יום כפורים סגולתו למחילת עוונות, והמצוות, האיסורים, והמנהגים הרבים הקשורים בכך, הוא נחשב ליום שבתון מוחלט, ולקדוש ביותר מימי השנה במיוחד.

תפילת ערבית : תפילות יום הכיפורים נפתחות בעדות התימנים וספרדים בפיוטים "לך אלי תשוקתי" ו"שמע קולי אשר ישמע בקולות". ואצל רוב האשכנזים נוהגים לומר את "תפילה זכה", תפילה שכוללת וידוי ובקשה שייסורי התענית יכפרו על החטאים. לאחר מכן אומרים את תפילת

כל נדרי - התרת נדרים שהתחייבנו בהם בשנה החולפת (ובחלק

מהנוסחים גם של השנה הבאה), ובעיקר נדרים שאינם מדעת, שהם מעשים שאנו חוזרים עליהם שוב ושוב.

ביום זה אנו מתפללים חמש תפילות, תפילת השיא עם הדרגה

הרוחנית הגבוהה אליה מגיעים המתפללים היא תפילת הנעילה "אל

נורא עלילה המציא לנו מחילה בשעת הנעילה" בפיוט זה קיימת

התעוררות גבוהה של המתפללים לקראת סיומו של יום. בסיומה של

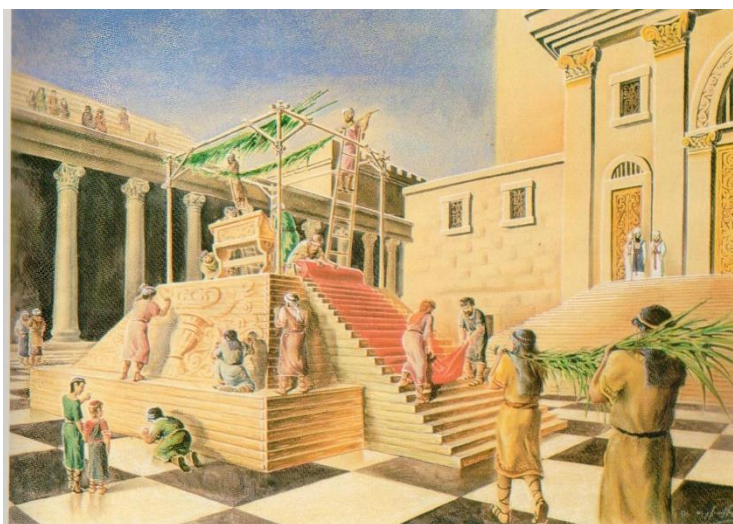


תפילת הנעילה במוצאי הצום תוקעים בשופר. שבים הביתה בשמחה וטוב לבב "לך אכול בשמחה לחמך, ושתה בלב טוב יינך, כי כבר רצה האלוקים את מעשיך" {קהלת ט, ז}

חג הסוכות

חג הסוכות נמנה על חגי תשרי הנהוג במשך שבעה ימים בן ט"ו לכ"א בתשרי. את החג מייחדים מצוות ומנהגים ייחודיים: מצוות ישיבה בסוכה, נטילת ארבעת המינים. מצוות הקהל ועוד. חג הסוכות נקרא גם חג האסיף מפני שלקראת סוכות מסיימים לאסוף מהשדה את כל התוצרת החקלאית של עונת הגשמים הקודמת.

מקור החג



(מתוך מחזור לחג סוכות - מחזור המקדש)

בהוצאת מכון המקדש והוצאת כרטא)

לחג הסוכות במקרא שני
טעמים: מחד חג חקלאי
החוגג את עונת האסיף,
ומאידך אחד משלוש
הרגלים המציין את
המאורע ההיסטורי של
הושבת בני ישראל בסוכות
בנדודיהם במדבר.

אֶדְ בְּחֶמֶשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַסְפְּכֶם אֶת תְּבוּאֵת הָאָרֶץ, תַּחֲגֹוּ אֶת חַג ה' שְׁבַעַת יָמִים, בְּיוֹם
הָרֵאשׁוֹן שְׁבַתוֹן וּבְיוֹם הַשְּׁמִינִי שְׁבַתוֹן. וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בְּיוֹם הָרֵאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר, כַּפֹּת תְּמָרִים וְעֵנָף
עַץ עֲבֹת וְעֶרְבֵי נָחַל, וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שְׁבַעַת יָמִים. וַחֲגַתֶּם אֹתוֹ חַג ל־ה' שְׁבַעַת יָמִים בְּשָׁנָה,
חֶקֶת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם, בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי תַחֲגֹוּ אֹתוֹ. בְּסֻכּוֹת תֵּשְׁבוּ שְׁבַעַת יָמִים, כָּל הָאֲזָרַח בְּיִשְׂרָאֵל
יֵשְׁבוּ בְּסֻכּוֹת. לְמַעַן יֵדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם כִּי בְּסֻכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם,
אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם.

מנהג קבלי נפוץ הוא הזמנת אורחים סמליים, הנקראים **אושפיזין** ("אורחים" בארמית), לשבת בסוכה. **בכל יום משבעת ימי החג מזמינים אורח אחד**, לרוב לפי הסדר הבא: אברהם, יצחק, יעקב, משה, אהרן, יוסף ודוד. כל אורח מסמל את המידות המאפיינות אותו, שנכנסות יחד אתו באותו יום. כהרחבה למנהג זה, נהוג גם להזמין אנשים רבים ושונים ככל האפשר להתארח בסוכה - מכרים וזרים, עניים ועשירים, צדיקים ופושעים.

מסבירים שהושענא רבה הוא היום האחרון בימים הנוראים, שבו ניתן עדיין לתקן את מה שנגזר על האדם בראש השנה ויום כיפור, ולכן מבקש האדם להראות באותו יום את שפלותו, ונפשו החבוטה כמו ענפי הערבה מול ריבונו של עולם. מסיבה זו יש הנוהגים להישאר ערים במהלך כל ליל הושענא רבה (הלילה הקודם לשמיני עצרת) ולהקדישו ללימוד תורה (בדומה לליל חג השבועות).

המסבירים שהושענא רבה הוא היום האחרון בימים הנוראים, שבו ניתן עדיין לתקן את מה שנגזר על האדם בראש השנה ויום כיפור, ולכן מבקש האדם להראות באותו יום את שפלותו ונפשו החבוטה כמו ענפי הערבה מול ריבונו של עולם. מסיבה זו יש הנוהגים להישאר ערים במהלך כל ליל הושענא רבה (הלילה הקודם לשמיני עצרת) ולהקדישו ללימוד תורה (בדומה לליל חג השבועות).

הכנת הסכה במשפחתנו הסבה שמחת מצווה לכולנו. אבא היה המנצח על המלאכה. הכנת הסכה נעשתה מקרשים שחוברו יחדיו ורעש הפטיש והמסמרים היה סימן היכר להכנת הסכה. את הסכך דוגמת הבוסים והקנים, היינו קוטפים מנחל שורק בסמוך לקבוץ צרעה. היינו מאגדים אותם לאגודות אגודות ומובילים אותם אחר כבוד על שכמנו במעלה ההר, כשאבא היה מוביל בראש. הדרך הייתה קשה כאשר זיעה ניגרה מפנינו ומכל גופנו. עם הגיענו הביתה נרתמנו אחי ואנכי לשלב את הסכך בצדדים ובגג הסכה. על הקישוטים היו אמונות אחיותיי ואמי בשמחה. מיטה לא נעדרה בסכה על מנת לקיים מצוות שינה בסכה שאבא התמיד לקיימה, בצד שלחן גדוש במחזורים ששימשו אותנו במהלך הסעודה בשירים ופיוטים משמחים. כגון:

"סכה ולולב לעם סגולה יחד ירונו ישאו תהילה"

"יה את סכת דוד תקים, בזכות שבעת הצדיקים"

אכן היה חג מלא בשמחה שבכל שנה ושנה ציפיתי לבואו.



"שכנים בשערי הנגב" מוכתרי הנגב – יחסי שכנות בנגב יורם טויטו – מורה דרך

יום הכיפורים קרב ובא.
לכל יום כיפורים יש מוצאי יום הכיפורים.
מעניין להתבונן בלוח ימי הכיפורים, ולראות כיצד ואיך נתפס יום זה, ומה
קרה ביום זה, בנקודות שונות בהיסטוריה.

1973 – מצרים וסוריה, ניצלו את יום התפילה לתקוף אותנו.
וב1946 – נצלנו אנו את חוסר הערנות של היום הזה (מוצאי יוה"כ), אצל
השלטון הבריטי והקמנו 11 ישובים חדשים.
השנה ימלאו ע"ד שנים למבצע העלייה לקרקע של י"א הישובים שעלו
באותו הלילה: "מבצע נגב".

לימים, כשוועדת האו"ם, לחקר הבעיה הארץ ישראלית, תתיישב לסכם
את מסקנותיה מהביקור בארץ ישראל, היא תחליט להעניק את הנגב למדינה העברית העתידית.
אין ספק בכך, שיישובי הנגב, היוו את הגורם להחלטה זו, שהיא שונה מההצעה הקודמת של
1939.

באותם ימים, לכל ישוב היה "מוכתר".
ימי המוכתרים החלו החל מסוף ימי התורכים, נמשכו אל תוך ימי המנדט, והסתיימו עם הקמת
המדינה, באשר הצורך בהם תם. אם כי, בקיבוץ להב, עוד היה מוכתר, אך זה כבר סיפור אחר.
ואולי הוא הסיפור כולו, מוכתר להב, "דודיק שושני".



את המוכתר, מינו השלטונות, הוא אף קיבל שכר על עבודתו.

המוכתרים היו אותם אנשים, אשר מונו על ידי המנדט הבריטי, ומתקוף כך, קיבלו משכורת
מהשלטון. מבחינת השלטונות, המוכתר הוא ראש הישוב. אליו יבואו בדרישה לתשלומי המס,
ואליו יבואו בדרישה להסגיר לידיהם דרוש לחקירה.

אך המוכתרים היו גם אלו אשר הוטל עליהם ע"י מוסדות הישוב, לקשור קשרים עם השכנים
הבדואים, הפלחים והעירוניים.
כדי למלא את תפקידם היה עליהם ללמוד את השפה, את הניב המדויק, את התרבות ובעיקר
להכיר את הניואנסים.

לצורך כך **היה בפלמ"ח קורס מוכתרים** בהם למדו המוכתרים המיועדים את הנדרש למוכתר, החל מהדרך בה יש לחגור את השברייה או האקדח (שניתן ברישיון מטעם השלטונות), כיצד לסלסל בשפס, וכיצד יש לשתות את כוס הקפה. בין המורים בקורס מוכתרים ניתן למנות את אליהו נוואי, הלא הוא דאוד אל נטור.

דרכם של המוכתרים לקשור קשרים עם השכנים, לפתור בעיות והדרך בה התמודדו עם ההתרחשויות השונות עיצבו במידת מה את מערכות היחסים בין יהודים לבדואים בנגב. יש שיאמרו, שלו המוכתרים היו נלקחים בחשבון, בדיוני המדינה לגבי השכנים הבדואים, יתכן והמצב היה שונה, אך לא נעסוק בזה כאן.

בואו נצא לטייל ברחבי "נגב חלוצים".

כשיפורי המוכתרים לנגד עינינו.

חלק מהסיפורים זכיתי לשמוע, מאחורני המוכתרים, אשר הובאו לערבי השתלמות בניצנה על ידי מנהלו היקר זאב זיוון. חלק אחר אספתי מספרים שונים, החל מספרי הזיכרונות של המוכתרים, ועד קבצי סיפורי ארץ ישראל של זאב ענר, מרדכי נאור ודומיהם..

נתחיל בסיפור רקע, כדי להבין את משמעות מערכות היחסים, ואת אופי החיים בנגב של אותם ימים.



ברית הקפה:

כך סיפור ששון בר צבי, מוכתר רביבים :

באחד הימים יצאנו מרביבים אשר באדמות העזומה, אל גבולות, אשר באדמות התרבין. בדרך עצרנו לקפה אצל רמיציין אבו צובוח מהתרבין.

אצל רמיציין ראינו מכתש עשוי עץ אלון. התפעלתי מיופיו ומהצליל המופק ממנו. בקשתי "שינגן" על המכתש מעט.

שאלתי, מדוע אצל העזומה המכתש מחרס, ואילו אצלכם בעץ?

ענה לי איש התרבין, בעקיצה אשר אמור לעקוץ את העזומה.

אנחנו, אוהבים לארח, לכן מנגנים במכתש עץ העושה קול גדול. העזומה קמצנים, ואינם אוהבים לארח.

לכן טוחנים את הקפה, בכלי חרס, שאם תכה בו חזק הוא ישבר, לכן מועכים את הפולים לדופן ובכך לא נשמע קול, ובכך אין הם מזמינים אורחים.



ששון עם חבר בדואי

נשמתי נשימה עמוקה, ואמרתי: "אתם אנשי התרבין, ממעטים להזמין אורחים, וכשיש אורח, אתם עושים כל כך הרבה רעש, כדי שיחשבו שאתם מארחים למופת. אצל העוזמה, שכניי, האירוח הוא דרך חיים, ואין הם צריכים להכריז בכל רגע שהאווהל שלהם פתוח ומזמין. צחקנו כולנו..."

כעבור מספר חודשים, הזדמנתי לאוהל של שיח' העוזמה. כשנכנסתי, התרומם השיח' ואמר עשו כבוד לפריח (ששון בערבית), הוא אחד משלנו.

וכבר ציווה להביא לו פולי קפה חדשים וטריים, כדי להכין קפה חדש לכבודי.

וכשמזג את הקפה, ביקש ממני לספר לאוזני יושבי האווהל, כיצד הגנתי על כבוד אנשי העוזמה בקרב אנשי התרבין. מסכם ששון, במעשה זה, נכרתה בינינו "ברית הקפה".

חוות רוחמה

נקודת הטיול: אתר הראשונים ברוחמה.

מוכתר רוחמה (יותר נכון, מנהל החווה): צבי הרישפלד.
מתוך ספרו של זאב ענר – "על הגורן בליל לבנה"

בערב ראש השנה בשנת 1916, בעצם ימי המלחמה הגדולה, חזר צבי הירשפלד לביתו אשר בראשון לציון, מחוות רוחמה אותה ניהל. פניו של צבי היו נפולים, לשאלת אשתו ציפורה מה קרה? סיפר לה, כי הלווה לשייח' ג'אבר ראש שבט אל-עטואנה עשרה פונטים. השיח' הבטיח להחזיר אותם עד לעונת הזריעה, שאוכל לקנות זרעים. השיח' מת ואתו נקברו עשרת הפונטים.

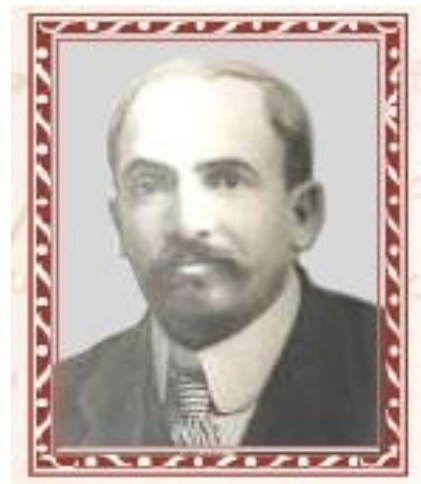
אמרה לו ציפורה אשתו: "צבי, חג היום לה' אין טעם שתהיי במצב רוח רע. זה לא יחזיר את הכסף, תשמח בילדיך ובחג, והאל במרומים ישלח שלומיו. כך עברו חגי תשרי.

צבי חזר לחווה לאחר החגים, והמשיך לעבוד.

צבי הירשפלד, נפטר ב-1917 ממחלת הטיפוס. אנשי הסיפור (בעל החוב, והמלווה) מתו זה מכבר, כך שגם הסיפור נקבר אתם.



אלא, שזה רק לכאורה.....



בערב סוכות 1920, עת בני המשפחה עוסקים בהכנות האחרונות בסוכה. האימא והבנות במטבח, טורחות על תבשילי החג, הבנים, בחצר מארגנים דברים אחרונים לסוכה. לרגע, פתחה ציפורה את וילון המטבח, ונחרדה. אל הרחוב דהרו שלושה בדואים עטויי כפייה המכסה את פניהם. ציפורה מיהרה להזעיק את הבנים לשמור על פתחי הבית. הבנים הצטיידו בנבטים שהיו מוכנים לכך.

מול חצר הבית, עצרו שלושת הרוכבים הבדואים, ושאלו: **"האם זה הבית של אום ראז'ל?"**

משנענו שכן, ירדו מעל הסוסות, קשרו אותן לגדר, וביקשו להיכנס. אחד הבנים הכניס אותם פנימה ואילו האחר הגיש לסוסים שעורה ומים. בעלי הבית, ביקשו לארח את השלושה בתוך הבית, אך הסוכה התאימה להם יותר. פרשו להם מחצלות, שטיחים וכריות. הזמינו אותם לרחוץ ידיהם, רגליהם וללגום כוס תה. אך הללו אמרו: **"לא – עד אם כלינו דברינו לאום ראז'ל"**. קראו הבנים לאם, אשר יצאה מהמטבח, בעודה מנגבת ידיה בסינר אשר עליה.



ישבה האם בין הבנים.

פתח המבוגר שבין השלושה ואמר: **"אום ראז'ל", לא אשתה דבר, ולא אוכל דבר, עד אם השתחררתי מהשבועה אשר נשבעתי לשייח' ג'אבר.**

זה המעשה בשבועה:

שייך ג'אבר לווה מבעלך המנוח בעיצומה של המלחמה עשרה פונטים אנגליים בזהב. בשכבו על עראש דווי, פחד לסמוך על חאסן בנו, לכן קרא לי ולשייך יונס, והשביע אותנו והזהירנו, שאם רצוננו, שגופתו תמצא מנוחתה בקבר ונשמתו במרומים, נישבע ונדור, שבהזדמנות הראשונה נחזיר עשרה פונטים. ולא עוד, אלא שנחזיר אותם באותו מטבע שהוא קיבל, לירות-זהב אנגליות, וסלחי לנו על האיחור, **אום ראז'ל**, עד אשר הצלחנו להשיג אותו מטבע, אך לנו הזמן. והוא פקד על חאסן, בנו של ג'אבר:

"שלם את הכסף לאום ראז'ל,"

קם חאסן ואמר: **"העידו עלי, שאני מחזיר את החוב,"** והתחיל למנות...

הוא מונה ושני הזקנים, מביטים בו בחימה. חאסן לא מבין את החימה כלפיו.

אמר לו שייך יונס: **"טפו עליך, חאסן בנו של ג'אבר, לא בכדי לא רצה אביך לסמוך עליך, ג'אהל היית וג'אהל תישאר,** וכי אבו ראז'ל העמיד בשעתו עדים, שעה שנתן את הכסף לאביך? **שלם! בלי לספור, מתוך אמונה וכבוד.**

לאחר מכן, לגמו מן הקפה, שוחחו שיחת-רעים קצרה ונפרדו. בטרם עזבם את החצר פרקו מאחד הגמלים אשכול תמרים, לקישוט הסוכה.

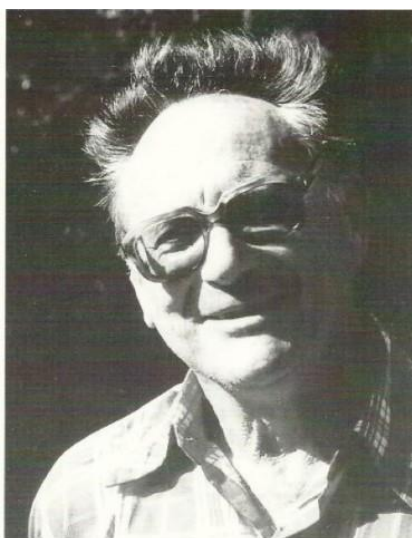
ומאז ועד למלחמת-העצמאות שלנו, בכל שנה ושנה בערב סוכות, היה אחד מבני משפחת ג'אבר, מביא אשכול תמרים, כי נדר הוא במשפחתם.

עם מלחמת-העצמאות נותקו היחסים בינינו עברו שנים.

והנה בא ערב סוכות, בשעות אחר-הצהריים הופיע בדווי ושאל: "האם זה הבית של אום ראז'ל?
כן, זה הבית....

והוא אמר: "הבאתי לך אשכול תמרים כמצוות אבי.
לפני מותו, פקד עלי אבי, שאעביר גם לדורות הבאים:
"כל זמן שיתקיים נצר למשפחת שייך ג'אבר, ונצר של משפחת אבו ראז'ל
חייבים אנו, בכל שנה ושנה בערב חג-הסוכות, להביא אשכול תמרים".

קבלו נא זאת."



קיבוץ דורו"ת

**נקודת הטיול: מצפור על שם החייל – מול הנמוסה
מוכתר דורו"ת: אריה אפרת.
מתוך ספרו "שכנים בשערי הנגב.
הדרך לגן-עדן – או סיפורי ביצים**

איך הופכים גנב לידיד? את זה למדנו מאריה אפרת, מוכתר
דורו"ת.

בעונה הנכונה, זרעו אנשי הפלחה של דורו"ת שעועית.
כשירד הערב, ולא גמרו לזרוע, השאירו את שק הזרעים בשדה,
מתוך מטרה להמשיך בעבודה מחר בבוקר.
בבוקר, השק כבר לא היה.
באו אלי בריצה: "אריה, השק נעלם, אחד מידידך לקח אותו".
עליתי על סוסי לבן, ויצאתי לחפש... הלכתי בעקבות משיכת השק
על הקרקע, הגעתי לבקתה העלובה של איברהים.
מצאתי את איברהים, נשען על קיר הבקתה, נהנה מהשמש החורפית.
איברהים, הזמין אותי להצטרף אליו.
בנו, ניגש וקשר את סוסי לעץ התאנה, ואף הגיש לו מים ושעורה.

בעוניו כי רב, קפה לא היה לו לכבד אותי, אך הציע לי סיגריה.
אני לא מעשן עניתי, ובינתיים בנו הביא מים קרים.
בעודנו יושבים, ומדברים על מזג האוויר, שאלתי אותו:
"אתה מתכוון, לזרוע שעועית ליד הבקתה?
"כן" ענה.

"נראה לי שהקרקע מתאימה לכך", הוסיף.
"כן, בהחלט הקרקע מתאימה לכך", עניתי.
"אך, אמור לי כלום אתה צריך שק שלם של זרעי שעועית, בשביל לזרוע ליד הבית?"
"לא, אני לא צריך את כול השק. השארתם אותו בלילה בשדה, חששתי שהטל יקלקל את הזרעים,
וגנבים יגנבו, לכן, שמרתי לכם את השק".
"תודה", עניתי. "לא היית צריך לטרוח. בפעם הבאה שתצטרך זרעים או עניין כל שהוא, בא אלי
ובקש, הלא שכנים אנו. אין צורך שתיקח בלי רשות".

לאחר, שסיימנו עניין זה, שאלתי בסקרנות ממה הוא מתפרנס?
"יש לי בחצרי, מספר גפנים, ועצי תאנה. בעונה אני קם מוקדם עם בני ביתי, בוצר את האשכולות
הבשלים ואת התאנים הבשלות, עולה לשבטי הבדואים באזור הרי חברון, ומוכר אותם לנשות
הבדואים. בתמורה, אני מקבל מהם, את הביצים שהטילו תרנגולותיהם. את הביצים אני מוכר
למחרת בעזה ברווח כלשהו.
חשבתי על משהו....

חזרתי למשק.

שאלתי את הלולנית: "כמה תנובה משלמת לנו עבור הביצים שלנו?
התברר שתנובה משלמת לנו, פי שלוש ממה שמקבל איברהים בעד ביציו בעזה.
אהה, אמרתי זה מסביר למה אנו מקבלים רק חצי ביצה בארוחת הבוקר.
וגם על זה, הגזבר רב איתי, הוסיפה הלולנית.

הלכתי אל הגזבר, שאלתי: "האם נוכל למכור את כל הביצים שלנו לתנובה?"
"הייתי שמח אם היינו מצליחים אבל לך תריב עם צוות המטבח.
ואתה, מה לך יה-מוכתר לקשקש בביצים?"

אז ככה:

אנחנו נקנה את הביצים של איברהים, בשליש מחיר.
זה טוב לאיברהים, במקום שייסע עד לעזה, ואנו גם נשלם לו יותר מעזה.
זה טוב לנו, אנו נוכל לאכול ביצה שלמה כל יום. הביצים של הבדואיות קטנות יותר, אך טעימות
וזהובות יותר.

הגזבר, הסכים בתנאי שאני מנהל את המשא ומתן עם איברהים.

חזרתי לאיברהים, הצעתי לו, שאת הביצים שהוא מביא מהרי חברון, מהבדואיות ימכור לי. אני
אשלם לו במזומן מחיר גבוה יותר. כך יחסוך לו את הנסיעה לעזה, וגם יקבל הרבה יותר כסף.
הרעיון מצא חן בעיני איברהים.

משהגיע החורף, ותמו הגפנים והתאנים, המשיך איברהים לנסוע לבדאיות בהרי חברון. לעתים
קנה את הביצים בכסף, לעתים ביקשו ממנו דבר מה שיביא להן.
הוא היה מפנה את הבקשה אלי. אני הייתי מפנה אותה לנהג שלנו שנסע פעם בשבוע לתל אביב.
כך, התנהלו העניינים על מי מנוחות.
איברהים, מרוויח הרבה יותר כסף מבעבר ובפחות טרחה.
אנחנו אוכלים ביצה שלמה טרייה כל בוקר.

הגיעו ימי המלחמה, פעילים של התנועה הפלשתינאית שהגיעו מחברון, או מעזה, הסתובבו בנגב,
והזהירו, הפחידו, את הבדואים לבל יעשו עמנו עסקים.
מי שנחשד בשיתוף פעולה עם היהודים ניזוק: נפצע, נהרג, או נשרפו שדותיו.
איברהים, החל מביא לנו את הביצים בלילה, כדי לא להיתפס.
אמרתי לו, שכדאי שיפסיק. אך הוא אמר: מה לי ולהם.
הרי השיפור במצבי הכלכלי והחברתי קרה בזכותכם.
אלוהים גדול, ויודע את הדרך לגן העדן, והוא מנחה אותי בדרכי.
כך, התנהלנו, איברהים, היה מגיע בלילה. השומר היה מעיר אותי, אני הייתי נפגש עם איברהים
בסככת הטרקטורים שלנו, סופרים את הביצים, משלם לו במזומן, שותים ביחד כוס תה מתוק
ונפרדים עד הפעם הבאה.
המשכתי לבקש מאיברהים, להפסיק להגיע, אך הוא בשלו: "הוא הצדיק, הם הרשעים. אלוהים
עם הצדיקים, מקומו בגן העדן מובטח.
תוך שתיית תה מתוק התחלנו להתלוצץ, על כל העניין, ועל גן העדן המובטח לצדיקים.
אמרתי לאיברהים, אם מקומך בגן העדן, עבור על הגשר הזה, שמוליך מהעולם הזה לעולם הבא.
אם תיפול, תיפול לגיהנום, אם תצליח תגיע לגן העדן.
בין שתי חביות הנחתי קורת עץ, עליה איברהים היה אמור לעבור.
איברהים, באווירת הליצנות בה היינו עלה על החבית, והחל לצעוד על הקורה – הלוך וחזור.
"רואה, מכיר אני את הדרך לגן העדן", אמר איברהים וחיוך על שפתייו.

חלפו כמה ימים, ואיברהים לא בא.

יצאתי לשדות, פגשתי בתולשי העדשים.

שאלתי לשלומם של איברהים.

אמרו לי: "מה לא שמעת, הוא נורה ומת".

כאב לי, קיוויתי שלפחות מקומו בגן העדן, כפי שהאמין.

ימים חולפים, העניינים עם השכנים מסתבכים. יותר, ויותר שכנים מפנים לנו עורף, חלקם
נוטשים את האזור.

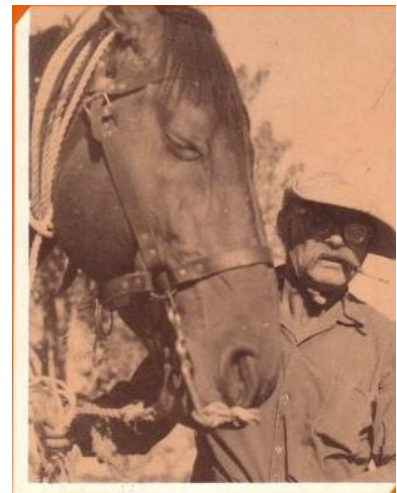
באחד הימים אני רוכב על סוסי לבן, לא רחוק מביתו של איברהים.
דמות, בדמותו של איברהים רצה אלי, וקראת לי: "יה-מוכתר".

הסתכלתי, ונבהלתי. האם אני עד לתחיית המתים?

איברהים התקרב, הזמין אותי לשבת אצלו וללגום כוס קפה. ישבנו, ואיברהים סיפר: "ירו בי, בבטן. לא אדע מי, ולא אדע על מה. פוניתי לבית החולים. שם רחפתי בין שמיים לארץ. זכרתי שעברתי אצלך את הגשר, כך שהייתי בטוח שמקומי בגן העדן. בבית החולים, הרופאים והאחיות הסתובבו מסביבי כמלאכים לבושים לבן. ואז שמעתי קול אומר (כנראה שהיה זה הרופא): "אין לו חוס. תוך יומיים שלושה ישוב לאתנו". ואני ידעתי, בתוך תוכי, שמקומי בגן העדן, כפי שהבטחת לי יה-מוכתר. כשהתחלתי לחוש טוב, שאל אותי הרופא: "האם פחדת?" עניתי שלא. שאל איך אפשר שלא? עניתי שאני מכיר את הדרך לגן העדן.... והנני, כאן אתך ידידי ורעי, בעזרת השם יתברך, ובעזרת המעשים הטובים אותם אני עושה.

קיבוץ נירעם

נקודת הטיול: גבעת יאנצ'יק המשקיפה אל נירעם ואל עזה ובנותיה. מוכתר נירעם יעקב גבריאל הוא יאנצ'יק: מתוך ספרו באבק ויזע



אחד הדברים החשובים למוכתרים היה לא לוותר על שום דבר, לא להיראות חלש בשום פנים ואופן, לשמור על הכבוד היהודי, תוך שמירת כבוד השכנים. הנה סיפור שיכול להמחיש זאת.

גיורא נלחם עם נערים בדואים:

יאנצ'יק נהג לצאת עם בנו גיורא לשטח, לאמנו ולעשותו בן חיל. כבר בהיותו בן שמונה החזיק גיורא אקדח ואף ירה בו.

כך מספר יאנצ'יק באחד הימים, עת ישבתי באחד הכפרים, והתכבדתי בכירה שערכו לכבודי. בעודנו יושבים וגומעים קפה, שני נערים בדואים רבו והחלו להיאבק ביניהם. המבוגרים עודדו את הנערים (במקום לעצור את המריבה). לאחר שהנערים הפסיקו, שאלו אותי האם בני גיורא מסוגל לנצח את הנער הבדואי. לראות את בני חוטף מכות לא רציתי, אך מצד שני לא רציתי שיראה פחדן, לכן אמרתי "כן, הוא ינצח". ונשכתי את שפתיי.



ארגנו מזרונים במרכז האוהל.
בלא רצון התייצב גיורא בן השמונה אל מול הילד המנצח (חששתי לו).
להפתעתי ולהפתעת כולם, גיורא השכיב את הילד הבדואי די מהר.

הבדואים לא יכלו לשאת את העלבון, לכן בקשו קרב נוסף עם ילד נוסף. לקרב הזה, ניגש גיורא כשהוא שש אלי קרב.
גם אותו השכיב גיורא, ילד שלישי, וילד רביעי.
כשהייתי בטוח, שזהו נגמר... וגיורא יכול לחזור לשבת הובא אל "הזירה" ילד נוסף, בגובה של גיורא, אך קצת יותר מלא ממנו. הבדואים הסתירו חיוך מתחת לשפם.

הם ביקשו פעם אחרונה.
גיורא התייצב, נלחם נאבק, ולבסוף הפסיד בקרב. גיורא המובס ביקש סיבוב נוסף. הסכמנו, וגם הפעם ניצח נאצר (זה שמו של הילד הבדואי).
גיורא ישב לידי מובס. חבקתי אותו ואמרתי לו שבחיים לעתים מנצחים ולעתים מפסידים.
אחד מחבריי הבדואים אמר "וואלה זה ג'דע, זה" והגיש לגיורא כוס קפה. משקה של מבוגרים.
כשעליתי על סוסי, נגיש אותו חבר, תוך שהוא משחרר את רצועות הסוס, לחש לי ולגיורא, כי הנער שניצח אותך גדול ממך בשנתיים או שלוש, לכן הבדואים חייכו בסתר.

קיבוץ גבולות

נקודת הטיול: מצפה גבולות (הכניסה בתשלום)
מוכתר גבולות בני מיטב – הוא חוואג'ה בוני
מתוך ספרו הזרעים במדבר



בני מיטב היה מוכתר גבולות, ולימים עבר עם גרעינו להקים את נירים, ב"מבצע נגב".
וכך מספר בני מיטב...

החזקתי אקדח ברישיון, אך לא אהבתי להסתובב אתו. חששתי שאתו אראה מאים, או פוחד, וכן חששתי שישדדו אותי על דבר האקדח.
מצאתי פתרון, גדלתי כלבים, כלבי בוקסר. הבדואים, שונאים כלבים. תמיד יגידו, "רחוק ממך", כשיזכירו כלב.
כשהייתי מגיע לאוהל מאוהל השכנים, נהגתי להושיב את הכלבים רחוק בצל, כדי לא לפגוע בחבריי.
הבדואים, היו שואלים אותי למה איש מכובד כמוני מחזיק כלבים, שהם "מנג'ס". נהגתי לחייך ולומר שאלו לא כלבים כי אם "לביאות". הבדואים היו צוחקים, עד הפעם הבאה.
באחד הימים, התארח אצלי שיח' יוסף אל-גריען. ישבנו במדפה ולגמנו קפה. תוך כדי, פתח שיח' יוסף ושאל אותי, למה גבר, נאה כמוני צריך כלבים? הפעם עניתי, ואמרתי: "הכלבים שומרים עלי".
השיח' הסתכל וצחק... אמר: "הרי באבחת חרב אחת אשסף אותך" עשיתי טעות, והתערבתי אתו....
סיכמנו, שאני מוציא את אחת הכלבות, והיא תתמודד עם השיח' מול חרבו. נכנסתי למכלאה של הכלבים בהתלבטות, איך אני יוצא מכל זה.
אם אנצח את השיח' הוא לא יסלח לי.
אם אפסיד, הכבוד שלי אבוד.
והרי כאן בנגב, הכבוד, הוא מהות החיים.

נגשתי, לוורה הכלבה האימתנית ביותר שלי.
התחלתי קושר לפיה את הזמם.
אלא, שאז לחשתי לאוזנה את קוד התקיפה.

היא עטה מידי ישר אל השיח' הפילה אותו ונעמדה אל מול פניו.
רצתי אחריה וצעקתי: סליחה, סליחה, סליחה...
היא ברחת לי מהיד...
סליחה, עדיין לא התחלנו את ההתערבות.
השיח' קדם ניער את בגדיו, אני החזרתי את ורה למכלאה,
חזרנו לכוס הקפה, ולדבר על החיים, ולא על הכלבים.

קיבוץ רביבים

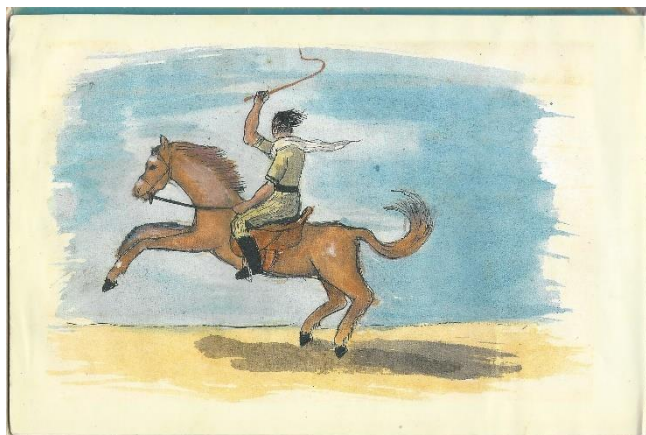
נקודת הטיול: מצפה רביבים (הכניסה בתשלום)
מוכתר רביבים אריה יחיאלי
סיפורים שסיפרו בעל פה.



באחד מימי החורף החמימים ברביבים, נכנס עודה אבו מעמר (לימים יהיה שיח' השיחים של הנגב) לחדר האוכל שלנו, כלו נסער, וסיפר כי גשם שירד בהר רחמה (אזור ירוחם של היום), זרם בשצף בנחל רביבים, ולקח את אוהלו שהיה נטוי על גדת הנחל. מזל שהאישה והילדים היו במרעה ולא בבית אחרת היה לוקח גם אותם. בעוד עודה מספר את צרותיו, נתן אריה יחיאלי מכה קטנה ברגל לששון בר צבי. שניהם יצאו החוצה, עלו על הסוסות. דהרו לכפר ביר עסלוג' (היום פארק גולדה), קנו אוהל על כליו ויריעותיו.

נגשו לגדת נחל רביבים, היכן שהיה אוהלו של עודה, הקימו את האוהל החדש, פרסו את השטיחים, הציבו את כלי הקפה. לאחר מכן, חזרו לחדר האוכל, ועודה עוד מספר לאנשים היושבים עמו, כמה החיים קשים. פנו אריה וששון אל עודה, והציעו לו להפסיק לספר על צרות החיים, ולצאת כמו גברים על הסוסות לרכב קצת, לשאוף אוויר. יצאו השלושה לרכיבה, משכו השלושה לכיוון הגבעה אשר מאחוריה, אוהלו של עודה. פנו השניים אליו ואמרו לו: "איזה מן בדואי, אתה שאנו קרובים לאוהלך, ואינך מזמין אותנו?" ענה להם עודה, איך אתם זורים מלח על פצעיי, הלא זה עתה ספרתי לכם על השיטפון אשר לקח לי את האוהל. השיחה, התנהלה תוך כדי רכיבה אל הגבעה, ואל מה שמעבר לה.... ואז, שהיינו בראש הגבעה, נגלה האוהל. עודה, הביט בנו כמשתומם... גדולים רחמי אללה, וטובה החברות עם השכנים.

תקצר היריעה מלספר את סיפורי המוכתרים, ויקצר היום מלבקר בכל אתרי ההתיישבות. ממצפה רביבים, הרחוק בשלושת המצפים נחזור חזרה הביתה.



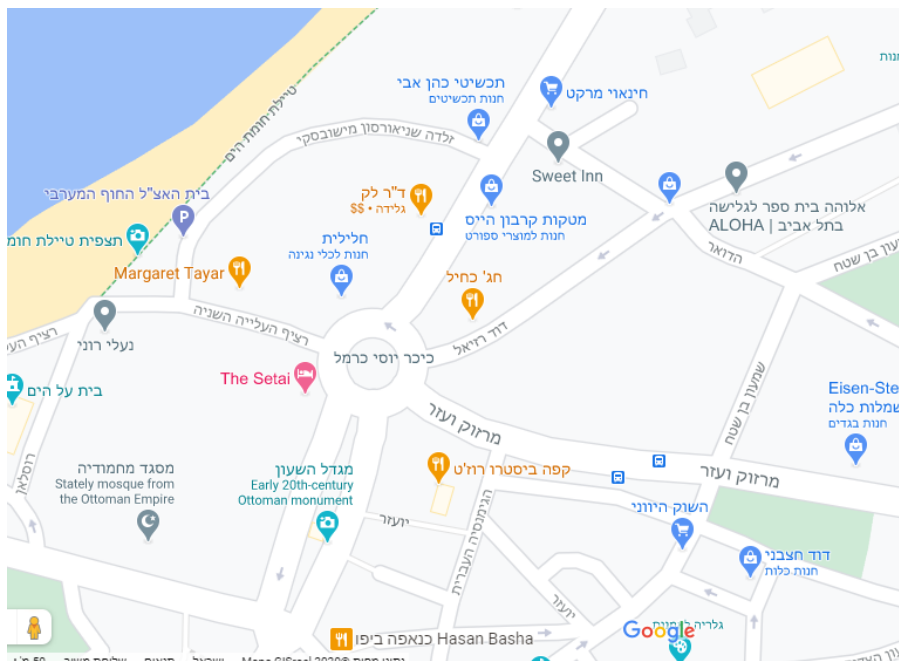


יפו שניים אוחזין ברחוב

יואב יאיר – מורה דרך

הפעם נטייל במספר אתרים היסטוריים בן ככר השעון לרחוב רזיאל ושדרות ירושלים. כיכר השעון נוצרה אחרי נפילת חומות יפו. הכיכר הייתה מרכזית בו נוהל מסחר של דוכנים, וככל שעלה מספר האניות שפקדו את הנמל וגדל המסחר בעיר, נוספו במקום סוכות, מבנים ודוכנים ונוצר יריד של קבע.

נבית במגדל השעון שנבנה בשנת 1906 לכבודו של המושל עבדול חמיד השני במלאת 25 שנה לשלטונו, בראש המגדל מתנשא השעון שנבנה ביוזמתו של **יוסף מויאל**, בכספי עשירי העיר. את השעון בראש המגדל השעון התקין השען היהודי תושב יפו, **מוריס שינברג**. נצפה "בסאריה אל ג'ידה" בניין השלטון אשר שימש גם כמפקדת הכנופיות הערביות בתקופת המנדט. ב-4 בינואר 1948 הבניין פוצץ על ידי כוחות לח"י וגרם להרס חלק מהמבנה השלטוני בו שכנה הוועדה הלאומית הערבית של יפו, כפעולת תגמול על פעילות מפקדת הכנופיות.



מכאן נחצה את רחוב מרזוק ועזר, המחבר את כיכר השעון עם שדרות ירושלים ולרחוב רזיאל. עד לשנות העשרים של המאה ה-20 היה המקום בו אנו עומדים גבול המערבי של הפרדסים והבוסתנים, אשר השתרעו ממזרח ליפו. פה עמד המבנה הקיצוני שבכיכר השעון, ששימש את "הסניף היפואי של בנק אנגלו מצרי" בניהולו של שמעון מזרחי שתרם להתפתחותה וכלכלתה של ארץ ישראל, כולל הקמת מרכז מסחרי בתל אביב. בפיצוץ בבית הסאריה גם מבנה הבנק נפגע כך שלא ניתן היה לשקמו.

נחצה את רחוב מרזוק ועזר לרחוב רזיאל, בצומת ברחוב רזיאל 17 נוסדה בכ"ה בתשרי תרס"ו 1906 הג'מנסיה העברית הרצליה, בניהולם של הזוג מטמן הכהן. רחוב רזיאל נבנה על תוואי של הדרך העתיקה שיצאה משער יפו לכיוון צפון מזרח והובילה לשכם ועכו. כך נקרא הרחוב משנות העשרים ואילך. בסוף המאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20, הרחוב נחלק לשניים, ושניים אחזו בו. וכל קטע רחוב נקרא על שם בונה הבתים שבו. הקטע שבין הכיכר לבין רחוב הדואר של היום נקרא בשם "רחוב הווארד" והקטע הצפוני, שבין רחוב הדואר לשדרות ירושלים של היום, נקרא בשם "רחוב בוסטרוס".

"רחוב הווארד" היה רחוב יוקרתי של יפו החדשה, הרחוב היה מרוצף כולו, ובו מדרכות משני צידיו, וכן היה מרכז התנועה ביפו. הרחוב בשל קרבתו לכיכר השעון נבנה כרחוב בו שולבו פונקציות מסחר ומגורים, אבל היה לו ייחוד משלו. לאורך הרחוב היו חנויות מסחר חשובות לממכר בגדים, הנעלה, כובעים, ציוד משרדי, מכונות תפירה זינגר וראי נוע אליו נהרו רבים. בן היהודים שהחזיקו חנויות ברחוב, היה גם יוסף אליהו בנו של אהרון שלוש.

"רחוב הווארד" היה גם מרכז הפעילות של חובבי ציון החל מהמאה ה-19, ובהמשך שימש את לב הפעילות הציונית, בו שכנו משרדי הוועד הפועל של חובבי ציון. ובנוסף, פעלה גם ספריית "שער ציון", וכן, מעבר להיותו של הרחוב יוקרתי, היה הרחוב "הווארד בוסטרוס" גם ציר תנועה מהשכונות הדרומיות ע'גמי, ג'באליה והמתחמים הנוצריים על השכונות הצפוניות שכונת מנשיה, נווה צדק, נווה שלום ושאר השכונות היהודיות שמסביב. ובנוסף, "רחוב הווארד" שימש גם ציר תנועה מהנמל אל תחנת הרכבת של יפו ירושלים שהופעל בשנת 1892.

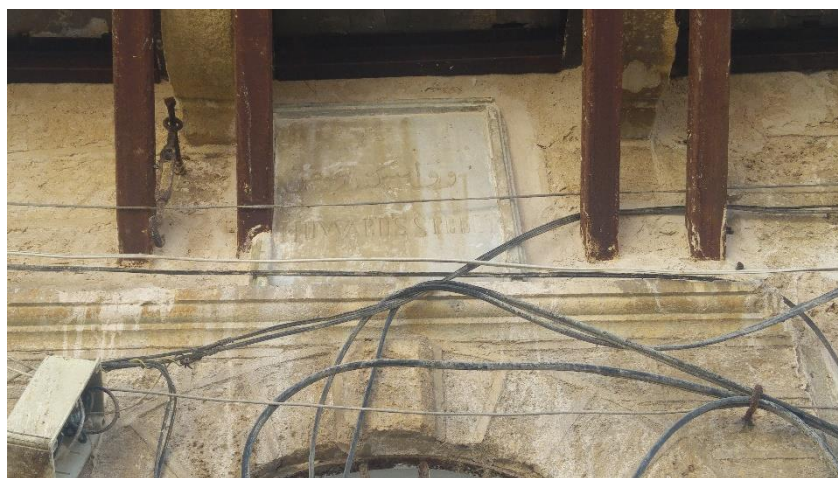
בתחילת רחוב רזיאל 17 על קיר הבית נבחין בטבלת שיש ועליה חרותה הכתובת "rue haward" שלט משנת 1899, שמו המקורי של האיש שעל שמו נקרא הרחוב הוא "איסכנדר עווד". מרוני שמוצאו ממלטה היה אמיד מאוד. מגדולי סוכני הנסיעות בארץ ישראל ובעל בתי מלון. לימים שינה את שמו "לאלכסנדר הווארד". עוד נבחין שמעל פתחי החנויות והמחסנים שבמפלס הרחוב, במעקות המדרגות, בסורגי החלונות את שמו באותיות a.h.



נמשיך ברחוב לצפון מזרח לבית מספר 15, פתח הבית עשוי אבן מגולפת ומעוצב בצורת וילון עשיר בקפלים ומוסט אל שני צידי חלל הפתח. ועל הוילון משקוף בדמות קשת, שחרותה עליו כתובת בערבית "שלום על אברהם", ומתחתיה כתובת בעברית "שלום על ישראל". במרכז הקשת יש גמלון אולי בסגנון ניאו קלאסי, ובתוכו אבן הראשה מודגשת ועליה חרותה הכתובת "achevalier howard" שנת 1892. לא ברור לאיזו מטרה נבנה הבית למגורים, לבית מלון או מטרה אחרת. הווארד נפטר בשנת 1994 ונקבר בחצר הכנסייה המארונית ברחוב דולפין.



נמשיך ברחוב רזיאל עד לפינת רחוב הדואר. על קיר הבית ברחוב רזיאל 13 קבועה טבלת שיש וכתוב עליה באנגלית "howardwvs street" כאן הסתיים בעבר קטע הרחוב הווארד.



עמוד החשמל רחוב בוסטרוס

במרכזו של הרחוב בוסטרוס עמד עמוד חשמל ישן שהותקן ביוזמתו של **פנחס רוטנברג**, עמוד החשמל המקורי פורק בידי חברת חשמל במרץ 2015 לאחר 92 שנות קיומו. כיום ברחוב דוד רזיאל- בוסטרוס, בפעולה משותפת של חברת חשמל והעירייה שופץ העמוד ושוחזר הפנס שהיה מותקן עליו בראשיתו. הוא הותקן במקום אחד מעמודי תאורת הרחוב, וב-15 במאי חזר להאיר את רחוב רזיאל. חשמול רחובותיה של יפו במאה ה-20 לווה בהתנגדויות רבות של הצבור והמנהיגים הערבים ביפו. הפעלת תחנת הכוח בתל אביב ולחץ המושל גרמו להיחלשות ההתנגדות הרבה שהייתה. הנוצרים שעמדו בראש המחנה המתנגד לחבור לתחנה היהודית, היו לבסוף הראשונים שביקשו להתחבר. תחנת טרנספורמציה נבנתה למרגלות הגבעה ארקתנגי ליד גינת השניים, בפינת הרחובות יפת וציונה תג'ר.



(ייתכן שהתמונות יהיו כפופות לזכויות יוצרים)

החבור הביתי הראשון לרשת החשמל נעשה ביום חגה הלאומי של צרפת ב-14 ביולי 1924 בביתו של אלפרד רוק, נוצרי עשיר שהיה מהמתנגדים הקיצוניים ומתומכי מפלגתו של המופתי חג' אמין אל – חוסייני. לאחר פעולת ריכוך כולל שכנוע של אשתו, נאות אלפרד רוק להאיר את גן ביתו בחגיגת הבסטייליה למרות כל החששות והמתחיות.

עובדי חברת החשמל עמלו קשות לעמוד במשימה ולהאיר את הגן לקראת יום הבסטייליה. שנה לאחר מכן יפו חוברה לרשת החשמל. ביום שישי ה-16 בנובמבר 1923 הגיעו פנחס רוטנברג ומושל יפו אדוארד קמפבל, אל הטרנספורמטור שהוקם בפינת שדרות קינג גורג' היום שדרות ירושלים, כדי להפעיל את התאורה בעיר. עיתון הארץ דיווח "שפע אור האיר את כל רחוב בוסטרוס". לאחר יומיים הותקנו פנסי התאורה לאורך רחוב בוסטרוס, ככר השעון, דרך עג'מי, רחוב יפת ועד בית החולים הצרפתי.

נחזור לרחוב בוסטרוס, על בית מספר 11 ברחוב, קבועה טבלת שיש וחרותה עליה בכתובת

צרפתית " **rue negib**

bustros 1886" קטע

מרחוב הדואר של היום

ועד שדרות ירושלים

של היום בשם "רחוב

בוסטרוס". בניגוד

לקטע הרחוב הדרומי

בשם "רחוב הווארד".



ניתן להבין שקטע זה של הרחוב נבנה למעט הבתים המזרחיים של הרחוב נבנו על ידי "נגיב בוסטרוס". רבות מהחנויות ברחוב בוסטרוס היו שייכות במאה ה-20 ליהודים, ובהם חיים אמזלג, משפחת שלוש, חיים מוטרו, הפרדסן רואימי והלל קרוגליאקוב. ברחוב זה שכנו מוסדות ציוניים והתגבש ניסיון למסגרת פעילות תיאטרון בשם "אגודת חובבי האומנות הדרמתית

בית סורסוק רזיאל 6



נצפה לעבר "בית סורסוק" הבית ברחוב רזיאל מס 6, הבית גדול בן ארבע קומות, עם מרפסות וחזיתו מקרינה יופי ועוצמה. הבית נבנה על ידי משפחת סורסוק מביירות ונחנך בשנת 1925. המשפחה מכרה לקק"ל את מרבית אדמות עמק יזרעאל. הבניין נבנה במקצועיות רבה, חומרי גלם הובאו מאיטליה. משפחת סורסוק רכשה בשנת 1921 מבנים אחדים ברחוב בוסטרוס, שיפצה אותם וגם בנתה מבנים חדשים. גולת הכותרת של הבנייה של משפחת סורסוק ברחוב זה היה הבית הגדול הנאה, שנקרא על שם בונהו. חזונו המרשימה של בית סורסוק מבטאת את שמחת המשפחה, על כי נחלצו בעזרת כספי התנועה הציונית מהמשבר הכספי, אליו נקלעו בתום מלחמת העולם הראשונה. המבנה נבנה בקפדנות, חומרי הגלם ובעיקר השיש הובאו מאיטליה. ובנוסף, הבית היה בזמנו בית משרדים היוקרתי ביותר ביפו, והתמקמו בו חברות ספנות, קונסולים זרים וסוחרים גדולים. הבית נחנך בידי הנציב העליון הבריטי הלורד פלומר בשנת 1925, השנה בה הושלמה עסקת רכישת אדמות עמק יזרעאל על ידי משפחת סורסוק עם יהושע חנקין שרכש אותם עבור לקק"ל.

בית נבולסי-מועדון ישורון



מכאן נצעד ברחוב רזיאל, שדרות ירושלים פינת רחוב אילת לעבר מקומם של בתי נבולסי שנהרסו. סעיד נבולסי אחד מעשירי יפו בנה בתי פאר ביפו. שלושה מבתי נבולסי הוקמו בסמוך לצומת בוסטרוס, {דרך מוסתקים צומת רזיאל, אילת, קויפמן שדרות ירושלים של היום}.

לאחד מבתי נבולסי קיימת חשיבות רבה בתולדות הישוב בו הוקמו משרדי הוועד הפועל של חובבי ציון ומשם פעל על ידי זאב טיומקין בשנות ה-90. כמו כן, בבית זה נחקקו נקודות ציון בעלי חשיבות גדולה דוגמת הקמת הספרייה הראשונה ספריית "שער ציון", אותה ספריה שתגיע לאחר גלגולים למשכנה לבית אריאלה בתל אביב, וכן, האירוע המכונן הנוסף בתולדות הישוב היה ההכרזה על העיר תל אביב. עקיבא וייס במועדון "ישורון" בבית נבולסי ב-5 יולי 1906 נשא נאום ציוני נלהב, בזכות עיר גנים שיש להקים בארץ ישראל. בית נבולסי נהרס בתחילת שנת 1980 על ידי עיריית תל אביב על מנת לאפשר דרך רחבה יותר בן שדרות ירושלים לטיילת.

והנה אנו נמצאים בשדרה המרכזית ביפו-שדרות ירושלים עליה אספר בכתבה נוספת, עד אז מומלץ לבקר ברחוב רזיאל, שיד אחת אוהזת בו עד ככר השעון ולהינות ממראה הבתים והספורים הנלווים אליהם.

שדרות ירושלים

ספורה של השדרה החלה בשם **שדרת ג'מאל פאשה**, ובתקופה הבריטית שונה השם **לשדרות המלך ג'ורג' החמישי** והחל משנת 1948 שונה שמה של השדרה **לשדרות ירושלים**. יופייה של השדרה לא רק במגוון השמות שניתנו לה אלא במבנים הרבים ההיסטוריים החבויים לאורכה. **ראשיתה ביולי 1915** נסללה ביוזמתו של מושל יפו חסן בק בצרי אלעיבי ונקראה על שמו של מושל סוריה וארץ ישראל ג'מאל פאשה. השדרה נסללה במהירות בלב שטחי הפרדסים והבארות, מזרחית לעיר העתיקה. השדרה הובילה מצומת דרך שכס {שרע אל מוסתקים כיום רחוב אילת} ורחוב בוסטרוס, לא רחוק מתחנת הרכבת לירושלים, אל דרך ירושלים ההיסטורית, כיום דרך בן צבי ועולי ציון. לתכנון השדרה גויס על ידי חסן בך המהנדס **והאדריכל גדליהו וילבושביץ** מחיפה {אחיה של מניה שוחט}, והעבודה בוצעה בכפייה של פועלים תושבי יפו ערבים כיהודים. השדרה בתקופה העות'מאנית הייתה ראייה תכנונית ופתוח אורבני לעתיד שמגמתו התרחקות מהעיר העתיקה והשכונות הצמודות אליה, ולבנות מרכז חדש עם תשתיות חדשות ואיכותיות. מתוך ראייה תכנונית רחבה נפתרה בעיה תחבורתית-נפתח ציר תנועה חדש, שביטל את הצורך בנסיעה בסמטאות יפו, ובכך נוצר רחוב מסחרי מודרני רחב בעל ארבעה נתיבים ושדרה במרחב יפו תל אביב. עם הקמת השדרה ב-1915, נטעו ד"ר קרוזה שהיה אגרונום מומחה ותלמידיו ממקווה ישראל את עצי דקל הושינגטוניה בשדרת ג'מאל פאשה ביפו. עצי הושינגטוניה ועצי הפיקוס העבותים המתנשאים אל על ביפו ממשיכים ללוות את השדרה היפואית למרות גלגוליה הרבים. בתקופת השלטון הבריטי אוכלסה השדרה ונבנתה כאזור מגורים משולב במסחר מודרני ובעקר מבני תרבות ומבני שלטון חדשים. גלי העלייה ההמונים שלאחר קום מדינת ישראל, נקלטו בחלקם במבנים עזובים במגורים שניטשו על ידי הערבים. המלחמה הותירה את השדרה ללא תושבים ערבים ובמקומם תפסו קהילות מהגרים מהבלקן צפון אפריקה ואירופה.

השדרה לאורך שנים שילבה בן אוכלוסיות שונות יהודים, מוסלמים, נוצרים וכו' בעלי אינטרסים משותפים לחזון וצמיחה. השדרה משלבת קהילתיות אינטימית לאנונימיות משחררת. כמו כן, מהווה מקום מזמין למפגש לאוכלוסיות, ולמאבק בן היסטוריות וזיכרונות. עם היציאה מהחומות

במאה ה-20 השדרה הפכה למרכז פוליטי וכלכלי של יפו. האירועים שפקדו את יפו במאה ה-20 דוגמת המרד הערבי הגדול בשנת 1936, מלחמת העצמאות הסבו לעיר טלטלות קשות הרס רב, קץ שתוף הפעולה בן האוכלוסיות. ואוכלוסייתה שונתה באופן קיצוני בשל עזיבת כ-80.000 אלף מתושבי יפו. התקופות השונות שיפו חוותה מסמנות ומצינויות ציוני דרך בהתפתחות המרחב העירוני והשליטה בו. עתידה של השדרה היא עתידה של העיר ומשליך על כל רבדי האוכלוסייה והעדויות החיות בה. חורבנה של יפו הותיר אחריו מבנים עדים דוממים עזובים.

מי שמרים מבט לקומות העליונות של המבנים בשדרה יגלה פרטים המשדרים על תפארתה ועברה של יפו ועל המורכבות האדריכלית והאנושית של השדרה ויושביה. משמעותה התרבותית של השדרה באה לידי ביטוי בעיקר בפעילות האנושית והתרבותית שהתחוללה בה בהיותה מרכז עירוני תרבותי תוסס של העיר יפו עד פרוץ המלחמה.

השדרה הייתה כמרכז תרבותי מתפתח לאומנים כמו אום אל כולת'ום ועבדול והאב שחלפו דרכה, במסגרת מסעותיהם במזרח הים התיכון, שכלל את קהיר, אלכסנדריה וביירות. ובנוסף על ציר השדרה נבנו בשנות ה-40-30 בתי מלון דוגמת קונטיננטל, וינזדור וחאלף, מוסדות תרבות דוגמת אלהמברה, פארוק, ראשיד ונביל ובנוסף, ובתי קפה שהיו מיועדים לסוגים שונים של אוכלוסייה.



(ייתכן שהתמונות יהיו כפופות לזכויות יוצרים)

בשנת 2020 התקיים שתוף של צבור תושבי יפו באשר לתכנון הקו האדום של הרכבת הקלה, תוואי בן 22 ק"מ שתוכנן לעבור בארבע ערים כולל יפו ובת-ים. לאחר תכנון חלופות שונות בשיתוף הצבור ובליוי החברה להגנת הטבע, ארגוני סביבה ועוד כך שניתן גם מענה לעצים שמהווים תשתית שיש להתחשב בה. הוחלט על החלופה הנבחרת בשיתוף נת"ע ומהנדס העיר. כך שתוואי המסילות יוסט והעצים ישמרו כולם. ציביון השדרה בעידן הרכבת הקלה, הזיקה שלה אל השדרה ההיסטורית טמון בה יותר הנסתר על הגלוי ימים יגידו איך משתלבים השניים השדרה והרכבת הקלה.

סיפורי בתים בשדרה

שדרות ירושלים שופעת בתים היסטוריים שהיו לשם דבר במאות ה-19-20. מרביתם נבנו על ידי עשירי יפו שעסקו במסחר ובענף הפרדסנות שהיה ענף מוביל בתקופה זאת. המבנים נבנו בסגנונות בניה שונים דוגמת **סגנון בינלאומי**, **סגנון הארדקו סגנון אקלקטי** ושילוב של סגנונות שונים גם יחד. נצעד לאורך השדרה ונציג מבחר סיפורי בתים ושימושיהם והתוכניות לעתיד תוך צפייה לעבר הבתים יופיים והמיוחד כל מבנה ומבנה.

סינמה נביל קולנוע נגה ותיאטרון גשר שדרות ירושלים 9

מרחוב רזיאל – בוסטרוס נחצה את השדרה לצד המזרחי. הבניין שלפנינו נבנה על ידי עלי מוסתקים ובנו נביל מעשירי יפו, על מנת להשכירו לקבוצת רוכשים יפואית בראשות יוסוף סוראני. הבניה הושלמה באוגוסט 1945. לבסוף, עלי מוסתקים החליט שבנו נביל יפעיל את בית הקולנוע שיקרא "סינמא נביל". הבניין נבנה כבית קולנוע מפואר שבו אולם ובו 1081 מקומות ישיבה, מעליו תוכנן יציע שיועד ל-880 צופים נוספים. הקולנוע עוצב באיפוק והותאם לסביבה על ידי שימוש בחומרים מקומיים, חזיתות הבניין צופו באבן חול ובית הקפה והאכסדרה רוצפו בשיש "גילה" מאזור ירושלים. השדרה הפכה לרחוב מסוגן של בילוי תרבות, בתי קפה, בתי קולנוע ומסחר. סינמה נביל הפך בשנת 1949 לקולנוע "נגה" עד שנות ה-80. האופרה שכנה פה בשנות ה-80-90. בשנות ה-90 עם העלייה מחבר העמים, הבניין עבר שינויים קלים {המרפסת הורדה} והחל משנת 1994 נפתח במקום תיאטרון גשר.



נעבור לצד המערבי לשדרות ירושלים 4 בית משפחת סורסוק

בית משפחת סורסוק הבניין נבנה בסגנון מקומי. חלקו פונה לשדרה ונבנה בשנת 1922-23 לאחר בניית הפאסז' הצמוד אליו והיה בבעלות משפחת סורסוק משפחה יוונית אורתודוקסית עשירה מבירות. בתוכנית קומת הקרקע המקורית יועדה עם חלוקה לחנויות. כיום אוחדה הקומה לחנות אחת. הקומה הראשונה נוספה מאוחר יותר כבית מגורים ולה גרם מדרגות חיצוני. במבנה התגוררה משפחת אלכשף, שהתגוררה בקומה העליונה משפחה מכובדת וידועה ביפו, שעסקה

במסחר בענף התפוזים. קומת הקרקע שימשה כחנות וכמחסנים. כיום חלק מבני המשפחה מתגוררים בבית חנוך בעזה וחלקם ברחבי מדינות ערב סוריה ולבנון.



נמשיך לפסאז' הגדול פאסז' זריפה שדרות ירושלים 6

בית הפאסז' נבנה בשנת 1921 כבניין משרדים על ידי חברת "הבונה". מכונה כפסאז' זריפה. הבניין שימש בשנות העשרים כסניף בנק של החברה אנגלו פלשתינה. בקומה העליונה היו משרדי עורכי דין, רואי חשבון, משרדי יבוא ויצוא ביניהם גם של משפחת שלוש. המהנדס הראשי היה ארפד גוט שנוולד במערב הונגריה שבחר להשתמש בבטון מזויין, בסגנון אר דקו. הסגנון משלב בתוכו מסורת בנייה מקומית, בשלוב אלמנטים רומנטיים בהשראת יפו, כמו קשתות עיטורים ועמודים קורינתיים, חזיתות מפוארות ושתי כניסות ראשיות למבנה. בתקופה המנדטורית שימש הבניין כפסאז' גדול עם מעבר פנימי. בהקמת הבניין שולבו חבורת עולים בימי העלייה השלישית שהגיעו מאזור קראקוב וגליציה הם למדו את מקצוע הטפסנות ועם הזמן הופכים למומחים בתחום.



בניין פלסטין אנטרפרייז שד' ירושלים 8

אנו עומדים מול בניין מפואר ומיוחד בעיצובו, שנבנה כנראה על ידי "חברת הבונה" בשנת 1925. בדומה למבנים שנבנו באותן שנים בקהיר ובאלכסנדריה. מסוף שנות העשרים שימש חלקו האחורי של בניין כתחנת משטרה. צדו הדרומי שימש כמפעל טקסטיל של משפחת פלאחה white star. בצד הצפוני מזרחי התמקם סניף צבאי של רשת הכלבו והמעדניות הבריטית spinneys שמו של ארתור ראודן ספיני מותבע עד היום על קיר הבניין. **ספיני היה חייל בריטי שהגיע עם צבאו של אלנבי בשנת 1917.** נחשב "לאביר המסחר הקמעונאי הגדול", שהקים במקום רשת חנויות מסחר בחלק התחתון של הבניין. הבניין הוקם על ידי חברת פלסטין אנטרפרייז, בשותפות יהודים וערבים ומשפחת הברון בן מנשה. בבניין משולבים מרפסות. שנת המנדט האחרונה הייתה שנתו האחרונה של ספיני"ס בארץ. העסקים נמכרו, המבנה בשדרה ננטש ועבר לידי משרד הביטחון. לימים אחרי מלחמת העצמאות התמקם בבניין השקם, חדר האוכל ומשרדי הנהלת השקם. האריחים הארמנים המעצבים את הבניין הוסיפו יופי למבנה. בתכנון עתידי אמורים להבנות 35 יחידות דיור ובנוסף שני פנטהאוזים מפוארים ובנוסף במסגרת הבניין להקים מלון בוטיק הכולל 62 חדרים וסוויטות.



סינמה רשיד/קולנוע צליל שדרות ירושלים 10

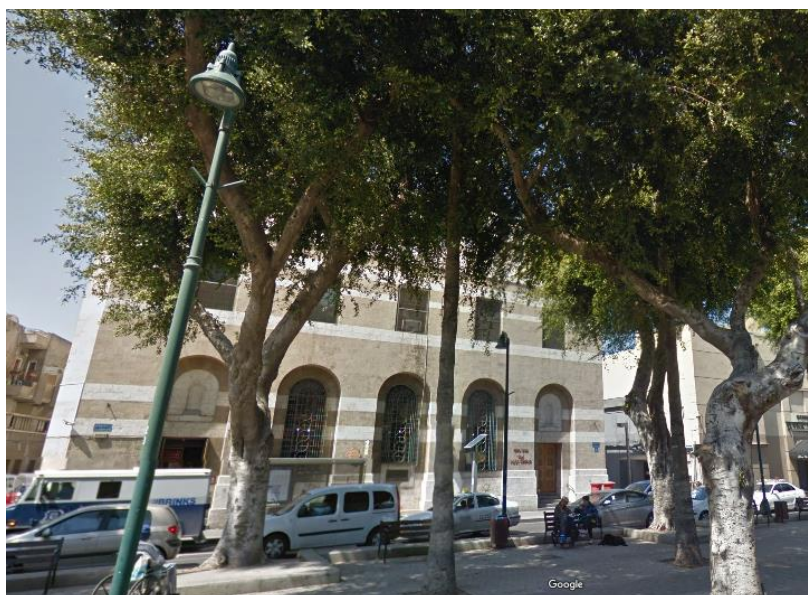
המבנה מולנו נבנה בן השנים 1946-47 כבית קולנוע "סינמה רשיד" עבור היזם חליל פאלחה. תוכנן על ידי האדריכל היפואי איברהים חג'ר, בתחילה נבנה ללא גג, שהתווסף בשלב יותר מאוחר. הקולנוע פעל זמן קצר בבעלות המשפחה. בשל המלחמה נאלצה לעזוב מיפו ב-1948. הבניין עבר לידי חברת עמידר, ובשנת 1948 נכי צה"ל קבלו זיכיון על בתי הקולנוע ביפו. אריה איינהורן רכש את הבניין ונהל אותו. שם בית הקולנוע הוסב לקולנוע צליל והפך למרכז בילוי מרכזי ביפו {הבניין קרוי על שמה של קצינת הסעד של בית החולים תל השומר, בשם צלילית דגן מקבוץ יד מרדכי, שהייתה אשת הקשר עם קבוצת הנכים ממלחמת השחרור, שקבלה זיכיון להפעלת בית הקולנוע ביפו} במהלך השנים הבניין עבר מספר שפוצים והבניין הפך למועדון

ריקודים. כיום הבניין משמש כמועדון התיאטרון-מועדון לילה ואולם אירועים בניהולו של דורון, בנו של אריה איינהורן.



בית הדואר- שדרות ירושלים 12

בניין הדואר ברחוב שדרות ירושלים 12 בנייתו הסתיימה בשנת 1931 על מגרש שמכר הברון דה- מנשה לבריטים. ממשלת בריטניה החליטה להעביר את ארץ ישראל לשלטון המנדטורי אזרחי וכל שירותי הדואר הועברו לידי ממשל אזרחי. הבריטים יחסו חשיבות גדולה לתקשורת יעילה, הרחבת שירותי הדואר, הטלגרף והטלפון שהיו בידי המונופול הממשלתי. **הבניין תוכנן על ידי אוסטון סנט בארב הריסון**. זה אחד המבנים הציבוריים הבודדים בשדרה שנשאר בשימוש הייעודי בכל גלגולי השדרה. במבנה שלפנינו אינו משדר מראה טוב, המבנה ומיקומו בשדרה משדר קולוניאליות ומתכתב עם ארץ ישראל על ידי קשתות, האדריכל הריסון הושפע מהסגנון הבינלאומי שרווח באדריכלות תקופתו ושלב בעקרונות סגנון זה הבניין משלב מוטיבים ואלמנטים אדריכליים השפעות ביזנטיות, איסלמיות ממלוכיות ואחרים שלדעתו הלמו את את סגנונה של העיר וכו' הבריטים השקיעו מחשבה כלכלית בכך שאיחדו בבניין את כל שירותי הדואר. בבניין עבדו זה לצד זה ערבים ויהודים גם בתקופות הקשות במאורעות 1936. בסוף שנת 2018 השכירה חברת דואר ישראל את צדו האחורי, שם היה השרות הבולאי, לחברת מלונות אפריקה ישראל, במטרה להקים מלון בוטיק לתקופה של 22.5 שנים. נקיף את הבניין ונתרשם מיופיו למרות ההזנחה הרבה.





בית הבאר ברחוב סלמה 6

נסטה מעט מהשדרה, נחצה את השדרה מרחוב הדואר ונגיע לרחוב סלמה 6, לבית הבאר על שם משפחת מורד קטן. האתר הוא יחסית חדש שהיה בחזקתה של משפחת מורד, משפחה ארמנית של שני אחים והבית שימש את בית הקיץ שלהם. **האתר מתוכנן להפוך למרכז תרבות ליפו.** החלל מימין משמש כמרכז תרבות ותצוגה של בתי הבאר שהיו במרחב. בעבר היו פה פרדסים ובית באר של המשפחה תופעה זאת שהיה קיים פה עורף חקלאי של יפו במחצית המאה ה-19 ענף הפרדסנות "שמוטי" ביפו מתפתח והופך למשמעותי בכלכלה של יפו. בכל פרדס נוצר דגם של ביארה כדי להשקות את העצים, כך נוצר דפוס של חצר מתוחמת בחומה שהכילה בריכה, מתקני אגירה והשקיה דוגמת האנטילה ומטעי פרדסים. במהלך הזמנים באזור נוספו מבנים על המבנה הבאר דגם של התפתחות בעורף החקלאי של יפו. במהלך שנות ה-40-50 חלק מבתי הבאר בשל נגיסת הנדל"ן נהרסו.

בית חייבזון שדרות ירושלים 24

נחצה את השדרה ונעבור לצד המערבי לבית חייבזון שבשדרות ירושלים 24 פינת שמעון בן עזאי שהיה מראשוני הבניינים בשדרה. הבניין נבנה בשנת 1926 על ידי אנטוני חייבזון ונקרא מצודת חייבזון. הבניין יפה למראה ומוקף מארבעת צדדיו ברחובות, ומשלב חצר פנימית שצורתה בצילומי אוויר כצורת צלב. אנטון בן למשפחה קתולית נולד בבית לחם, ואחרי גלגולים הגיע ליפו. בשנת 1926 הקים בניין מפואר עבור משפחתו המורחבת, ועסק בענף הפרדסנות. ובנוסף, הבניין משולב באבן, מרפסות, חדרי מדרגות, פרזול מיוחד, שימוש בעמודים אדומים שיובאו מחו"ל. במקור הבית נבנה כבית מלון ומשפחת חייבזון התגוררה בבניין תקופה מסוימת. בשנים אלה קיימת הגירה גדולה מעבר הירדן והחורן, של מוסלמים ונוצרים שחלקם עסקו בפרדסנות ובמסחר. אנטון עשה עסקים כלכליים עם הבריטים, ואף אחד מבני המשפחה מקבל זיכיון בים המלח ומקבל לבסוף את השקעתו. באפריל 1948 נטשה המשפחה לארצות הברית, לאחר שהבניין הופגז מתל אביב, בעלת הבית ג'ולי חייבזון נפגעה כאשר עמדה במרפסת ביתה. כיום חלקו של המבנה בבעלות עמידר, חלקו בבעלות חלמיש והשאר בבעלות פרטית. נצמד לאורך הרחובות המקיפים את המבנה ונתרשם מיופיו של הבניין והחצר.

בית חאצ'דור ואזניב טטוסיאן שדרות ירושלים 28

הבניין המיוחד שלפנינו נבנה השנת 1929 על ידי חאצדור טטוסיאן, נוצרי אמיד ממצוא ארמני שנולד בירושלים בשנת 1881. הוא עסק ביבוא של מוצרי חקלאות, חשמל, חומרי בניה וסניטציה. קומת הקרקע של הבית שימשה חנות למוצרים אלה. החלק האחורי המערבי שימש כמחסן והקומה העליונה שימשה למגורי המשפחה על ששת ילדיה. הבית במהלך השנים לא עבר שינויים והאלמנטים של הבניה והפרזול נשארו כפי שהיו מקוריים. באפריל 1048 נטשה משפחת טטוסיאן את ביתם לביירות בשל המלחמה שהתנהלה ביפו. משאלתו לחזור הביתה לא התגשמה. בביירות הקים עסק דומה שקיים ביפו שתיפקד עד 2006 על ידי נכדיו. נפטר בביירות בשנת 1956 בן 75 ואשתו אזניב נפטרה בשנת 1087 בגיל 99.



הבנק הערבי שדרות ירושלים 38

הבנק הערבי בשדרה הוא אחד מהמוסדות הפיננסים הגדולים ביותר במזרח התיכון. משרדיו הראשיים נמצאים בעמאן שבירדן. מייסד הבנק עבד אל-חמיד שומאן שנולד בכפר בית חנינה בשנת 1890. הבנק נבנה ביפו בבניין אבן בפינת הרחובות עולי ציון ושדרות ירושלים. הבנק פעל בן השנים 1929-1948. לבנק היה מוניטין רב, ויסד סניפים נוספים בביירות, בעמאן, בשכם וברמאללה. אחרי 1948 המבנה הפך לבית הכנסת המרכזי, ובו פועלים בית הכנסת ובית מדרש לתורה "המאור".





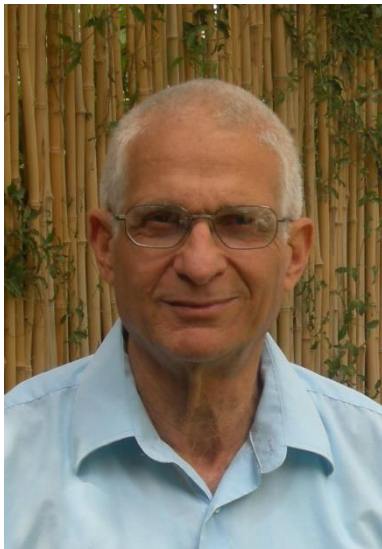
סינמה אל חמרה | אלהמברה | שדרות ירושלים 39

נחצה את הכביש לצידו המזרחי ונעמוד מול אולם הקולנוע אלהמברה בשנת 1937 נחנך הקמתו של בית הקולנוע אלהמברה בבעלותו של **שפיק שוכרי כנעאן**. אדריכל הבניין היה אליאס מור ונבנה בסגנון אר-דקו סגנון שרווח בעולם ובתל אביב. הסגנון מאופיין בקווים גיאומטריים מופשטים ועיטורים השאובים ממגוון רחב של מקורות השראה. לטכס הפתיחה הגיעו אלפי צופים וצפו בסרט שירת התקווה בכיכובה של הזמרת אום אל כולת'ום. האולם הכיל כ-800 מקומות ישיבה בקטיפה אדומה שהובאה מאנגליה ביצע התחתון, וביצע העליון 400 נוספים. נברשות מיוחדות מדמשק, ואריחי שיש לבן ושחור יובאו מיוון ובלגיה. בשנות ה-40-30 הבניין שימש כמרכז תרבות לכל האזור והופיעו בו גדולי הזמרים פאריד אל אטראש, לילה מורד, יוסף ווהבי ואנוואר ווג'די. המבנה עבר גלגולים רבים **ובשנת 1964 גיורא גודיק** חקר את המבנה קולנוע יפאור והקים את תיאטרון מחזות הזמר שלו. תוך שימור שמו הקודם "אלהמברה" בו הועלו מחזות כמו "כנר על הגג" "גברתי הנאוה" "יוספור הפרברים". במחזות הופיעו בן היתר רבקה רז, שמואל רודנסקי, תיקי דיין, בומבה צור, יהורם גאון, חיים טופול ועוד. גודיק נקלע לקשיים פשט את הרגל ונמלט מהארץ לגרמניה. נפטר ונקבר בגדרה.

ביבליוגרפיה

סביב ככר השעון-יעקב ינון

השדרה-שדרות ירושלים בעיני צלמים-ורד נבון



פינת הבול

מאת יעקב וידס

בולי מועדים

כאשר מגזין זה יראה אור, יהיה זה כבר בסוף הקיץ וריח החגים כבר יהיה באוויר. אז אני מעדיף שמאמר זה יופיע לפני החגים ולא אחריהם.



מאז יומו הראשון מנפיק השירות הבולאי בולים לקראת מועדי תשרי. שום חג אחר לא זוכה לתשומת לב כזו. אם נבחן למשל את מספר הבולים שיצאו לאור תחת הכותרת "פסח" נמצא בולים ספורים בלבד ופסח הוא חג הרבה יותר משמעותי מראש השנה. בפסח יצאנו מעבדות לחירות. אפשר להגיד שבפסח הפכנו לעם אבל מה בראש השנה? מה שנאמר על א' בתשרי כי זה יום תרועה. מה זה אומר?

נשאלת השאלה, אם כך, מדוע דווקא מועדי תשרי זכו לכזו תשומת לב בולאית?

אין אני יכול להשיב לשאלה זו מתוך ידע מוסמך, אוכל רק לשער.

אני משער שהבולים האלה הוכנו במיוחד כדי שאנשים יוכלו לשלוח ברכות "שנה טובה" למכריהם. אני לא יודע כמה מכם זוכרים אבל משלוח ברכות לראש השנה הייתה מלאכת קודש שכולם ראו בה חובה קדושה. הטלפון היה בחיתוליו, רק למיזכרים היה טלפון והדרך לברך זה את זה הייתה - בדואר.



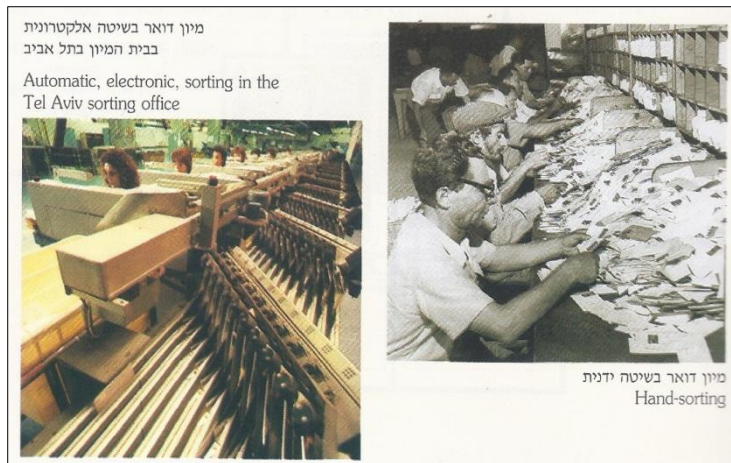
כרטיס ברכה על רקע המעטפה

כרטיסי הברכה היו קטנים ונשלחו במעטפות קטנות במיוחד, גודל המעטפה 7 ס"מ על 11 ס"מ (כדאי לגזור ריבוע בגודל כזה מנייר כדי להתרשם). הכרטיסים היו מעוטרים בשלל נושאים ססגוניים, עם פתיית כסף וזהב, תענוג לעיניים (חיפוש קטן באינטרנט יציג את שפע ההצעות שעמדו אז לרשות שולחי הברכות). בחוצות הערים הוקמו דוכנים מיוחדים למכירת כרטיסי הברכה והמעטפות והייתה חגיגה רבתי.

הדואר לא יכול היה שלא להשתתף בחגיגה זו והעמיד לרשות הציבור בולים בעיצובים מתאימים כדי שהציבור יוכל לשלוח ברכות באמצעותם.

תקופת החגים הייתה תקופת שיא בדואר. כמויות המכתבים גדשו את בתי המיון, הדואר גייס סטודנטים כדי שיתגברו את עובדי המיון ויעזרו במיון כרטיסי הברכה הרבים.

מה קרה לאותו מנהג יפה של משלוח ברכות? לאן הוא נעלם? בוודאי תגידו, יש טלפון, יש אינטרנט. זה נכון! אבל מי שבאמת הרג את זה היה הדואר עצמו. לא שהדואר התכוון לכרות את הענף שעליו הוא יושב אלא שהקדמה הגיעה גם אליו.



במהלך שנות ה-70 הוקם בדואר צוות מיוחד שתפקידו הקמת בית מיון חדש ושינוי כל מערך המיון והשינוע של הדואר בארץ. פרויקט אדיר ומעניין שהיה לי הכבוד לגעת בשוליו. התכנון כלל מיון אוטומטי של מכתבים במקום המיון הידני שהיה מקובל עד אז. כדי לאפשר את מיכון המיון, היה צריך לקבוע סטנדרטים למידות המעטפות, הצורה בה ייכתב המען והחשוב מכל - לכתוב את המיקוד. הוותיקים בוודאי זוכרים את התשדירים ברדיו: "שיטת המיקוד פועלת".

נקבע אז שמעטפה סטנדרטית תהיה במידות מסוימות והתעריף למשלוח יהיה תעריף "מכתב רגיל בארץ" ומעטפה שאינה במידות אלה, בין אם היא גדולה יותר קטנה יותר תקרא מעטפה חריגה והתעריף יהיה של "מכתב חריג".

יצא מכך שמעטפות כרטיסי הברכה נפלו בקטגוריה של "מכתב חריג" וחויבו בתוספת תשלום. לכן, הציבור התחיל לשלוח את הברכות במעטפות רגילות וכך הכל איבד את החן המיוחד שהיה נסוך על כל המנהג הזה. כרטיסי הברכה נעלמו מהנוף.

זוכר אני שבאחת מאותן שנים הצטרפתי לסיור שערך מנהל שירותי הדואר בבית הדואר של חיפה. מנהל מחוז חיפה הציג בפניו אולם עבודה בו הכין מערך שלם של שולחנות מיון עם תאים קטנים כדי לקדם את ההצפה הצפויה בכרטיסי ברכה, אלא שבישיבת ההנהלה שאחרי הביקור דיווח שאין בכלל כרטיסי ברכה. כך דיווחו גם יתר מנהלי המחוזות. **עידן כרטיס הברכה נעלם בבת אחת.**

אבל השירות הבולאי המשיך להנפיק בולי מועדים שנה אחר שנה בסדרות בנות 3 בולים עם תעריפים שיתאימו למשלוח מכתב בארץ, לאירופה ולאמריקה. כך שנה בשנה.

לקראת סיום ארצה בכל זאת להציג שתי סדרות של בולי מועדים שהונפקו בשנים הראשונות למדינה.

בראש המאמר הצגתי בול "מועדים לשמחה". בול זה הוא אחד מתוך סדרה בת 5 בולים שהונפקו לקראת שנת התש"ט. זוהי הסדרה השנייה שהונפקה במדינה (לאחר בולי דואר עברי) ושימו לב לנושא שלה "חותמת למלך".



אבל שימו לב, איזה פירוש נתנו אז להטבעה הזו "מגילה עפה" מגילה עפה זה מכתב, כנראה שהמחקר באותו זמן עוד לא קשר את הצורה הזו לחיפושית המכונפת. שימו לב גם שהבול הודפס בשני צבעים עובדה שמצביעה על מאמץ מיוחד לשוות לו חגיגות מסוימת.

מעניין, שנה אחת אחר כך לא הונפקו בולי מועדים אבל כנראה שהיה לחץ ציבורי ובשנת 1950 הונפקה סדרה בת 2 בולים שגם היא הודפסה בשני צבעים ובאוסף שהיה לי בילדותי היה לי גם אחד מהם שהייתי מאוד גאה על יופיו



שנה טובה ומבורכת

פרחי קיץ בחרמון

איריס

אתר החרמון הפך בשנים האחרונות מוקד טיולים בעונת הקיץ על שלל אתריו .
אנו כמורי דרך עולים לראש ההר ברכבל החדש (גונדולה) ומספרים על מורשת הקרב של מלחמת
יום הכיפורים על התצפית המדהימה הנמצאת מעל רמת הגולן הישראלית והסורית .
יחד עם זאת צמחיית ההר שונה במקום זה מצמחיית החורש הים תיכוני שאנו כה רגילים אליה
ומכירים את חמשת המדרגות שלה.

על החרמון אנו מציינים שלוש חגורות צמחייה –

חגורת חורש ים תיכוני עד גובה 1200 מטר לערך והיא חגורת חורש ים תיכוני .

חגורת הספר ההררי – בין 1200 ל 1900 מטרים

חגורת הצומח הכר-קוצי – צמחייה נמוכה המותאמת למזג האוויר הקיצוני על ההר

כמדריכים אנו אמורים לתת מענה גם לשאלות בנושא הצמחייה בחרמון .

לא מזמן במסגרת סיורי קהילת מכל הלב נערך סיור למורי דרך בחרמון וזוהי הזדמנות נהדרת
להעניק למורי הדרך כלי לסיוע בהדרכה .

אני שמח להעביר לכם ריכוז תמונות פרחי קיץ בחרמון אשר צולמו על ידי מורת הדרך **איריס**
זרטל – מיותר לציין כי כול הזכויות שמורות במקרה זה לאיריס ותודה על הזכות להשתמש
בצילומיה למגזין צידה לדרך .



חד אבקן ארוך פרח



ורד דביק

חדעד הלבנון



חרחבינה חרמונית



חוטמית קרחת



כף אווז רבת עלים



כלך שעיר פרי



לוטוס מקרין

חרחבינה ירוקה

נואית חרמונית



עלקת החרמון



פרגה קרחת



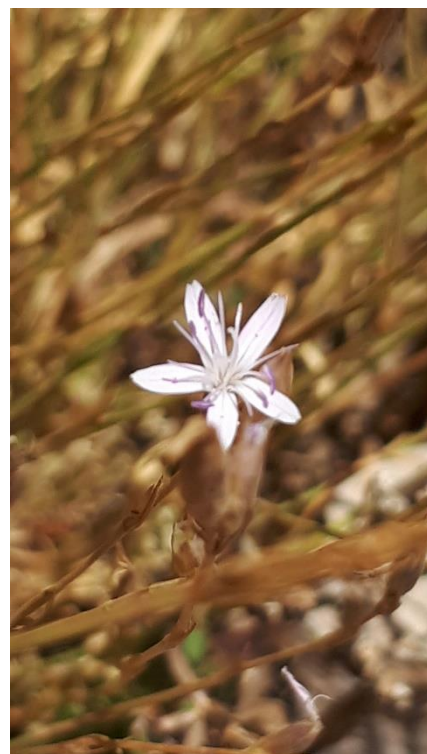
ציפורן הלבנון



פרע לבנון



קדד אדום פרחים



ציפורן ענף



קוסיניה חרמונית



שינן סורי

קרנונית נפוחה



שלמון כוכבני

